

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

Dette værk er downloadet fra

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

www.genealogi.dk

Bemærk, at hjemmesiden indeholder værker, som er omfattet af ophavsret. For ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan PDF-filen frit downloades og anvendes.

For værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun må benyttes til rent personligt brug. Distribution og publicering af PDF-filen er ulovlig.

SAMFUNDET
FOR DANSK
GENEALOGI OG
PERSONALHISTORIE
STIFTET 1879

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

59DE AARGANG

(10. RÆKKE 5. BIND 2. HÆFTE)

1938

UDGIVET AF
SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG
PERSONALHISTORIE

INDHOLD

Breve fra Jens Baggesen. Udgivne ved kgl. Ordenshistoriograf, Dr. phil. <i>Louis Bobé</i>	82
Admiral Simon Hooglants Selvbiografi samt Optegnelser om Familien Hooglant. Ved Amtsforvalter <i>Jørgen Swane</i>	115
Ernst Schimmelmans Reise nach England und Frankreich 1766—1767. Von Dr. <i>Peter Hirschfeld</i>	126
Sindssygdøm i Fyrsteslægter. Af fhv. Politilæge <i>Søren Hansen</i>	142
Smaa Meddelelser. P. S. Krøyers Fødselsdag	151
Anmeldelser	152

I KOMMISSION:
EJNAR MUNKSGAARDS FORLAG
KØBENHAVN — September 1938

Spørgsmaal af genealogisk og personalhistorisk Natur kunne Samfundets Medlemmer erholde optaget i Tidsskriftet, naar de sendes til Samfundets Sekretær: Hovedarkivar i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet *H. Hjorth-Nielsen*, Gammel Kongevej 92, København V.

Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie.

Medlemsbidraget er 12 Kr. + Forsendelsesomkostninger.

Samfundet har siden dets Stiftelse i 1879 udgivet:

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

1. Række, Bind I—III (1880—82) ved *F. Krarup*.
1. — , — IV—VI (1883—85) ved *G. L. Wad*.
2. — , — I—IV (1886—89) ved *G. L. Wad*.
2. — , — V—VI (1890—91) ved *H. W. Harbou*.
3. — , — I—III (1892—94) ved *H. W. Harbou*.
3. — , — IV—VI (1895—97) ved *G. L. Grove*.
4. — , — I—II (1898—99) ved *C. E. A. Schøller*.
4. — , — III—VI (1900—03) ved *G. L. Grove*.
5. — , — I—VI (1904—09) ved *G. L. Grove*.
6. — , — I (1910) ved *G. L. Grove* og *Paul Hennings*.
6. — , — II—VI (1911—15) ved *Paul Hennings*.
7. — , — I—VI (1916—21) ved *Paul Hennings*.
8. — , — I—VI (1922—27) ved *Paul Hennings*.
9. — , — I—VI (1928—33) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
10. — , — I—IV (1934—37) ved *H. Hjorth-Nielsen*.

I Aargangen 1930 findes Indholdsfortegnelse til Tidsskriftets første 50 Aargange.

Aargangene 1880—1882, 1898 og 1919 er udsolgt. Ved Henvendelse til Samfundets Kommissionær kan Medlemmer erhverve enkelte Aargange til og med Aargangen 1930 for en Pris af 1 Kr. pr. Aargang. Ved Køb af hele den før nævnte Aar udkomne Del af Tidsskriftet, med Undtagelse af de udsolgte Aargange, leveres dette for en Pris af 40 Kr. — For Ikke-Medlemmer er Priserne hhv. 1 Kr. 50 Øre og 60 Kr. — Aargangene efter 1930 koster 15 Kr. pr. Aargang. Enkelte Hæfter sælges ikke.

Abonnement paa Personalhistorisk Tidsskrift kan kun erholdes, naar Medlemsrettigheder i Samfundet erhverves. Henvendelse herom sker direkte til Bestyrelsens Sekretær, Hovedarkivar i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet *H. Hjorth-Nielsen*, Gammel Kongevej 92, København V. Foreninger og Biblioteker har Adgang til at blive Medlemmer af Samfundet.

BREVE FRA JENS BAGGESEN

Udgivne ved *Louis Bobé*.

De nedenstaaende meddelte Breve fra Jens Baggesen, hvoraf særlig de to Epistler, henholdsvis til *A. C. Gierlew* og *C. H. Pram* maa regnes til de værdifuldeste selvskildrende Aktstykker, Digteren har efterladt, rører ved alle tonende Strænge i hans Sangerliv.

I sit Smaakaarshjem paa Korsør Fæstning drømmer den tidligt vaagnede Dreng i den glidende Maanes Skin om Slotte med Tinder og Taarne, om festligt straalende Slotssale, om stolte Herremænd og væne Fruer og Frøkener. Der gik en lang og trang Tid, før hans Drøm blev til Virkelighed, da han første Gang som »en underlig, en ubeskrivelig een« blev sat i Sol paa det gæstemilde Trolleborg med dets Verdensborgersind, hvor Vandrebrevet til hans Udfærd ræktes ham af Grevinde *Sybille Reventlow*, hvem han har fejret som sin Sanggudinde i de purpurrøde Rosers Billede. Gennem hendes Søster *Charlotte Schimmelmänn* blev han, endnu usikker og snublende, lempet ind paa de glatte Salongulve i de grevelige Palæer og fik Mod til at sværme sammen med følsomme Grevinder og Hofdamer under de lyse Bøge i Sølysts herlige Park. Forkælet til Overmaal, opelsket til Unoder og Fordringsfuldhed, gik hans Vej fra Hovedstaden til de holstenske Herresæder med deres tyskprægede Aand og Tunge; her lærte han at tale deres Smigresprog og blev hildet i deres Kultur som en Germanernes Lærling.

I Baggesens Natur var Ledemotivet Udvee og Rejselyst udviklet til Mani. Blandt vore Digtarskikkelser er han den vidtomvandrede, hvileløse Ahasverus, den første danske Turist og Rejsefeuilletonnist, som ogsaa en af vore frodigste Brevskrivere i »Snakkestilen« og i Haandskriftens Pynnelighed. Brevrus og Brevlængsel er Ord, Baggesen har skabt. Hele hans Tilværelse opløses i en uoverskuelig Række Gæstespil »i Syden og i Norden, hvor han et Eden fandt«, draget af Hang til et Eventyr, ogsaa hvor intet saadant var at finde. Dette hans inderste Væsen spejler sig i Billedet af Skærslipperen, der drager fra By og til By, fra Gaard til Gaard med »et Hjerter som et Dueslag, ind og ud i et evigt Jag«, bejlende til et Smil og i Stemningens Spektrum skiftende fra violeneblaat til svovlgult, fra purpurrødt til askegraat. Kommer mørke Dage over ham, ryster han som en Fugl efter Regngys Vingerne og flyver atter ud i Verdens Solskin, helst til Alpelandet, Sophie von Hallers Hjemland. Bjerge, Tanneleg og Snustobak nævner han i et Aandedræt som sine Hovedpassioner. Hans sværmeriske Forelskelser, »de lette, spillende, næsten aandelige Berørelser«, kender ingen Aar, alt mens han sig er bevidst at have bevaret Sjælens Uskyldighed. Mere end een Gang ombytter han den faderlige Beskytters Rolle med den smægtende Tilbeders. Fra sin elskede Sophies Dødsleje retter han et Frierbrev til hendes yndefulde Veninde *Benedicte von Qualen*, men mødes med en streng Afvisning.

Baggesens Samtidige naaede i deres Opfattelse af hans digteriske Grund-

syn, hans furor poeticus, hans hektiske Opildnethed sjældent dybere end Overfladen, og i Bedømmelsen af hans Individualitet heftede de sig som Regel ved Skyggesiderne af hans Væsen, hans Omskiftelighed og Upaalidelighed, for hvilken de søgte Udtryk i de forskelligste Lignelser, saasom Protevs, Janus (bifrons), Ildflue, Kamæleon, en prismatisk luende Natur, en Opal, der optager alle Farver i sig, et Sind, skiftende som Fjerene paa Duens Hals. For Goethe var og blev han kort og godt »en løs Fyr« (ein lockerer Geselle).

En sen Eftertid kan kun danne sig en ufuldkommen Forestilling om de besnærende Egenskaber, han udfoldede i personligt Samvær, for blot at nævne *Sofie Ørsted*. Man tror at se ham for sig med de uskønne Træk, vansirede af Koppear, det uordentlige Purhaar, hans evindelige Snusen, der satte Spor paa hans Linned. Alt dette traadte i Skygge for den uimodstaaeligt dragende Magt, han i personligt Samvær udstraalede. Overalt forstod han udfra »sit eget Jegs usalige Helvede«, sit Følelseslivs vagabonderende Strømme, at vække Interessen for sig. Hans sjælelige Krampe, hans febrile Trang til Stemningens Højspænding, hans Svælgen i Hyperbler og Superlativer jævnsides med en forbløffende Godlidenhed og barnlig Troskyldighed. Yderliggaaende i sin varme Begejstring for alle bærende Tanker og Ideer, sin Beundring for Talentet, der gav sig det skønneste og virksomste Udslag i den Understøttelse han hos sine Velyndere, Grev Schimmelmann og Hertugen af Augustenborg, fik udvirket for Schiller. Skaanselsløs i sin ætsende Spot og ufin i Valget af Vaaben naar det gjaldt en Holmgang med en litterær Modstander. Skiftende i et Nu fra lysende Vid og løssluppen Muntherhed til indadvendt mørk Grublen og optrevlende Selvpineri holdt han sine Omgivelser i Aande.

»Magnetisk trak og stødte du tilbage —« som *N. Søtoft* i sit smukke Mindedigt over Baggesen træffende har sagt. Dommene om ham veksler mellem Beundring og Afsmag. Tilhængere af Troen paa en vis lønlig Sammenhæng og Skæbnebestemthed i de udvalgte Menneskenaturers Tilskikkelser vil finde en Bekræftelse i Baggesens sidste Digtvandring. Med Opbud af alle Kræfter hastende hjemad, overraskes han af Døden paa Hospitalet i Hamborg og stedes til Hvile i samme Grav som hans Sophie og hans Hjertensven Reinhold paa Kirkegaarden i Kiel, hvor hans Livsrejse begyndte, den Stad, der af alle Byer sønden Aa skulde blive den mest danskjendtlige. Gang paa Gang har man fra dansk Side fremsat Tanken om at overføre Baggesens jordiske Rester til hans Fødeby; hvileløs selv i sin Grav.

I Bedømmelsen af Baggesens lyriske Digtning har Literaturhistorikerne yndet at citere Aarestrups velkendte Ord om Skjalden fra Korsør som Rimets musikalske Klapperslange. Ingen af Samtidens Digtere kan maale sig med Baggesen i Evnen at kunne lege med Begreber og med Rytmer, der for ham var Hovedsagen i al Poesi. Ingen overgaar ham som Stilvirtuos og Ord-kunstner paa to Sprog. Han er uomstridt vor tidligste Journalist i moderne Forstand, der med alle Pirringsmidler formaar at holde Læseren i Aande. I blændende, skarpt indstillede Øjebliksbilleder, der kan antage Karakter af Film, har Baggesen naaet det ypperste som det kendes fra Labyrinten: Rejsepasset, Torveskibet og Bestigningen af Strassburger Münster.

En unægtelig paakrævet, virkelig fyldestgørende Biografi af Jens Baggesen vil maaske aldrig blive skrevet. Hertil fordres uundgaaeligt saavel en vis Kongenialitet eller Indføling med hans sammensatte Natur, en grundig Fortrolighed med Datidens litterære, filosofiske og religiøse Strømninger som ogsaa, og ikke mindst, et for Enkeltforskeren næppe overkommeligt, vidtspændende Kendskab til Baggesens tallose Brevvenner rundt om i Evropa. Den Aar for Aar voksende Literatur om disse hans Kendinge, i hvilken han ideligt omtales, vidner om, at han udenfor sit Fædreland stadigt erindres og værdsættes langt mere end herhjemme.

I.

TIL ANDREAS CHRISTIAN GIERLEW.

Marly, près St. Germain en Laye

d. 1ste Martii 1806.

Min ædle, virkelige Ven!

I hvilken ubetalelig Gield er min Fantasie og mit Hierte til Dem, elskværdige Gierlew. To saa indholdsvære, geistrige, venskabsfulde, underholdende og i mange Henseender fortryllende Breve, som Deres *Sicilis* fra Neapel, og Deres nærværende *Dana* fra Kiøbenhavn fordre meer end mine tilstoppede, om ikke just udtømte Evner formaae at erstatte i lige Mynt, det er at sige: i veltalende Meddeelse. De bemærker selv (omendskiøndt med al den fine Delikatesse, der er Dem naturlig) at min Alder gjør mig uskikket til et *episk* Arbeide; er det sandt, hvor uendelig meget meere maae den gjøre mig uskikket til det ikke blot herkulische, men adonische Foretagende at besvare Epistler, som alle Muser og Grazier synes at have foreenet sig for at diktere den raskeste, livfuldeste, meest blomstrende Yngling? Sandelig kiæreste Gierlew, jeg troer at udsætte mig for mindre Fare ved at prøve paa at tage Køllen fra Geryons Knuuser end ved at forsøge paa at beile med Cyprias Yndling. Jeg føler mig i det mindste en temmelig Grad endnu af den Styrke, som overvinder; men næsten aldeles intet af den Skjønhed, som indtager; og ligner jeg Dem meget endnu, er det (mit giensidige Venskab fraregnet) formodentlig blot i Huden. Jeg gjør altsaa formodentlig best i at opgive aldeles det indbildske Forsæt at besvare Deres Breve, især Deres meer end Olims Baggeseniske Sicily, og i dets Sted skrive Dem ligefrem til, som jeg kan, med i det høieste to Muser og een Grazie til min Understøttelse.

De to Muser ere Urania (som jeg haaber at have fastholdt ved et Taarn, jeg har bygt hende i min Have, fra hvis Top jeg betragter Stierne — desværre! hidtil uden Teleskop —) og Polyhymnia (som ikke vil forlade min Kone — og *Grazien* er inderligt, hierteligt Venskab. De seer selv, min Ven, at af alle Pierider ingen have mindre at bestille med et Brev end netop de to, der ikke have forladt mig. Jeg vil altsaa holde mig eene og alleene til den sidste.

Hvor skal jeg begynde? Det er Kniben, naar man er museløs; thi det er, som De veed, altid Musen selv, der begynder. Jeg har saa uendelig meget deels i Hovedet, deels især paa Hiertet, at sige Dem, at jeg virkelig ikke veed ud eller ind i den talløse Hob af Tanker, Følelser, Erindringer, Hændelser, Forsætter, der tilstimle mig ved at hensætte mig for et Par beskaarne Ark for at med-

deele mig Gierlew. Gierlew, som ingen Uge har forladt min Siæl, siden jeg lærte at kiende hans, ved hans Deeltagelse i min Sorg og Glæde paa en blot for hans Skyld mig uforglemmelig Reise! Gierlew, i hvis Ansigt og Indsigt og Udsigt jeg ofte syntes at see mig selv med een elskværdig Feil meer og Hundrede uelskværdige Mangler mindre! Gierlew, som jeg (for saa vidt jeg er dansk Digter) ikke tager i Betænkning at lægge i een Vægtskaal, naar jeg lægger mit hele mig kiendende og læsende Fædrenelands Indvaanere i den anden, og som alleene opveier — hvad siger jeg? overveier dem alle! Gierlew, der har viist tusinde Gange meere Taknemmelighed imod mig for 3 usle Louis d'or, jeg laante ham i et Fald, hvori det vilde have været nederdrægtigt ikke at deele sin Pung endog med en fremmed — end næsten alle mine fædrelandske Venner og Velyndere (min sande Ven *Walterstorff* i høieste Grad undtagen) for Opoffrelser i mange Aar af næsten alt, hvad jeg havde at offre! Gierlew, der er den eeneste, næsten aldeles uden Undtagelse, af alle mine Venner — Bekiendtere vilde jeg sige — der har vidst at smigre mig ved hiertelig at erkyndige sig om min Kones Befindende! Gierlew, der tilskriver mig himmelske Bøger uden Svar — medens andre have ladt Bøger fra mig ubesvarte med blot en Seddel! Jeg gientager oprigtigen, jeg veed ikke, hvor jeg skal begynde; thi alt, alt, ønskede jeg paa eengang at sige en saa sielden, en saa prøvet, en saa elskværdig Ven, der længer end et Aar har ønsket uforkiølt og ventet med tilgivende Utaalmodighed.

Lad mig dog for alting sige Dem, min Ven! at De virkelig af alle er den, jeg først og helst, maaskee *Moltke* undtagen, havde tilskrevet, hvis jeg havde kunnet — hvis jeg havde havt Deres sikke Adresse — og hvis jeg havde troet det Umagen værd paa nogen Tid at underrette noget Menneske paa Jorden om min virkelige Tilværelse. Hvad Deres sidste her for mig liggende Brev angaaer, da, uagtet det er skrevet og afsendt i Enden af forrige Aar, har jeg først faaet det for et Par Dage siden. Det har ligget incognito i Paris hos vor Minister, og en lang Upasselighed hindrede mig at afhente det. Jeg har overhovedet i de sidste to Aar kiempet bestandig med Sygdomme i mit Huus, og med tusinde Bryderier, indtil Tyverier og Processer uden for det. De maa ogsaa vide, før jeg gaaer videre, at jeg for lang Tiden siden ikke længer er i Paris, men i Marly, hvor jeg har kiøbt og indrettet mig et Huus og en Have, længere fra Verden end nogen dødelig, der ikke er fuldkommen Eremit, og saa aldeles uden Deeltagelse i dens Handeler, at det er Maaneder siden, jeg læste en Avis, og at jeg hverken veed, om der er Krig eller Fred, eller om Fredsforstyrren, Menneskeslægtens Fornedrere, er død eller levende.

Medens De, min Ven, i en meer eller mindre mig velbekiendt

beruusende Fortryllelse reiste fra den eene Ende af Europa til den anden, bestod mit Pariserliv i en næsten uafbrudt Sygevogten. Langsom døde min værdige Svigerfader, efter 2 Aars egentlige Livløshed, i vore Arme — langsom kom sig min Fanny nogenlunde igien af det Stød, saa megen Jammer havde givet hendes fine Nervebygning. For to Aar siden skienkte hun mig en tredie Søn, min *Paul*, det vittigste og elskværdigste Barn, jeg har kiendt. Men hvilke Angester har hans Eroslivs altfor underfulde Udvikling alt kostet os. To Gange er han reddet. Under lutter huuslige Bekymringer og ubeskrivelige Sorger for Udkomme, levende paa tredie Aar blot af udsuende Aagerkarle (thi først for et Par Maaneder siden er min Pension ved Walterstorffs Mellemkomst bleven mig udbetalt, jeg var 2 udslagne Aar uden mindste Indkomst) — i Paris! (In parenthesi: det er vanskeligere end en Reise rundt om Jorden — og jeg er nødt til at sige mig, en lige Forfatning i Kiøbenhavn vilde have kostet mig Livet, da jeg aldrig havde overtalt mig til at opofre det min Ære) — under alle disse indvortes Gienordigheder faldt Europas Formørkelse, Forstyrrelse og Fornedrelse, det sidste Frihedshaabs Udslukkelse, alle mine cosmopolitiske Ønskers Tilintetgiørelse med næsten aldeles sønderknusende Tyngde paa mit Hierte, der fra min spædeste Tankealder af har været forfæ[n]geligt nok for med Enthusiasmus at deeltage i det borgerlige Samfunds Forbedrelse og Menneskeslægtens Forædling. I dette Tidsrum blev jeg af Galde Satyr, bidende Satyr — sidenhen ikke af Feighed, men af Kiede til at brændemærke, hvad der var alt for dybt under min Siæl — episk Jordomreiser. Med inderlig Overbeviisning, understøttet af de meest oplyste Kienderes Om-dømme har min mig levnedes Indbildningskraft udklækket den lykkeligste af alle muelige episke Ideer. Om jeg kan bringe den til fuldkommen Modenhed, opdrage den, som den bør opdrages? er et andet Spørgsmaal — men i al Fald, min Ven, det blotte Udkast, den blotte Plan til *O z e a n i a* eller *C o o k s W e l t u m s e g e l u n g*, og de to første Sanges Udarbeidelse, vil, hvis og blott det engang kommer for Lyset, gjøre mig udødeligere end alt, hvad jeg ellers har digtet og skrevet, eller kunnet digte og skrive. En ubeskrivelig stræng og ubestukket Kiender har erklært, at ingen nye eller gammel er kommet Homer nærmere i episk Sa[n]g og episk Tone — men især, hvad man troede umuelig, i episk sin Tidsalder gribende Interesse. Jeg bør saa meget mindre tvivle om disse Dømmes Upartiskhed, da det ikke er Tydske, ikke Engellændere, der have fældet dem, men *f r a n s k e*. Men hvorledes det er den altid beskedne Baggesen mueligt at tale om sit eget Arbeid i denne Øhlenslægerschlegelstone forundrer maaskee ingen meere end mig selv. Det vilde virkelig forundre mig til Vantro, hvis jeg ikke tilføyede, at det i Grunden ikke er min, men Æmnets

Fortieneste, og at jeg egentlig — eller min Muse — er kun en Høne, der har fundet en Perle. Men siden herom — saa meget meere, da jeg maaskee for bestandig lar denne Perle ligge — upaatvivlelig bedre tient med Bygkorn. Næsten bestandig har jeg — trods alle franske prosaiske og alle tyske poetiske Svinkeærender — vedblevet at digte i mit Modersprog. Jeg har iblandt andet bragt et Bind poetiske Breve, fra Aar 1785 til 1805 tilveie ved at samle, deels hvad jeg af dette Slags har havt Copie af, deels hvad jeg i de sidste Aar har rimet til et Par gode Venner. De taaleligste af alle disse Riimepistler ere maaskee de to til Dem — De maae altsaa ikke vente Mirakler — men alle ere de i det mindste løyerlige; have og maaskee den Fortieneste (hvis det er een) at være de første i deres Art — om det er en Vanart, overlader jeg Dem og sildigere Qvintilianer at afgjøre. Endnu et andet Bind danske Poesier i allehaande underlige Toner er ligeledes færdigt til Trykken. Hvad *Odin* og de skandinaviske Forvandlinger angaaer, da har jeg ladet det beroe dermed, indtil jeg faaer at see, hvorledes Hr. *Ohlenslæger* har behandlet eller behandler disse Materier — og det er sandelig ligesaameget af Interesse for ham som Digter, hvis han virkelig er det, som for mig selv. Min Siæl kien-der ingen Skinsyge paa denne, som mig synes, over al Forfængelighed ophøiede Løbebane. Jeg er mig bevidst i mit hele poetiske Liv at have sørgt meere for at udbrede Ewalds og Wessels end min egen Digterære. Det er neppe mueligt, at en Prosaist hierteligere og ivrigere kan have hyldet og udbasunet Öhlenslægers, da det ahnede mig. Ahnede mig, siger jeg — thi jeg saae den syttenaarige Pige kun endnu i Vuggen — dengang. Jeg frygtede siden med Grund Børnekopperne, da man lod til hverken at ville inoculere hende ved Studium eller vaccinere hende med Kritik. Har hun overstaaet dem uden at lide Skaar i den Skønhed, hun lovede mig, skal det være mig hiertelig kiært; og uagtet Herr Öhlenslæger har erklært, at han ikke vidste, hvad Poesie var, dengang han holdt mig for Digter, skal jeg være redebon at erklære, at han altsaa var det uden at vide det. Jeg elskede engang Öhlenslæger, og saa meget meere maaskee, da fast alle miskiendte ham — og han havde en næsten grændseløs Uartighed nødig for aldeles at forkiøle min Interesse for ham. Men næsten alt tilgiver jeg med Lethed en ung Poet, især hvis han virkelig er det. Kun har jeg Møie med at overbære med en vis Grad af Indbildskhed. Et høitsvævende Ideal synes mig at gjøre den umuelig. Jeg har Uret; thi Feilen i al Forfængelighed stikker sikkert meere i Hovedet end i Hiertet. De seer af alt dette min Ven, at jeg endnu tænker og føler dansk og arbejder i mit Modersmaal. Selv min Oversættelse af Homer har jeg fortsat og tænker at arbeide derpaa til mit Livs

Ende. Men tal mig ikke om Digternavnet. Jeg foragter i ubeskrivelig Grad Mængdens Dom — og det er Mængden, som giver Navnet i — Samtiden. Odi profanum vulgus & arceo. Ved Himlen! var det ikke for Boghandlernes Skyld, som betaler Arket derefter, jeg vilde hellere have *Hebels* (De har maaskee aldrig hørt hans Navn) Obscuritet end *Delilles* Celebritet, som jeg og uendelig meget heller gad have digtet de ægte homeriske »Alemannische Gedichte«, end rimet alt, hvad *Delille* har rimet. Den sande Digters Lod overalt, og i enhver Tidsalder, den barbariske undtagen, er offentlig Foragt. Det gaaer denne Guds Søn som alle Guds Sønner, der nedstiger fra Faderens høire Haand og paa Jorden tage en Tieners Skikkelse paa for at forsone Guddommen med Menneskeheden — de have neppe, hvortil de kunne helde deres Hoved, de finde i det høieste tolv Venner i Verden, blandt hvilke tolv der altid er i det mindste een Judas eller *Rahbeck*, der ikke mangler ved Leilighed at forraade Menneskens Søn med et Kys — de have (det er disse Guds Sønners hele Trøst) en Hoben Marier og Magdalener og Marie-Magdalener omkring sig, der vaske deres Fødder med deres Haar, eller deres Ører med deres smukke Hænder — det hender sig vel endog at en *Portia* eller *Louisa Augusta* interessere sig for dem, naar det er for sildig, men for Resten min Ven — læs Evangelium! — bespyttes, hudflættes, korsfæstes og tornekrones de. Det herlige digito monstrari & dicier: hic est: oversætter den danske Bibel: »See, hvilket Menneske!« og betragter De Kobberstikket, som i Bibler og bibelske Historier forestiller dette Syn, maae De tilstaae, at et saadant Ecce homo kun kan friste en gal Mand. Med eet Ord: Jesu Christi Lidelseshistorie er meer eller mindre enhver virkelig Digters Biographie, og hvis Nyerups Baggeseniske Levnetsbeskrivelse ikke faaer Dem til at græde, er jeg en falsk Christus ☩: en snaus Poet, eller han en falsk Evangelist ☩: en snaus Historieskriver. Tal altsaa ikke om Digternavnet, min Ven! Det klinger mig omtrent, som Disciplernes Snak om Jøderigets Oprettelse klang den gode Frelser, da han svarede dem: Mit Rige er ikke af denne Verden. Jeg seer ham smile. Men tal mig om Deres eget individuelle Bifald, om Udødelighed — jo sildigere jo bedre — og *Brummers* Forskud — og jeg er lutter Øre. Det veed jeg, hvad det er — det andet veed jeg ikke. D e r e s B i f a l d, forsaavidt det forsikrer mig, at jeg paa en værdig Maade forlyster et ædelt Menneske og en Ven, tryller mit Hierte — U d ø d e l i g h e d (saa ravruskende rasende gal og imod al menneskelig Fornuft og Forstand stridende Lysten dertil er; saa upaatvivlelig ingen Barselkone har havt eller kan have en saa umuelig) er — hinc illæ lacrymae! — min eeneste Lidenskab — og *Brummers* Forskud i vor nærværende Guldalder, trods den slette Cours af vore danske Bankosedler, ere ikke at kimse af for en Mand med Familie, der elsker Kone og Børn et Par Tusinde Gange

høiere end sig selv. Gientag altsaa, saa ofte De formaaer disse tre Lokkeraab, og De skal see, at jeg kommer.

Men jeg mærker, at jeg trods mit beskedne Forsæt, forsøger at besvare Deres Brev. Velan! Da jeg eengang har forvildet mig paa denne Vellystvei, vil jeg forfølge den, saa langt jeg kan, trods den bedrøvlige Figur jeg gjør derpaa. De taler mig, kiæreste Gierlev, om et Folk, som stedse elskede mig, hvis yndede Sanger jeg eengang var, og som for nærværende Tid vredes og — glemmer. De synes at forstaae ved dette Folk det danske. Men hvad berettiger Dem, min Ven, til denne Formodning? Paa hvad Grund troer De, at Danmark nogensinde har elsket mig? De selv, og maaskee ni eller ti andre Landsmænd, ere mig rigtig nok i mange Henseender instar omnium millium; men paa den Maade kunde jeg med større Føie troe, at det hellige Romerske Rige og det vanhellige Franske stedse har elsket mig. Man læser gjerne min Labyrint, siger De. Det beviiser i det Høieste, at man elsker den — og dog kunde der siges meget selv derom — spørg Brummer. Man synger gjerne mine Viser. Hvis Viser synger man ikke gjerne? — ogsaa Tydskerne syngne gjerne mine Viser. Men ere de saa elendige, at der behøves Kierlighed til Digteren for at syngne dem? Det paastaar maaskee andre; men De sikkert ikke. Et Folks Kiærlighed maa dog vise sig i noget; men hvori har mit Folk viist, at det elskede mig. Evalds, Vessels og andres Skiæbne var blevet min, hvis jeg var bleven i Dannemark. Et Folk, nok saa lille, der elskede og yndede sin Sanger, vilde ved en eeneste Subscription, uden at fornærme Delikatesse, lettelig redde ham fra Mangel paa det allernødvendigste. Intet, uden Boghandlernes Betaling for Arket, kan give en rigtig Maalestok for den Yndest, en Forfatter nyder i sit Land. Hvad giæstfrie Omgang angaaer, da har jeg ingensteds fundet mindre end i Kiøbenhavn. Og hvad Agtelsen betræffer ja! der var en Tid, da jeg paa en venskabelig Fod omgik med Prindser og Grever og Baroner og deres Gemalinder i Kiøbenhavn; men de var alle tyske, kiære Ven; og selv vor fortræffelige Kronprinds lærte blot af tyske at kiende mig. »Det kom af min Fortydkning«. Aldeles ikke; thi netop medens disse venskabelige Forhold fandt Sted, skrev og digtede jeg blot dansk. Tal mig om Heiberg, som agtet og yndet og elsket i Danmark, men ikke om Baggesen. Om, af hvem og hvorledes vi ere elskede, min Ven, føle vi selv best. Deres Illusion reiser sig blot deraf, at De selv ynder mig. De er dansk — men alle Danske ere ikke Gierlewer. Et lille Vink om mit Folks virkelige Agtelse og Kierlighed. Medens mit temmelig lange Ophold i Paris har Tydske af forskiællige Stænder, fra Prindser af til Studenterne erknyndiget sig om min Boepæl og besøgt mig, og i det mindste viist, naar jeg traf dem i Selskab, at de kiendte mig af

Navn. Ingen Dansk har hidindtil gjort mig den Ære, og de ere at undskylde, thi hvor faa blandt dem, der have Formue nok for at reise udenlands, kjende mig af Navn? Jeg troer derfor ikke heller, hvad De siger om mine Landsmænds Vrede — den vilde forudsætte, hvad jeg her har nægtet. Men Glem selen derimod, deri giver jeg Dem Ret; kun er den ikke nye; den er allerede femten Aar gammel. Nei! kiæreste Gierlew! jeg veed, og erindrer mig, som den Tid da jeg var lille, med taknemmelig Vee-mod, at et Par Familier, et Par Studentere, og et Par Smaa-piger i Danmark have elsket mig; men mit Folk — mit Fædreland Dog hvorfor skulde det have handlet anderledes imod mig end mod næsten alle dets øvrige Sønner, der have stræbt, efter Evne, at udbrede dets Navn i Litteraturens Verden? Tag Dem i Agt, min Ven! og gjør Dem ikke alt for fortient deraf, hvis De ikke vil exileres.

Med alt det, kiæreste Gierlew, elsker jeg dette Fædreland og valgte, hvis det gjaldt om at fødes paa nye (og det stod til mig at vælge) Dannemark frem for alle Lande paa Jorden til Fødestavn. Jeg paastaaer, at det for ethvert føende Menneske, som ikke alt for ung har forladt Hiemmet, er umueligt andet. Kommer dertil, at jeg foretrækker dets Sprog for alle levende, og at jeg deri sang min første Andagt og min første Kierlighed, er der maaskee ingen opløst Mand i Europa, der i høiere Grad har den Svaghed at elske sit Folk end jeg. Men en Svaghed er og bliver det, besynderlig i vor Tidsalder, en blind, en ufornuftig, en halvdyrisk Svaghed, som enhver anden sandselig Lidenskab. En af de helligste Pligter er det upaatvivlelig at tiene sit Fædreland, saa længe man med Gud og Ære kan. Men opofre sit Fædreland alt; selv naar man ikke kan tiene det — er Pedanterie, om ikke Galskab — og især Galskab hos den, som hverken indvortes eller udvortes Formue har kaldet til at være Statsborger. Er jeg fød Digter, er jeg ipso facto bunden til andre Love end Christian den femtes. Men lad det være med Patriotismen beskaffen, som det vil; at Patria ubicunque bene! er en lumpen Sats, tvivler ingen ædel Mand om; men at Patria, ubicunque possibile! er en ligesaa lumpen, derom tvivler jeg meget. Den er i al Fald min. Erfaring lærte mig Umueligheden af at subsistere hjemme — og hermed besvarer jeg alle Beskyldninger for Upatriotiskhed.

»Men jeg burde i det mindste (hvis jeg og er nødtvungen til at leve i fremmed Land) skrive Dansk — og i det aller-mindste ikke skrive tysk«. Det kommer an paa, i hvilket Sprog jeg troer best at kunne udtrykke mine beste Tanker og Følelser — eller især i hvilket jeg best kan fremstille mine høieste Digter Ideer. Det smerter mig, at det ikke altid er i det danske. Visse Æmner kan jeg upaatvivlelig bedre behandle i dette blide,

godmodige, søde Sprog — men visse andre maatte jeg deri lade fare. »Men lad dem fare«, raaber De. Tør jeg, bør jeg handle imod min poetiske Samvittighed? Jeg vil imidlertid see, hvad jeg kan gjøre. Jeg er vant til Opofrelser. Saa meget er vist, at jeg aldrig aldeles opofrer det danske. Jeg er i Grev Gleichens Fald, jeg har to inderlig elskede Koner, og da de hidindtil forliges ret godt, hvorfor skal jeg skille mig ved den eene? Naar den første bliver Moder til ni Piger, skulde den anden ikke torde føde mig tre Drengene? Det er alt, hvad jeg forlanger. Det er ikke min Skyld, at den første kommer ned med lutter Pigebørn. Jeg kan ikke nægte, kiæreste Gierlev, at Deres Forestillinger og varme Interesse, foreente med den Omstændighed, at min Pension er bleven mig udbetalt, har givet min Ægtekiærlighed for nærværende Tid en Vending til min første Kones Fordeel. Men hvad Brummers Vilkaar anbelanger, da beviser den blotte Omstændighed, at han troer mig i Gield til ham, at han ikke seer sig i Stand til at betale mine poetiske og prosaiske Skrifter anderledes end Makulatur. Hvis han ikke lader omtrykke den første Deel paa egen Bekostning, er jeg ham sandelig intet skyldig. Gjør han dette, er jeg rigtig nok i hans Gield for det allerede trykte; men hvis han anseer Sagen saaledes, er jeg hans ydmygste Tiener og forlanger hverken den første Deel omtrykt eller de følgende Deele trykte. O! den fordømte, Digterne dræbende Bogtrykkerkunst! Hvi er man nødt til saaledes at sælge sine Perler som Sviin og at slænge sine Perler for Sviin. Trykke burde man i det mindste hverken Philosophier eller Poesier eller Aabenbaringer. Bogtrykken har ødelagt sand Viisdom, sand Poesie og sand Religion, som Kobberstikken har ødelagt sandt Malerie. Iblandt mine tydske Epigrammer erindrer jeg ved denne Leilighed eet, som jeg ønskede Deres Betragtning over. Her er det:

Die Alten sind uns neuern überlegen
 In ihren Schriften, und ich weiss warum?
 Die Alten schrieben nicht des Geldes wegen
 Und schrieben nicht für's Publikum.

Jo, nu skulde man see, at Homers Ilias og Odyssee vare blevne til, hvis man havde givet disse Oldsange fra Begyndelsen af i Trykken! Virgil (som De er i høieste Grad uretfærdig imod, kiære Gierlev, og som jeg har en lille Tvivl om, at De kender alt for løselig, saavel som Milton) var saa langt fra at give sit himmelske Digt (Digtekunstens Mesterstykke) i Trykken, at han ikke engang holdt det raadeligt at lade det cirkulere i Afskrifter, men tillod sig blot at forelæse det sine Venner, Musernes Indviede — og Milton var maaskee aldrig bleven den nye Verdens Homer, hvis han havde fundet en Brummer. Horaz ærgrer sig allerede (i Brevet til hans Bog) over de mange Afskrifter, han seer imøde:

»Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
 »Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inertes
 »aut fugies Uticam, aut vinctus mitteris Ilerdam — og
 »Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus« —

Hvad vilde han have sagt, hvis han havde drømt om Bogtrykkerkunsten. Troe mig, min Ven! Muserne ere formedelst den blevne virkelige Gadetøiter af kydske Jomfruer, som de vare og burde være. Jeg vil ikke tale om Metaphysiken, som ved den er bleven reen Sluddersladder — ikke om Religionen, som ved den er bleven mindre end intet; det er at sige uduelig endog til at laane Digtere og Malere Gienstænde. Gjør Viin saa gemeen som Vand, lad mælende og umælende Beester overalt kunne drikke den, naar de ville, og troe mig, at den taber sin Kraft at beruuse. Men hvorhen forvilder jeg mig? Nok sagt; det inderlig uskrømtet Alvor, at jeg maa gjøre Vold paa een af mine kiæreste Følelser, min Muses stolte Blufærdighed ved at lade trykke, hvad jeg holder for mit egentlige Digterarbeide. Det Ønske at læses af mange har jeg aldrig havt — Mit kiæreste Ønske er at læses længe af faa. Det eene kan umueligen bestaae med det andet. *Kozebuernes* Hæder er mig non plus ultra af Svineskiæbne. Svinet, min Ven, er det meest udbredte, det bekjendteste og meest ædte Dyr paa vor Klode. Indtil Øerne i Sydhavet besudler det, og de vildeste og barbariske Folk ikke blot føde, men feede det. Naar man har eet Skrivt om Forædlingen af Nattergalenes Sang, har man tusinde Tractater om Forbedringen af Svine-Avl. Sagen er, at Menneskene ere, paa faa Undtagelser nær Kozebuer 3: opretgaaende Sviin. Man synger saalænge for Fæe, til Sangen selv bliver fæisk; deraf komme de mange uarticulerede Toner — uheli uuheli! u—uh! i Alpheyrernes Koeqvæder — deraf kommer Blandingen af Sludder og Svulst i vore nyere Digte. Tilskuerne har meere Indflydelse paa Skuespillerne end Skuespillerne paa Tilskuerne, af den simple Aarsag, at de ere fleere — saasnart Roms Amphitheatre bleve opfyldte af keiserlige Dagtyve, lagde Histrionerne sig efter at grynte, og Tibers Roscius var allerede et temmelig naturligt Svin. Homeriderne sang sikkert blot for Folkets Førere, havde de sunget, som vi, for Folkets Afskum, vilde deres Sange have klunget lidt anderledes. De virkelige Alpetheocriters Publikum er fiirføddet Qvæg, som jeg alt har erindret, Kiøer, Faaer og Gedder. Intet Under, at deres Idyller for to tredie Delen bestaar i Bä! Bä! Mæh! Mæh; og Bubu og u-uheli-uh! uh. Men hvad betyder det, spurgte jeg engang en saadan Theokrit. »Det er Omqvædene«, sagde han. — Men jeg forstaaer dem ikke, blev jeg ved. »Det troer jeg nok«, svarte han, *de er for Kiøerne*. Fabula docet.

Saavidt om Navn og Hæder og Publikum. Kunde jeg kiøbe dem alle tre for tre Louis d'or, saa langt jeg er fra at

tilbøde Louis d'orer — jeg beholdt dem i min Pung. Hvad mine episke Forsøg angaaer, da forsikkrer jeg Dem paa min Ære, at kunde jeg finde en Forlægger, der vilde lade dem utrykte, overlod jeg ham dem for det halve af, hvad jeg ellers forlanger.

Af Pligt (fordi jeg har lovet at levere danske litterariske Arbejder af og til i Betragtning af min Pension — en Omstændighed, som beviiser, at jeg ikke har min Pension i Betragtning af mine allerede leverte) af Kiærlighed til mit Modersprog — og af Kiærlighed til Dem, min Gierlev — vil jeg, hvis *Brummers* Liberalitet ellers strækker til at betale mig det blotte Haandarbeyde, opfylde Deres Ønske. Men ikke ved Fortsættelsen af mine samtlige Værkers Udgave — thi netop den forudsat[te], at jeg ophørte og tog Afsked. Nei! jeg vil gjøre meere. Jeg vil levere nye Samlinger og nye Omarbejdelser af allerede trykte Stykker. Brummer vil desuden befinde sig bedre ved denne Plan; thi Brummer tar med Rette Mængden i Betragtning; og Mængden spørger kun efter nyt. Jeg vil altsaa (uden at ophæve min Contract med ham i Henseende til mine samlede Værkers Udgave engang i Tiden) indgaae en anden den uvedkommende. Nemlig saa og saa meget for Arket af Poesie, saa og saa meget for Arket af Prosa. Maaskee bliver Prisen lige, da Prosaen vil bestaae i Fortsættelsen af min Labyrint. Men paa de gamle Vilkaar er det mig umueligt at levere nye Arbejder. *Perthes* giver mig firedobbelt for Arket. Jeg raader altsaa Brummer at lade det beroe med den gamle Udgave — til videre — og at modtage Arbejder af mig som en levende Skribent. Men selv maa jeg bringe mine Snurrepiberier til Markedet. Det vilde være ubeskedent at besvære Dem, især i Begyndelsen af en diplomatisk Løbebane, med tidspildende Anstalter — og dog kunde jeg ikke fortroe denne Sag nogen anden. Jeg maae desuden nødvendigen gjøre et Spring til Dannemark, deels for at hente min Søn *August* i Corsøer, deels for [at] bevidne vor fortræffelige Kronprinds min Hengivenhed og Taknemmelighed, deels for at see *Moltke* og *Walterstorff*. Maatte jeg kun ikke have den Ulykke at forfeile Deres Giensyn. Jeg haaber at indfinde mig poste restante eller i Frederiksberggaden næstkommende Mai, i det seeneste om to Maaneder, med en temmelig Pakke af nye og gamle poetiske Klude. Bliv hiemme, hvis De kan, saa længe, og reis tilbage med mig over Nütschau og Halle og maaskee længer, til Paris, hvor min Kone hiertelig ønsker at see Dem.

Og fra nu af, kiæreste Ven og Broder, en ordentlig Brevvexling. Stød Dem ikke over Navnet Broder for Alderens Skyld. Jeg kunde maaskee have været Deres Fader, men De er alt for vidt for at kunne være min Søn. Jeg er desuden ikke saa gammel, som De troer. Jeg har rigtig nok alt havt to Koner; men jeg skal endnu gjøre Cour til min første Maitresse. Jeg gad vidst, hvem

af os to var den yngste i Dijon, og jeg gad vidst, hvem der havde meest Lethed i Fødderne paa Gotthardt. Hvad Skribenten angaar, da begyndte Rousseau sin Heloise i det fyrretyvende Aar — og Milton sit Paradis i det halvtredsindstyvende. Veed De, og vor kiære *Wolff*, med Tilforladelighed, i hvad Alder Homer begyndte sin *Ilias*, hvis han ellers overalt har begyndt den? Klopstocks Udødelighed havde villet være vel faret med en seenere Celebritet; havde han først i sit fyrretyvende begyndt et Epos, havde han enten valgt et andet Æmne eller behandlet sit Æmne ganske anderledes. Troe ikke, min Ven, at blot Genie nogensinde faaer Bugt med den alting gnavende Tid — fuldendet Kunst alleene trodser alle Moder og Forvandlinger. Dem behøver jeg neppe at sige, at Homers Værker ere i høieste Grad Critikens Producter, og at de sikkert nu ikke bleve udgivne af en *Wolf*, hvis blot Homers Genie havde frembragt dem. Deres, som De kalder den, individuelle Mening om Epopeerne — er, især i Frankrig og England — den giængse. Men jeg kan ikke underskrive den — og om nogle Aar vil De selv tage den tilbage som eensidig og umoden. At alle nyere Epopeer ere meer eller mindre forulykkede, er en Sandhed, der indeholdes i den: at alle nyere Kunstværker (*Rafaels* undtagne) ere meer eller mindre forulykkede. De forsvandt med den poetiske Tidsalder, siger De. Jeg troer det omvendt. Men jeg maatte skrive en Bog herover. Troer De oprigtigen, at Homer fortryllet nogen med ham samtidig Græker, som han fortryller *Voss* og *Wolf* og Dem og mig? I den poetiske Tidsalder existerede ingen anden Poesie end Tidsalderen selv. At *Voltaire* og *Alxinger* (et besynderligt *Par*) ikke have skrevet Epopeer, er ligefrem — de skrives ikke, de digtes. Men at *Milton* ingen Epopee digtede — det, forlad mig! kan kun den paastaae, der enten ikke har læst ham, eller der har et Begreb om Epopeer, som ingen mig bekiendt Kunstdommer fra *Aristoteles* af til *Addisson* har havt. Hvad *Æneiden* angaaer, da stikker Feilen blot deri, at den ikke blev færdig — og i August, som reddede den. Ulyksaligviis var August den elendigste Heros, *Jorden* har baaren, næst vore Dages — og det er intet Under, at han som en pius *Æneas* fordærvede Digtet. Men Homer har ingen Sang, min Ven! som Sungen om *Dido*, ingen som *Branden af Troya* — og Kunstnernes Verden har intet fuldendt Mesterværk at opvise (*Homers* undtagen, der og have havt Gud veed hvor mange Forfattere, eller i det mindste Udarbeidere, altsaa ikke kunne tilskrives en Digter) der i Fortreffelighed kan lignedes med *Virgils* ufuldendte Arbeide. *Millies* repetita placebit. Og De — Italiens Beundrer — som ikke nævner *Tasso*. Gjør mig ikke bange, kiæreste Ven! ved at hylde mig som Digter, hvis De sætter blot sex eller syv Digtere over *Tasso*. Var jeg Italiener, satte jeg ham maaskee næst *Virgil* over alle. *Camoëns* skrev

en Art af Heltedigt — hvilken Blasphemi! Men De har næppe læst Camoëns i hans eget Sprog, og det er den af alle Digtere ugudeligt mishandlede i alle Oversættelser. Men jeg opsætter til et andet Brev (nærværende blev ellers alt for langt) lidt meer at røre ved denne Materie. Kun een Bemærkning kan jeg ikke undlade at gjøre Dem, min Ven, saa snart som mueligt. De synes mig for meget at helde til den Meening, at Digteren bør være Folkesanger, det er at sige fattelig og behagelig for Mængden. Som poetisk Muurmester — ja! men som poetisk Architect — ved alt, hvad der er helligt! intet mindre! for saa vidt han gjør Viiser og fortæller snorrige Eventyr og skriver løyerlige Riimbreve — ja! — men for saa vidt han gjør Oder eller Epopeer (de, vel at mærke, egentlige Digte) nei! — Men skulde min for mig ellers saa partiske Gierlew maaskee i sit Hierte ikke tilkiende mig nogen anden Plads end den nederste i de sande Digteres Kreds? Troer han mig maaskee blot en ypperlig poetisk Muurmester, det er at sige, i Stand til at bygge nette og magelige *V a a n i n g s h u s e*, *D u e s l a g*, *B a g e r o v n e* og *H u n d e h u s e* (Fortællinger, Viiser, Riimbreve og Epigrammer). men aldeles uskikket til den høiere Bygningskunst, der udfordrer en Kunstbygger, af Theatrer og Templer og Triumphbuer? Og betyder hans uretfærdige Anfald paa de episke Digtere maaskee hverken meer eller mindre end en fiin venskabelig Bortgiennen fra et Træe, hvis Frugt han troer mig lige saa forbuden, som Rønnebærrene Ræven? — Tiden vil lære det; thi jeg haaber, at han et halvt Aarhundrede vil overleve mig.

Men det er Tid, at jeg ender, eller i det mindste afbryder denne uendelige Væv om maaskee ingenting, for at sige noget af det, jeg egentlig vilde sige.

Deres paa Dem saa behagelige Udsigter grundede Løfte snart at see os igien her i Paris, glæder mig og min Fanny usigelig. Jeg veed ikke, om jeg ønsker mig selv noget i denne Verden (naar jeg undtager det daglige Brød) med saa megen Higen som Opfyldelsen af en Idee, jeg for længe siden har udklækket, som Menneske, Ven og Patriot, den nemlig, engang at see min Walterstorff dansk Minister her og Dem, min Gierlev, hans Legationssekretair. Jeg forudsætter at man, for Resten paa een ham behagelig Maade, affandt sig med den værdige, brave, mig meget hengivne Geheimeraad *Dreyer*. Det er en mig saa kjær Idee, at jeg umuelig kan andet end bidrage mit til dens Realisering — og næste Sommer er jeg ikke uden Haab at kunne bidrage noget lidet i det mindste dertil.

Det fornøier mig, at De har seet den Mand, jeg elsker høiest i Dannemark, den ædle, den elskværdige, den fortræffelige General *Walterstorff*. Jeg befaler Dem, saa vidt inderligt Venskab er i Stand til at gjøre Bønner til Bud, at cultivere denne sieldne Mands Bekiendskab af hundrede Aarsager. Deels er jeg vis paa, at De vil

elske ham, deels at han vil elske Dem, naar De bliver nøiere bekendte; deels veed jeg ingen anden Maade at erstatte mig nogenlunde hans savnede Omgang end ved at nyde den i Deres Legem og i Deres Siæl, det er at sige i min yngre, elskværdigere Tvillingbroders Person. Gaee strax til ham, kiære Gierlev, og forelæs ham af mit Brev, hvad De troer at kunne interessere ham, hvis De ikke finder anden Leilighed til at anspinde en fortroligere Samtale. Gaee til ham med Deres hele Munterhed, og sig, at De er Baggesen — for ham behøver De ikke at skamme Dem ved at tages for mig — og vil De bruge List for aldeles at skuffe ham, saa tag blot et Paar Vadestøvler paa for at skiule Deres nettere Been; vaag Natten forud for at have Øinene lidt mindre levende og aandefulde og bland hyppig Adverbierne *overhovedet* og *i Grunden* i Deres Snakkestil! Hav en Snuusdaase med — uden Snuus — destobedre! og led bestandig om Deres Lommetørklæde! Gjør hyppige Udfald paa Svinehelten August, jeg engang tog for en Menneskehelt; og glem i det mindste Deres Handsker, naar De gaer bort. Men glem for alting ikke at strække Armene med en Bevægelse, som om De vilde svømme, imod hans yderst elskværdige Søn *Christian*. Det kan være nok til Begyndelse.

Sig ham for Resten at De (jeg) i Grunden har været syg siden, og overhovedet i en Helvedes Kattepine; og at De var tilsidst sprungen i Seinen (udenfor Svømmegrænsen), hvis hans Vexel paa min Pension ikke var kommet i Fortvivlelsens sidste Øieblik. Sig, at De (jeg) i Glædens Enthusiasmus skrev ham — men først i December (da jeg ikke var bleven avterret om det tilsendte) et rasende taknemmeligt Brev til — rasende, fordi intet Sprog kan udtrykke min Følelse. Jeg gav det *Guillaume* at besørge til *Waitz*; men — aldrig giver jeg Breve meere til den forresten tjenstfærdige og virksomme Guillaume — der naturligvis giver dem til Tieneren — der naturligvis etc. Sig ham, at De, uagtet De i dette Øieblik i Grunden har den Ære at tale med ham, overhovedet arbejder paa et dobbelt Brev til ham fra Paris og Marly, hvori han formodentlig vil finde fuldkommen Undskyldning for min tilsyneladende Skiødesløshed. Sig ham, at jeg, som han seer, har Brugen af min høire Haand igien; og at den Tid let torde komme, da han overhovedet vil finde, at jeg i Grunden tilskriver ham alt for ofte. Sig ham, at man savner os begge hos den gode gamle Geheimeraad, *os alle fire* — og hils ved denne Leilighed den gode, stille, beskedne agtværdige og elskværdige Herr *Boyesen* og giv *Christian* et Kys. Sig ham, at jeg aldrig taler med Marqvisinde *Condorcet*, uden at hun beklager hans Forsvinden i det Øieblik, han blev hende kiær, og sig ham, at jeg, da han forlod Paris, ikke fandt det Umagen værd at reise til Byen meer end eengang om Maaneden.

Naar De saaledes, elskværdige Merkur! har forrettet Deres So-

sias Ærende, sætter De Dem trods Deres Vinger, hen for Deres Bord et Par Timer for at tilmelde mig punktligen alt; og naar det er giort, kan De siden prygle mig arme Diævel, hvis Skikkelse De har paataget Dem, Huden fuld, saa ofte De forlanger, hvis det nogensinde skulde falde mig ind, at De ikke er jeg, og at det i Grunden er Dem selv, De prygler.

Endnu een eller to Commissioner, min himmelske Doublet! Udpiin af *Brummer*, hvormeget han vil give mig for Arket — og lad mig vide, om det er mueligt imod Deres Caution (da jeg overlader Dem alle mine Manuscripter i Tilfælde af min Død — og lever jeg, har De Borgen nok for tre fire hundrede Rixdaler i min Ære) at erholde et saadant Forskud af ham for at kunne gjøre min Reise til Kiøbenhavn. Hvis ikke, er jeg nødt til at modtage en tydsk Boghandlers Tilbud og bepakke mig med germaniske Oder og Ep..... (Gud forlade min syndige Indbildskhed!) isteden for med skandinaviske Epistler og Folkesange. Hils inderlig hiertelig i følgende Orden følgende: *Walterstorff* — *Schimmelmann* — *Strøm* — *Hornemanns* Huus — *Ørsted* — *Wedlerne*, hvis De kiende dem — *Manthey* — *Nyerups* — *Pram* — *Winslow* — og hiertelig hvem der ellers (om mueligt) — endog med Vrede — erindrer mig.

Sig den gode Herr *Brummer*, at jeg, alvorlig talt, intet har hverken i Hovedet eller Hiertet imod ham, og at jeg intet ønsker heller end at beholde ham som min eeneste Forlægger, hvis han troer at kunne bestaae derved — og at jeg troer ja, hvis han vil følge min nye Plan.

I mit næste Brev lover jeg Dem en Efterretning om mit huuslige Landliv — og om de faa Forbindelser, jeg har beholdt her. Min *Fanny* hilser Dem endnu engang; hun er temmelig vel i dette Øieblik; min lille *Paul* ligesaa — men vi har alle — det hele Huus været syge denne fugtige Uvinter. Seinen har tre Gange oversvømmet Egnen om Paris; og selv paa vor *hersoms* Høide har vi levet i bestandige Dampe.

Men nu min Ven til Slutning en lille Post, som ligger mig overmaade meget paa Hiertet. Jeg har en Søn i Corsør hos en syg — døende — Gud veed om maaske alt efter uendelig lang Lidelse salig Søster. Jeg har skrevet to Gange til Sognepræsten Herr *Gjellerup* uden Svar. Min Søns Skiebne, indtil jeg kommer selv, bekymrer mig ubeskrivelig. Først ved min Ankomst kan jeg udrede hans Pension for sidste Aar, hvis den ikke er udredet. De erindrer mig en Vexel, De sendte mig fra Rom — hele tre; men intet Handelshuus her har villet udbetale den. Jeg har den eene og har sendt de to andre tilbage til *Fratelli*, uden Svar. De kan maaske ved en Landsmand i Rom reklamere denne *Gjeld*, hvori han endnu bestandig er til Dem. I saa Fald gjorde De mig en yderst venskabelig

Tieneste at lade udbetale denne Bagatel til Sognepræsten Herr Giellerup i Corsøer, deels som en Foræring af mig til min Søn, deels for deraf at bestride de Postpenge, jeg har kostet denne brave Mand uden at kiende ham personlig. Skulde De af en Hendelse kiende ham, saa vær saa god at være Borgen for mig til min Ankomst for ethvert Udlæg, han vilde have den Godhed at giøre for min elskede Søster eller min Søn.

Jeg omfavner Dem, elskværdige Gierlev, af min ganske Siæl og Hierte med alle de Følelser, De kan ønske at besizle Deres beste Ven! Maatte vores Meddeelelse fra nu af være uafbrudt! Maatte jeg snart erholde Svar paa dette chaotiske Brev! maatte vi sees igien i Kiøbenhavn og reise tilbage sammen mod Syden! Det er de vellystigste Ønsker, som for nærværende Tid spiire i mit Bryst med alle Foraarets Livligheder. Foraarets Gud velsigne Dem!

Merkur, din Sosia
(d. 5te Martii, min Fannys Geburtsdag)

Baggesen.

II.

TIL GREVINDE AMALIE MÜNSTER.

Gnädige Gräfin!

Unter den mannigfaltigen widrigen Schicksalen und höchsttraurigen Unglücksfällen, die mich seit der schrecklichen Zerstörung Copenhagens, wobey ich zwei von meinen nächsten Verwandten, alle meine herausgegebene dänische Werke, und alles fast, was man ausser dem eigenen Leben verlieren kann, verlor, gehört auch vermutlich ein an Ihro Gnaden verloren gegangener Brief von mir, eingeschlossen in einem an meinem (!) *Reinhold*, von welchem ich seit beinahe drei Jahren, so wenig als von irgend einem andern Zugeschriebenen jenseits der Elbe Antwort erhalten habe.

Ich wage jezt auf's neue, da S. E. der Geheimderath v. Rosenkranz mir endlich einmal eine ganz sichere Besorgung meiner aus Verzweifelung zulezt jahrlang eingestellten Correspondenz verspricht, mich an die grosse, fromme, reine und schöne Seele Ew. Gnaden zu wenden, um durch die Dazwischenkunfft eines Engels meine gewaltsam zerrissene Verhältnisse zu meinem Vaterlande wieder anzuknüpfen. Auf mehr als dreissig bis vor anderthalb Jahren geschriebene Briefe nach Copenhagen habe ich keine Antwort je erhalten. Sollten alle aufgehoben, unterschlagen, oder sonst getilgt worden seyn, müssen nicht bloss meine dortigen Gönner und Freunde, sondern selbst der König und die Königin sich nothwendig die irrigsten Begriffe von meiner seitherigen Aufführung und Lage machen.

Ich bin indessen, seit jenem unglücklichen Ereigniss gewissermaassen unaufhörlich auf meiner Zurückreise nach Hause gewesen; habe aber noch bis jezt keine Mittel gefunden sie zu vollenden. Meine Geschichte ist die traurigste; sie wird nackt und kurz erzählt ein weniger sanftes Herz als das Ew. Gnaden rühren.

Die Zartheit und Kränklichkeit meiner *Fanny* zwang mich ausserhalb Dänemark zu leben. Seine Majestät, damals Kronprinz sah dies gnädig ein und erlaubte mir mit meiner kleinen Pension mich in einem milderen Clima aufzuhalten. Ich sehnte mich indess immer nach Norden, und hoffte, meine Frau möchte allmählig stärker und gesunder werden. Bey meinem lezten Aufenthalt in Kiel wurde zwischen Reinhold und mir ausgemacht, dass ich noch einen Versuch machen sollte, mit allem zurückzukommen, wenn der König mir die Ausführung unsres Plans möglich machen wollte. So wohl Er als die Königin überhäuften mich mit Gnade; eine Summe zur Bezahlung der mich hier festhaltenden Schulden wurde mir zugesagt, und sogar beordert, auch zugleich meine kleine Pension erhöht, um davon jährlich die allergnädigste Anleihe abtragen zu können. Voll der süssesten Hofnungen also reiste ich ab, meine Frau zu holen; kaum war ich aber zurück in Paris, als statt der nöthigen Remissen zu meiner Abreise, die schrecklichste Nachricht nach der anderen eintraf. Ein halbes Jahr und länger vergass ich über das Unglück meines Vaterlandes mein eigenes. Über mein Haupt zog indess ein neues ganz anderes auf. Ich wurde, der Himmel weiss warum, der hiesigen Weltregierung als verdächtig angeklagt — ich, der ich nur Gedichte gegen Albion schrieb, und nach Dänemark schickte — ich musste mich eine Zeitlang verbergen, und alle meine Briefe, wie ich zu spät erfuhr, wurden aufgehoben. Auch kamen keine mehr an mich an. In dieser an sich unangenehmen und gefahrvollen Lage stieg meine Verlegenheit, da ich viele Schulden, und keinen Heller Einkünfte hatte, auf's höchste. Ich zog durch einen reisenden Freund eine Summe auf die mir versprochene Unterstützung, um meine Reise wenigstens allein zurück machen zu können, fiel aber in Frankfurt vor Gram und Leiden todtkrank danieder. Meine Krankheit, lange Zeit von den Ärzten aufgegeben, dauerte Monate, sie verschlang all mein Geld, und brachte mich in neue Schulden. Da immer aus Dänemark keine Rettung kam, noch kommen konnte, sah ich mich gezwungen mich den Buchhändlern in Deutschland zu verkaufen, gieng endlich auf *Cottas* Einladung, der mir Gold und grüne Wälder versprach, nach Tübingen, wurde in Stuttgart mit ausgezeichnetem Interesse aufgenommen, gefiel sogar dem König, und hätte dort mein Glück, wie man es nennt, machen können, wenn ich den edelsten und geliebtesten Herscher mit dem unedelsten und verhasstesten hätte umtauschen wollen. Cotta betrog mich in meinen

Erwartungen, bezahlte mir am Ende nur die Hälfte für meine Verlagsartikel, von dem was andre Buchhändler mir gegeben, nahm seine versprochene Anleihe, wegen des Krieges mit Österreich zurück; ich schrieb auf's neue nach Hause, erhielt aber keine Antwort. Meine arme Frau, die seit fünf Jahren auf dem Lande, mit einem Engel von Sohn, ihrem ganzen Glück, in der vollkommensten Einsamkeit lebt, ward indess gefährlich krank, wurde von meinen Gläubigern, und wegen Zahlung der Abgaben bedroht; Pässe wurden mir überallhin, ausser nach Paris, versagt; ich sah mich also gezwungen wieder in mein Gefängniß zurückzukehren. Erst vor einigen Wochen erhielt ich das erste Schreiben aus Dänemark. Dies, und das Hierseyn und die Rückreise des Geheimde-rathes *v. Rosenkranz*, muntert mich auf, meine so lange unterbrochene Correspondenz wieder anzufangen. Es freut mich dass mein innigstverehrter und geliebter *Reinhold* meine Lage nicht weiss; es würde ihm tief schmerzen, wenn er wüste in welchem Grade ich unglücklich bin. Ohne Religion, würde ich auch, wahrlich, mit aller Philosophie das Leben nicht aushalten. Das traurigste ist, dass unter immerdauernden drückenden Nahrungssorgen, in beständiger Gefahr wegen Schulden verhaftet zu werden, Krankenwärter, wenn ich nicht selber krank bin, ohne irgend eine Freude des Lebens (da ich mir selbst die der Lectüre, weil ich alle meine Bücher habe verkaufen müssen, versage) ohne Einkünfte, ohne Aussichten, wenn ich nicht meine Seele tödten will, und mein Vaterland versagend, in französische Knechtschaft treten will, ohne Mittheilung und ohne Theilnahme meiner heiligsten Gedanken und Empfindungen, selbst die Krafft meines Geistes in ihrer schönsten Reife stirbt.

Braucht ein so unglücklicher Mann, für dessen reines Bestreben und, vielleicht so sehr als es des schiefhingestellten Sterblichen seyn kann, reines Herz Reinholds lange Freundschaft bürgt, Ew. Gnaden um Verzeihung zu bitten, dass er sich an eine der göttlichsten Seelen, die ihm je hienieden gelächelt, mit dieser Erzählung gewendet hat? Nein, vortrefliche Gräfin! Sie werden darin einen Beweiss sehen, dass ich Sie nicht verkannt, und nicht vergessen habe. Sie werden gnädigst meine übersezte Parthenais Ihrer Majestät der Königin überreichen, und Anwald des Unglücklichen seyn, bis er persönlich seine Sache zu führen im Stande seyn wird.

Mit der innigsten Verehrung und Ergebenheit Gnädige Gräfin,
Ew. Gnaden gehorsamster

Baggesen.

Paris, d. 21. Junii 1810.

III.

TIL CHRISTEN HENRIKSEN PRAM

Kiel, d. 19. Februar 1812.

Din hiertelige Tilskrivt, min ædle gamle Ven, efter et halvt Menneskelivs giensidige Taushed og altsaa (hvis Glemsel ikke foreener sig med Fraværelse) næsten sikkre Misforstaaelse, har inderlig rørt mig. Var jeg ikke eengang for alle, her i Kiel i det mindste, død for alle behagelige Indtryk, vilde det maaske endog have glædet mig at see mig leve endnu, som i Grunden got og agteligt Væsen, i et andet Hierte paa sin Side Beltet, end i Fru *Bruns* og min Søns — de eeneste to, jeg troer at vide om, de ere mine Venner i den Betydning, hvori jeg tager dette, maaskee, naar alt kommer til alt, imellem dannede Mennesker aldeles betydningsløse Ord. Men Glæde er desværre bleven mig ligesaa fremmet og ubegribelig som Sorg. Til begge hører en Illusion over Verden, det menneskelige Liv hernede og sig selv, som min Grublen, min Erfaring og min Griben i min egen Barm har tilintetgiort. Hvorom alting er, det Indtryk, dit for mig liggende Brev har giort paa mig, vilde sikkert tilfredsstille dig, hvis jeg var istand til ret at male dig det. Var det ikke Glæde, jeg følte ved at giennemlæse det, de Taarer, som derved kom mig i Øinene beviise, at det i det mindste var noget lignende.

At jeg ikke besøgte dig oftere ved mit sidste Ophold var tildeels din egen Skyld. Du og *Öhlenschläger* vare de eeneste af mine Ligemænd (hertil regner jeg Justizraader i Kiel, Etatsraader i Kiøbenhavn, Grever i Fyen og Prindser udenlands) som intet Gienbesøg gjorde mig. Heller ikke fik jeg af dig nogen Indbydelse. Jeg satte mig derover i Hovedet, at mit Udstaaende med *Rahbek* gjorde mig al egentlig Tilgang paa gammel Viis hos dig umuelig. *Öhlenschläger* indbød mig i det mindste, og, som det i Begyndelsen lod, meget hierteligen. Desuden var han hverken Etatsraad eller Ridder; jeg fordrede altsaa ingen Høflighed af ham. Trænge mig paa dig vilde jeg ikke. Jeg havde aldeles, da jeg besøgte dig, glemt alle gamle Lidenskabeligheder; du lod til ikke at have glemt dem; paastod, at du egentlig burde prygle mig o. s. v. Omgaaes med dig som med dig som med de fornemme, kunde jeg ikke bringe over mit Hierte; thi dermed vilde jeg virkeligen have fornærmet dig. Noget heelt eller intet maae man have at gjøre med sine Venner. Hvormeget der nu i alt dette er din og hvormeget min Forseelse, maa staae derhen; Skyld var der paa begge Sider.

Forandret ellers, min gamle Ven, har jeg ikke fundet dig — tvertimod, for at yttre mig med den fuldeste Oprigtighed og giengielde, hvad der egentlig gjør mig dit Brev kiært, dine retskafne Bebreidelser — alt for uforandret den samme, som

jeg fandt dig for 30 Aar siden. Det frommeste, velvilligste, beste Hierte, der nogensinde har slaaet i en næsten altid kaagende, altid ved mindste Leilighed vildtbrusende Barm — det lyseste, beste Hoved, næsten uophørlig omskygget af denne vilde Barms opstigende Taager og Dampe — med et Ord: det beste Menneske maaskee i Guds, det sletteste i Fandens Øine — i Fandens, siger jeg, der nu eengang intet respecterer uden Fornuft og Forstand i en vis Grad, i den nemlig, som holder ham Stangen. Et saadant Menneske fandt jeg dig og lærte jeg at kiende dig for 30 Aar siden. Var jeg nu i al den Tid ogsaa aldeles bleven den Samme, vilde vi naturligviis ved mit sidste Ophold være blevene uadskillelige. Men jeg har i det Hele usigelige forandret mig. Herre over mine Indbilledninger og Phantasier er jeg rigtig nok ikke bleven, bliver det maaske aldrig men Herskab over mine Lidenskaber er det lykket mig at erobre. Hvad mit Hierte angaaer, da har det neppe nogensinde været saa egentlig got, saa uegoistiskt, saa letelskende, saa almindelig medlidende, saa barnlig fromt, som dit, hvorfor jeg og sikkert staaer lavere i den høieste Dommers Øie. Men mit Hoved, hvis det og ikke af Naturen er lysere, fordunkles i det mindste ikke saa meget af lidenskabelige Dunster. Paa en lavere Trappe staaer jeg altsaa fastere end du, og imponerer af denne Aarsag Diævelen, vor gamle Fiende, noget meere. Denne Fasthed er maaskee saa meget desto meere værd, da den er tilkiæmpet, og ingenlunde tilfældig. Vee mig imidlertid, hvis jeg indbildte mig, aldeles at skyldte den mig selv! Ingen dødelig er moralsk beskednere end jeg i sidste Instanz — jeg troer hidintil aldeles intet utvetydigt aandeligt Værd, som jeg torde kalde mit, at besidde. Men eet er Dom om vor Personlighed i det Hele og et andet Dom om vore enkelte Handlinger. Vel veed jeg ikke, om nogen i Guds Øine er svagere og slettere end jeg; men det veed jeg, at alle mine Tanker og Idrætter ikke ere svage og slette, og at ingen anden Samvittighed end min egen kan afgjøre, hvilken af mine udvortes Handlinger er skyldig eller uskyldig. Nu træffer sig, desværre, min gamle Ven, at Du med en al for mild Dom over mit Væsen i det Hele, med en alt for glimrende Forestilling om min aandelige Natur, med et altfor fordeelagtigt Begreb om mine Anlæg til det Gode og det Skønne, fælder en alt for uretfærdig Dom over mine enkelte Handlinger. Min Adfærd imod *Rahbek*, og overhovedet min hele Giengangerfærd, er ikke blot noget af det uskyldigste i mit Liv; men ofte tilhvisker mig endog min Samvittighed: det eeneste, hvorfor min Skaber og Dommers engang vil tilgive og forlade mig de Synder, hvorved jeg erhvervede mig Elskere og Beundrere. Sandelig! tilhørte alle Bitterheder i Giengangerne og mine sidste Riimbreve aldeles mig selv, var jeg ikke blevet hiulpen i denne Afkasten af Forfængelighedens Aag, havde ikke idet mindste eet Hierte dengang erkiendt

Selvornægtelsen i mine voldsomme Udbrud mod alle mine Smigrere, kunde Satan endnu friste mig til at være stolt af den Triumf over mig selv, der lykkedes mig ved mit næstsidste Ophold i mit Fædreland. Skulde du troe det, Pram? Mit Hierte hænger endnu ved Rahbek og selv ved *Sander* i visse veemodige Øieblikke. Det er mig ingen utaalelig Tanke at drømme mig indsluttet med dem for nogle Aar paa en ubeboet Øe i Oceanet; thi det er mig umueligt at hade dem. Men de har gjort mig det indtil videre umueligt at agte dem i det menneskelige Samfund. Og hvormed? spørger du. Ved mig indlysende Forstillelse og Uredelighed. Jeg blev overbevist om, at de paa samme Tid, da de hyklede Venskab for mig, Rahbek især, handlede imod mig. Deres, efter min Smag i det mindste, gemeene Sudlerier i de sidste Tider, afskyede jeg saa meget meere, da de begge havde kunnet hædre Litteraturen, hvis de ikke havde foretrukket at aagre med den og fra Livsforædling at nedværdige den til Levebrød. Men denne Digter-Afskye vilde ikke have skildt dem aldeles ved mit Venskab (thi een af mine faa virkelige Venner er den mig modbydeligste Skribent, jeg kender) hvis ovennævnte Falskhed ikke havde opbragt mit hele Væsen imod dem. Skulde jeg med alt det gøre dem Uret, ere de virkeligen, trods alt modsat Skin for mig og mange andre, redelige, gode Siæle, saa gjør det mig ikke mindre ondt for mig selv end for dem at have miskiendt dem; og da jeg ikke letsindigen, men først efter mig overtvedende Prøver har holdt dem for mine Fiender, er jeg udentvivi i et saadant Tilfælde meest at beklage. Dit Hierte geraader det i al Fald til Ære at have taget dig deres Sag an og deres Fornærmelse saa nær; havde jeg nogensinde miskiendt din Iver i denne Henseende, havde jeg efter Scenen hos *Plums* i Kannikestræde aldrig meere besøgt dig. Skulde vi, som jeg haaber, endnu engang samles igien, vil det ikke falde mig vanskeligt, kiære Pram, hvis du kun vil høre mig, at overtvede dig om, hvor undskyldelig, om ikke retfærdig, min Opførsel mod dem har været.

Da jeg nu eengang er kommen i Brevvexling med dig igien, kan jeg ikke heller andet end udtrykke mig med den gamle Hiertelighed og Aabenhed. Din Dom om mig som Skribent er mig intet mindre end ligegyldig; din Dom om mig som Digter derimod, i besynderlig Forstand, smigrer mig ikke, saa lidt som *Wielands* nogensinde smigrede, eller *Voltaires* nogensinde vilde have smigret mig. Da du, *Voltaire* og *Wieland*, har om Poesi et aldeles andet Begreb end jeg, det franske nemlig, rødmer jeg endog en Smule ved en Roes, jeg maa deele med den hele Lafontainiske, Ifflandske og Kozebueske = Rahbek-Sanderske Familie. Men hvad der er mig vigtig, ædle Pram, er din Dom om mig som Menneske. Alt det andet desuden er i Sammenligning med

dette væsentlige Værd eller Uværd, Legetøi, som det kan skikke sig for Børn at slaaes om og kives over. Hvad nu Mennesket Baggesen angaaer, da troer jeg ikke saa meget, at du m i s kiender mig, som at du i k k e kiender mig. Jeg har flere og større Feil og Mangler, end du tiltroer mig; men ikke d e m, i det mindste ikke alle dem, du tiltroer mig — værre, maaskee, men andre. Saaledes er, for Exempel, Cour til de Store, de Rigere og Fornemmere, hvorpaa du bestandig slaaer, intet mindre end min Skiødesynd, hvorfor jeg og hverken er bleven Ridder eller noget andet i denne Verden; som neppe vilde have været Tilfældet for en Mand nær de 50ve, der allerede for 27 Aar siden var Potte og Pande hos en Grevinde, Lector for en Kronprindsesse, og du og du med en Hertug, hvis han havde dyrket og elsket det Fornemme. Nei! min Pram, jeg har paa min Samvittighed i mit hele Liv næsten at have været alt for studs, alt for bitter imod de Store, altfor fornærmende mod de Fornemme, og ofte uretfærdig mod de Rige. Hvor de Store ikke søge mig, søger jeg aldrig dem; uagtet jeg ikke nægter, at jeg har fra Barnsbeen havt den Svaghed at elske en vis Fiinhed og Pænhed hos Fruentimmere, og derfor ofte af Amor er bleven lokket og fastholdt i de Kredse, hvor jeg fandt de mindste Fødder, de hvideste Hænder og de netteste Fagter. Naar du altsaa misbilliger »min Unddragelse fra dem, som ei vare min Forfængelighed fornemme, rige, eller i Anseelse nok«, tager du feil af Aarsagen til min Unddragelse og beviiser mig, at du ingenlunde kiender min særegne Forfængelighed. Hvorledes vilde og den Forfængelighed, du beskylder mig for lade sig rime med min Unddragelse fra netop alle de fornemme og rige Kredse i de halvandet Aar jeg kukkelurede i Kiøbenhavn som Gienganger? Nei! kiæreste Pram! Lyst til peen og fiin Fruentimmeromgang i al Høviskhed, men i lette, spillende, næsten aandelige electricke Berørelser, ægte gammelt, ridderligt Galanterie, har fra min Barndom af været min Skiødesynd — og fandt jeg denne Tilbøjelighed tilfredsstillet i en Hytte, brød jeg mig intet om Palladserne. Glem ikke, at jeg i næsten 7 Aar fandt alt, hvad min Forfængelighed ønskede, inden dine fire Vægge!

Mit sidste Ophold i Kiøbenhavn hørte til en ny Periode af mit Liv, hvori selv denne Forfængelighed ikke spille mindste Rolle. Min Levemaade der og min Omgang bestemtes af reen oeconomicke Politik og sielden lod jeg mig henrive af nogen anden Drift end den at blive, hvor jeg eengang var, naar jeg først var kommen der. Vel nægter jeg ikke, at de M o l t k i s k e — M ø s t i n g s k e — og Frue Brunske Kredse vare mig inderlig behagelige; men hvad der drev mig i dem, var Omsorg for min Tarv med Hensyn paa min tilkommende Skiæbne. For første Gang i mit Liv

lagde jeg det an paa en Slags Klogskab og gik til Værks, endog i mine tilsyneladende Forlystelser, efter Overlæg. Jeg gjorde med alt det ingen min Cour undtagen Kongen — og den, imellem os sagt, slet nok. I øvrigt søgte jeg blot ikke at støde. Men lidt efter lidt blev, hvad jeg kunstigen havde anlagt af reen Egennytte, det er at sige: af reent Hensyn paa min Kones Livsforskiønnelse engang i Kiøbenhavn, mig til Natur — og jeg forelskede mig, i Ordets egentligste Forstand efter at have tabt Muligheden til al enkelt Forelskelse overhovedet i K i ø b e n h a v n og kiøbenhavnsk Omgang. Den ubeskrivelig milde, blide, venlige Contrast, det danske og norske Væsen, den skandinaviske Tone og den hulde Modersprogets Meddeelelse d e r dannede med det raae, vilde, grove Plattydsk, jeg dumdøves af her i det halvrussiske Kiel, fortryllede mig ubeskrivelig, og i denne saa længe savnede Familie-Musik for min Fantasie og mit Hierte skurrede kun een eeneste Misklang, saalænge jeg var der, den halvtyske Oehlenschlägers uendelige Grovhed nemlig. Skade, at dette næsten mageløse poetiske Naturgenie i alt, hvad der ligger uden for det p o e t i s k - p l a s t i s k e og p h a n t a s t i s k - a n s k u e l i g e, skal være saa reent ravruskende gal, at ikke engang hans Genialitets ældste og hierteligste Beundrer kan holde ud med ham! Min Adfærd imod denne danske T i e c k misbilliger du, »min Adfærd imod ham, da han syntes at ecclipsere mig«? Hvorledes skal jeg forstaae denne Yttring, kiæreste Pram? Hvilken Adfærd af mig imod *Oehlenschläger* fortiener Daddel? En alt for hyldende, alt for udbasunende alt for forgudende vilde jeg næsten troe, du havde i Sigte, hvis du ikke tilføiede Tidsbestemmelsen. »da han syntes at ecclipsere mig«. »S y n t e s « er naturligviis her en venskabelig Artighed; thi baade du og jeg maatte være enten blinde eller gale, hvis vi ikke mærkede, at han virkelig ecclipserer os. Men hvilken uvenskabelig Adfærd af mig, end sige meere, kiender du siden Aaret 1804 imod Oehlenschläger? Dengang nemlig for otte Aar siden, gav jeg ham et lille Snert for sine overgivne Drengestreger i et yderst overgivent Rimbrev, og selv i dette Snert var Hyldest; thi hvilken Pindar vilde ikke lade sig sige af en spøgende Horaz:

- »Ham (Pindar nemlig) i Drukkenskab at stikke,
- »Vover min Begeistring ikke,
- »Skiondt i Digter-Veddeløb
- »fra de fem og fra Forstanden
- »Den tør trodse hver en anden«?

Læs derimod hans foregaaende Angreb mod mig i hans Samlede Digte: *Corsøer-Slot*. Men, det være med denne Adfærd, quem petimus damusque vicissim, som det vil, ecclipserede mig *Oehlenschläger* allerede i denne Periode? Hvis saa er, efter din Dom,

kan du umueligen meene det mindste af alt, hvad du ytrer mig om mit smule Digterværld. Din Misbilligelse giælder altsaa min Adfærd i en seenere Tid. Men i hele den seenere Tid har jo Oehlen-schläger og jeg i Adfærd, i det mindste fra min Side, været Venner. Var det min Adfærd eller hans, der bragte Splid imellem os igien kort før min Afreise? Er du virkelig underrettet om denne Tildragelse nøie nok til at fælde en endelig Dom? Veed du, hvorvidt Oehlen-schläger har drevet sin Grovhed imod mig, inden jeg — opgav ham. Veed du, hvor vidt han har tvunget mig dertil? O! Gud! hvilken Engel var jeg, hvis min Adfærd mod alle havde altid været saa skyldfrie som imod Öhlenschläger? Mine »Udfald paa — — —« og mine »apotheoserende Offeringer til — — —« kan jeg ikke forsvare eller undskylde eller bekiende, da jeg ikke veed, hvortil du sigter med de tause — — —. Jeg ønskede at vide det, thi mit dig atter aldeles aabne Hierte ønskede at vise sig for dig, som det er — og beviise dig, at det i det Væsentlige harmonerer med dit.

Gud! hvor lidet kiender du mig, Pram! naar du troer at behøve min Tilladelse til at corrigere Skrivfeil og Sprogfeil og Stilfeyl og hvilke som helst paafaldende grove Feil i en extemporeret — netop i ubetinget Tillid til *Treschow*, dig og *Sverdrup* — til Trykken uden videre Giennemsigt af mig selv overgiven Tale. Alt, hvad du datter, fortæner det i høieste Grad, — jeg skal bringe dig min tydske Oversættelse, hvoraf du vil see, at jeg selv har fundet feil, hvad du har fundet det. Din Forandring: »Allerede i den Deres Majestæts Lov, som ved Befordring til Embeder byder Hensyn paa Hovedsprogets Dyrkelse, erkjendte Holsteens Muses« &c. har mit høieste Bifald. Kun din Betænkelighed ved *A l l e r e d e* synes mig for betænksom. Den er fiin; men alt for fiin. Fuldkommen rigtig er din Anmærkning i Henseende til Hekla — og hvem, havde jeg nær sagt — veed dette bedre end jeg, der nu i to Aar næsten intet andet har studeret end vort gamle nordiske Sprog og dets Historie? Ogsaa i min Oversættelse har jeg udeladt Hekla. Sæt Bykla derfor, det er yderst passende. Harpens Strænger har jeg aldrig — ikke engang i Fuldskab kunnet skrive. Men overalt har jeg neppe skrevet det selv, naar jeg tænker mig om — formodentlig er det min Søns Afskrift, du har for dig. Jeg takker dig inderlig for det sande Venskab at forhindre min Prostitution ved at corrigere alle disse quæ incuria fudit. Jeg selv finder min Tale, som Tale at læse, som trykt Tale, som noget meer end med levende Foredrag extemporeret Compliment, under al Kritik. Paa Stedet føler jeg selv, at den ikke var uden al Værd; trykt vil den staae der som een af mine Skærslipperviiser mellem Evaldske og Thaarupske Sange. Den ligner, i mine Tanker, som Tale betragtet usigelig den af mine Stropher, der i Sang altid har giort meest Effekt:

»Ski, olski, dolski, o podol, Ski!

»Ski, olski dolski o podol skio &c.«

og jeg blues inderlig ved at tænke paa, at Mænd som Pram, *Bülow* og Amtmand *Thaarup* nøiere giennemlæse den, end jeg har giennemlæst den selv. Mit Brev kan umuelig indtræffe inden den 21de. Jeg haaber imidlertid, at du ikke vil have saa slette Tanker om mig at troe, jeg ikke skulde hierteligen takke dig for alle dine Rettelser. Ikke blot for disse, men for dine redelige Skiænd takker jeg dig, min grundædle Ven! Tilgiv mig, at jeg en Tid lang meere stødtes af dine uvæsentlige Udyder end rørtes af dine væsentlige Fuldkommenheder. Det gik dig ligeledes med mig, haaber jeg. Lad det altsaa være qvit, glemmt, tilintetgiort — og intet, aldeles intet tilovers af alt ubehageligt imellem os, undtagen Resultatet: varligere herefter giensidigen at bedømme hinanden. Jeg maa slutte mit Brev — og har dog neppe begyndt det, for saa vidt jeg nu føler, at jeg havde tusinde Ting at sige dig. Din Lykønskning til at kunne leve i Kiøbenhavn med min Gage her, kan jeg ikke modtage; thi det forholder sig ikke ganske saa. Jeg har blot Tilladelse til at bringe min Kone til Khavn og selv at gjøre did en Reise hvert Aar. Men her maa jeg læse ty d s k — thi dansk forstaar man ikke. I alle oeconomiske Henseender er jeg endnu ikke mindre at misunde. Jeg lever blot af Geld og dør formodentlig og deraf. Maatte det i denne Punkt gaae dig bedre! Det er dog, naar alt kommer til alt, her paa Jorden (for gifte Mænd i det mindste) den vigtigste. Min største Synd er for sildig at have lagt dette paa Hiertet, og i oekonomisk Henseende altid at have levet som en Nar. Hils inderlig hierteligen det hele Norske Selskab, din Commission i Spidsen, og gamle brave *Monrad! Olufsen* og hans Kone ere blevne mig inderligen kiære, og til dem regner jeg min næstældste Veninde Fru *Kiærulf*. Er din Kone vel nok for gjerne at høre det, saa hils hende inderlig hiertelig. Jeg elsker vaagen, eller i det mindste i Drømme, alt hvad jeg eengang har elsket. Tillad mig at opmuntre min gode Søn til at besøge dig. Jeg længes efter en heel Dags udførlige Samtale med dig paa gammel Viis, og føler, at det halvtredsindstyvende Aar vil gjøre mig til Hund igien — Baggehund at sige. Hils Etatsraad *Olsen, Bagger* og hvem du ellers gad hilse fra mig. Skriv snart igien til din gamle taknemmelige Ven

Baggesen.

d. 28de Februar.

P.S. En Sygdom har afbrudt, forqvaklet og opholdt dette Brev — det første og eeneste, jeg har skrevet, siden jeg forlod Kiøbenhavn. Jeg har været uophørlig syg, siden min Tilbagekomst til Kiel, halv blind og ude af Stand til at tænke eller føle, end

sige til at skrive. Min Tilstand har været yderst beklagelig. Det gaer nu paa ny lidt bedre. Men skrive har jeg næsten glemt.

IV.

TIL MAJOR MAGNUS VON LÜTZOW.

Høibaarne Herr Major, Ædle Ven!

Tillad mig, ældste blandt de ædlere velopdragne Landsmænd og Barndomsbekiendte, jeg har elsket og har endnu tilbage, gode elskelige Lützau, at jeg i det mindste med et Par Linier inderlig takker Dem for den Giæstfrihed, Artighed og Venskabelighed, hvormed De nu allerede tre Gange har gjort mig Livet paa Pletten, hvor jeg var meget lille, i Deres elskværdige Familie til et gienvundet Paradiis. Usigelig elskede jeg, saa længe jeg lever, denne Plet, hvor Commandantens Datter allerede i det femte Aar, om ikke før, indgav mig de første poetiske Sværmerier; men endnu uendelig dyrebarere er den bleven mig fra den Tid, jeg der fornøede Deres Bekiendtskab, og lærte at kiende Deres Gemalinde og Deres Døttre, en Besætning, der virkelig gjorde mig min stakkels gamle Fæstning til en fortryllende ungdommelig Himmel. Mit inderligste Ønske er med alt det, at De snart, forflyttet til en Dem værdigere, maatte forlade den; jeg vilde i Grunden intet tabe derved; thi jeg har tilsidst dog lagt Mærke til i Haven dernede, at det er ikke saa meget Pletten, hvor Rødderne staae, som Pletten, hvorpaa Fødderne gaae, jeg elsker — og min korsørske Fæstning vil fra nu af sikkert være overalt, hvor Major Lützau kommanderer, hans Kone synger, og hans Datter smiler. Gud give, det stod i min Magt at forflytte den længere fra Hovedstaden, som jeg forlader, nærmere den Egn, hvorhen jeg stræber!

Forsmaa ikke, saalænge indtil Skiæbnen maaskee sætter et taknemmeligt Hierte i Stand til nogenlunde at giengielde de Godheder, De har viist mig og min Søster, og den Giæstfrihed, jeg har nydt i Deres Huus, vedlagte lille poetiske Skiærv paa Deres Fru Gemalindes og Deres Frøken Datters Alter. For den sidste deeler jeg i høieste Grad Deres egne Følelser, og De maa unde Da jeg var Lilles Digter den uskyldige Salighed at føle Hende sin Siæls udvalgte Yndling og sig selv hendes aandelige Fader. Han har drømt at see i Hende den egne, han har tabt, den *Emma*, som alt længe svæver i Himlen.

Bliver det mig mueligt, før jeg reiser fra Dannemark med alle at giøre et Spring ned til det store Pæretræ for endnu engang

at omfavne min paradisiske Familie og spise Edens Frugt rakt
af Fuglehænder, modstaaer jeg neppe Fristelsen.

Deres Høibaarenheds
hengivneste
Baggesen.

Khavn d. 1. Aug. 1818.

Høibaarne Herr Major v. Lüttau,
Commandant paa Fæstningen ved Corsøer.

Til

Frue Majorinde von Lüttau
paa Fæstningen ved Korsøer.

»Der var en Tid, da jeg var meget lille —«
Det hørte jeg af Engle mangen Gang;
Men meere sødt nu mine Taarer trille,
Nu *Frederikes* Moder selv det sang.

Jeg nu har glemt al Mismod, Grublen, Harmen,
Saa reent som Penge, Græsk og Galathee,
Fra den Tid i sin skønne Moders Arme
Jeg Uskylds Engles Engel fik at see.

For tredje Gang var jeg igien dernede,
Hvor jeg at elske lærte første Gang,
Og evig elskende til Ham at bede,
Som gav mig Liv og Kiærlighed og Sang.

Nu saae jeg atter Jorden meget mindre,
Og endnu meer end meget mindre slem;
Thi Hun, med hvem jeg nu saae Prikker tindre,
Gav og mig Vinger for at fange dem.

Jeg fandt, hvorefter jeg mod Himlen famled,
Da de mig vinkte fra min Moders Skiød,
I Hendes Blik jeg nu dem alle samled —
Og Engles Vellyst i min Taare flød.

Nu saae jeg Maanen der ved hendes Side,
Og var i Himlen selv paa Øen der —
For første Gang jeg rigtig fik at vide
Hvoraf, hvor stor, hvor rund, hvor kiøn den er.

Nu saae jeg skønnere Guds Sol at dale
Lidt efter lidt i Havets gyldne Skiød,
Thi glad og henrykt saae jeg nu den male
Uskyldighedens Rose meere rød.

Jeg tænkte paa den naadige Gud Fader,
Som skabte mig og Rosen og dens Sol,
Og glad, som jeg, blandt alle Myriader
Var ingen paa vor Jord fra Pol til Pol.

Med barnlig Andagt bad min kyske Læbe
Den Bøn, som Hendes Smile lærte mig:
»O gode Gud! lad denne Engel stræbe
Sig selv til evig Tid at blive lig«!

Jeg bad for Hendes Fader, Hendes Moder,
Og Hendes Søster, glemmende min Bye,
Mig selv og alt, da Englens lille Broder
Min Himmel aabned end engang paa nye.

De kom igien, de glade Barndoms Dage;
Min Rolighed, min Fryd kom sødt igien —
Jeg Kærlighedens Perle har tilbage;
Gud! lad mig aldrig, aldrig tabe den!

O gode Gud! Du skuer alt, Du kiender
Min Sjæl, og alle mine Tanker med:
Jeg synder nu ei meer, min første brænder
Nu luttret i min sidste Kiærlighed.

Som Barn opkravende paa Himlens Stige,
Jeg Himlen aabnet saae, hvor jeg saae hen;
Men den er midt i Himmeriges Rige,
Der blev, som jeg, et lille Barn igjen!

Nu er jeg der, og har, hvad jeg begiærte;
Nu trodser salig jeg hver Skiæbnens Piil;
Thi aldrig slukkes ud i dette Hierte
Den yndigste blandt Nordens Døttres Smil.

Modtag i Favn af Livets sande Goder,
Hvis Væxt er dette fulde Hiertes Bøn,
Min Uskylds Jubel-Sang, Du Engles Moder
Og und mig huld Uskyldighedens Løn!
Den største — som mig evig vil foryng
Den gamle Harpes elskovsfulde Spil —
Er, naar Du sødt med Smil min Sang vil synge
Og sødt med Smil Din Datter lytte til.

d. 30te Julj 1818

Baggesen.

Paa en vedhæftet Seddel:

Jeg ledte om en Engel rundt dernede
i hvert et Skjær og rundt i hver'en Bod
Og fandt den, Gud! og hvilken! i den Rede
Hvor nu et Krudttarn, før min Vugge stod.
Min hele Himmel den alene fatter
Der i en Stemning just som min har set
Og med mit Øje Kommandantens Datter!

(Frederikke Christiane Lützau, født 1803 i Korsør
død 1881).

TIL DR. HEINRICH BROCKHAUS.

Dresden, d. 10ten Nov. 1825.

Theuerster Herr Doctor.

Sie haben den Wunsch geäußert, bestimmt zu wissen, im Falle, dass es zu einer Herausgabe meiner sämmtlichen deutschen Schriften kommen sollte, in welche Zeitreihe ich die verschiedenen Abtheilungen oder Bände gedruckt und in's Publikum gebracht wüßte. Ich hoffe, dass Ihr eigener Wunsch, wenn Sie dieselben genauer kennen lernen, mit dem meinigen übereinstimmen werde, da ich mit demselben nicht weniger des Verlegers als des Verfassers Vortheil beabsichtige.

Ich wüßte die etwanige Herausgabe unter dem Titel:

»Sämmtliche deutsche Werke des Dänen
Jens Immanuel Baggesen
von ihm selbst gefeilt, gesammelt u. geordnet.«

oder wenn Sie lieber wollen:

Jens Immanuel Baggesens
des Dänen

Sämmtliche deutsche poetische und prosaische
Versuche

welchen letzten Titel ich selber, nach meinem Gefühl, im Grunde sehr vorziehen würde.

Die Folge, worin ich nun diese Versuche herausgegeben wüßte, ist folgende:

A. Poetische:

1. Adam und Eva, oder die Geschichte des Sündenfalls. Ein humoristisches Epos in Zwölf Gesängen.	2 Bände.
2. Hymnen, Oden und Lieder	2 Bände.
3. Lieder der Liebe	1 Band
4. Erzählungen, Balladen und Romanzen	1 Band
5. Parthenais oder Das Hohelied von der Jungfrau
Ein idyllisches Epos in Zwölf Gesängen
(durchaus gefeilt und ausgearbeitet)	2 Bände
6. Der vollendete Faust oder Romanien in Jauer.
Ein humoristisches Drama, in dreien Bockspielen	2 Bände
7. Wanderungen, Lieder und Antinapotroninen
eines gemüthlichen Scheerenschleifers.
Eine gesellige Rhapsodie in 7 Gesängen	1 Band
8. Sonnette, Räthsel, Gnomen und Epigramme	1 Band

in allem = 12 Bände

B. Prosaische:

1. Das Labyrinth, oder Dichterwanderungen durch Deutschland, die Schweiz, Frankreich und Italien am Ende des 18ten und im Anfang des 19ten Jahrhunderts. 4 Bände
2. Philosophische Versuche ausserhalb der Schulen, geschlossen mit einer Darstellung der Philosophie des Christenthums. 4 Bände
3. Über die Skandinavische Sprache und Litteratur verglichen mit den alten Indischen, Persischen, Hebräischen u. Deutschen. In 12 Vorlesungen für deutsche Zuhörer. 1 Band
4. Critische, polemische und satirische Aufsätze. 2 Bände
5. Vertraute Briefe an u. von Klopstock, Wieland, Reinhold, Jacobi, Lavater, Schiller, Fichte, Jean Paul und andren litterarisch unsterblichen Freunden. 2 Bände

in allem = 12 Bände
(sic!)

C. Leben:

6. Gewissenhafte Selbstdarstellung meines, nur durch persönliche, zum Theil vertraute Verhältnisse zu historisch interessanten in der Revolutions-Zeit Europas Rolle spielenden Männern und Frauen, bedeutenden Lebens — nicht immer sine ira, noch wenige sine amore, aber stets sine studio, von der Schattenseite wie von der Lichtseite treu gemahlt, als Beytrag zur Menschenkunde.

Zu diesem (wozu mir allerdings die meisten Materialien vorräthig sind) gehören noch vertraute Briefe an meine beide Frauen z. B., an andre Freundinnen u. an meine Söhne. — Ich kann also für's erste nicht daran denken, es für den Druck auszuarbeiten. Die heilige Versicherung, dass keinem andern, im Fall eines zu beyder Zufriedenheit abgeschlossenen Contracts, wegen der Herausgabe des übrigen — diese meine Geheimen Memoiren anvertraut werden sollen, muss meinem Verleger bis weiter genügen.

Baggesen.

ANMÆRKNINGER.

I.

S. 83. *Andreas Christian Gierlew* (1774—1845) blev 1797 cand theol., 1810 Konsulatsekretær og 1815—18 Konsul i Tunis, 1831 Generalkonsul i Christiania. Han kom i April 1801 til Paris, hvor han Aaret efter stiftede Bekendtskab med Baggesen, der havde bosat sig her med sin anden Hustru

Fanny Reybaz og sine Børn. I Juli 1803 fulgtes G. og B. ad paa Rejse til Frankrig og Norditalien (Jvfr. Jul. Clausen, Baggesen og A. C. Gierlew paa Rejse, i Persh. Tidsskr. 4 R. IV, 131 ff.). — Brevet er efter en Afskrift med Udeladelser, bl. a. af Hensyn til Rahbeks Minde, først bleven aftrykt i J. L. Heibergs Flyvende Post 1827, Nr. 76—79, og senere med samme Text i B. III (1853), S. 210 ff.; her efter Originalen i Bakkehusets Arkiv: Jvfr. Kr. Arentzen, Baggesen og Oehlenschläger II (1871), 250.

S. 83. Linje 9. *Sicilis*: Epistel fra Sicilien. — L. 20. *Geryon*: ifølge græske Sagn den paa Erytheia herskende Kæmpe, over hvilken Herakles sejrede. — L. 31. *min Have*: for de Penge, Fanny Reybaz arvede ved sin Faders Død, købte B. et Landsted i Marly la Machine, 0.4 Mil fra Paris, hvorfra Brevet er skrevet. Til Stedet hørte en temmelig stor Have. — L. 11 f. n. *Polyhymnia*: Fanny Reybaz var meget musikalsk og spillede paa Harpe. —

S. 84. L. 14. *Walterstorff*: Ernst Frederik Walterstorff (1755—1820), 1787 Generalguvernør over de vestindiske Øer, 1803 genindtraadt i sine tidligere Stillinger som Direktør ved Generalpostamtet og Chef for det nordsjællandske Landeværnsregiment, deltog 1807 i Kbhvns. Forsvar, 1810 Gesandt i Paris (J. B.s Biographie III, 206, Till. 148 f.). L. 27. *Moltke*: Grev Adam Gottlob Moltke til Nütschau (1765—1843), Baggesens nære Ven og Ledsager paa Rejsen 1789, beskrevet i Labyrinten 1789 (B III, 139, Till. 109 ff. Jens Baggesen, Labyrinten, ved Louis Bobé, 1909, S. 318 f.). — L. 34: *vor Minister*: Christopher Vilhelm Dreyer (1737—1810), fra 1796 til sin Død dansk Gesandt i Paris.

S. 85. L. 3. *min Svigerfader*: Etienne Salomon Reybaz, reformert Præst, senest Resident for Genève i Paris. — L. 7. *Paul*: Adam Paul Baggesen (1804—22) Digterens yngste Søn (B IV, 342). — L. 32. *Ozeania*: et større tysk Epos, der skulde besynges Cooks Jordomsejling, og hvoraf B. som Prøve meddelte de 5 første Sange i Digtsamlingen »Heideblumen« (Amsterdam 1808), senere i Poetiske Werke II, 316—38. — L. 3 f. n. *Oehlenschlägerschlegel-Tone*: Om B.s Uvilje mod den romantiske Digterskole PS II, 323 f.

S. 86. L. 10. *Riimepistler*: Skiemtsomme Riimbrev, 1807 (II), 337. — L. 14. *Quintilianer*: Marcus Fabius Quintilianus, romersk Rhetor (PS I, 374). — L. 16. *Odin*: Odin eller Danneriget's Stiftelse (PS II, 314). — L. 27: *den syttenaarige Pige*. Oehl. var tyve Aar, da han debuterede.

S. 87. L. 3: *Odi profanum*: Horats, Carmina III, 1. — L. 5. *Hebel*: Johan Peter Hebel (1760—1826), Forf. af Allemanische Gedichte (1803). — L. 6. *Delille*: Jacques Delille (1738—1813), naturskildrende Digter. — L. 20. *Louise Augusta*: Hertuginde af Augustenborg. — L. 23. *Digito*: Det er skønt at peges paa med de Ord: Det er ham (Persius' Satirer I, 28). L. 11 f. n. *Brummer*: Universitetsboghandler Fred. Brummer † 1836 (PS II, 270, 361, 372. B III, 297).

S. 90. L. 5. *Gleichen*: Om Gleichen-Sagnet se J. Baggesen, Labyrinten, 1909, S. 341. — L. 12. *Pension*: 1807 siges B. at have 1500 Rd. i Pension, fik s. A. 1000 Rd., 1812 1000 Rd. (Fonden ad usus publicos II, 197).

S. 91. L. 1. *Contrectatus*: Horats' Epistler I, S. XVIII, 11—3 og 4. — L. 19. *Kozebue*: Om B.s Uvilje mod den frugtbare Skuespilforfatter Kotzebue se PS III, 274 f. B III, 199.

S. 92. L. 23. *Perthes*: Friedrich Perthes (1772—1843), Boghandler (PS II, 354, B III, 9, 110).

S. 93. L. 5. *Wolff*: Friedrich August Wolff (1759—1824), Prof. i Filosofi og Pædagogik i Halle. — L. 24. *Voss*: Johann Heinrich Voss (1751—

Fortkortelser: DV = Danske Værker, 1845. B = Jens Baggesens Biographie I—IV. PS = Poetiske Skrifter ved A. Arlaud.

1826), Digteren af Louise. — L. 25. *Alxinger*: Johann Baptist Alxinger (1755—97), Forf. af ridderepiske Digtninger, Efterligner af Wieland.

S. 95. L. 20. *Christian*: Kammerjunker, Kaptajn Christian Cortwright Greve Walterstorff (1790—1823), Portræt i Danm. Adels Aarvog XXVII, S. 529. — L. 27. *Guillaume*: Alexandre Henri Guillaumot († 1814), naturlig Søn af ovennævnte Gesandt C. W. Dreyer. Legationssekretær i Paris (Efterl. Reventlowske Familiepap. VII, 384). — *Waitz*: Christian Poul Ludvig Waitz († 1814), Etatsraad, Chef for det danske Postkontor i Hamborg. — L. 6 f. n. *Boyesen*? — L. 5 f. n. *Condorcet*: Marie Sophie Louise de Grouchy (1766—1822), Søster til Marskal de G., gift m. Marie-Jean-Antoine Nicolas Contat Marquis Condorcet, Medlem af den lovgivende Forsamling og Konventet, begik 1794 Selvmord i Fængslet. Marquise C. udgav flere af sin Mands Skrifter, og hendes Hjem hævdede baade under Konsulatet og Kejserdømmet Frihedsidealene (B III, 196, 209. Poet. Werke II, 158).

S. 96. L. 18. *Strøm*: Christian Ludvig Strøm (1771—1859), Præst og Pædagog (Gemt og Glemte I, 1915, S. 90—94). — *Hornemann*: Jens Wilken Hornemann (1770—1844), Prof. i Botanik. — *Ørsted*: H. C. Ørsted. — *Wedlerne*: Tvillingbrødrene Otto Casper Valentin Wedel († 1852), Præst, og Johan Peter Marcus Wedel († 1852), Ejer af Sophienlund ved Næstved (PS II, 313). — L. 19. *Manthey*: Johan Daniel Timotheus Manthey (1771—1831), Meddirektor og Censor ved det kgl. Theater (B III, 13; PS II, 313). — *Winslow*: Frederik Christian Winsløw (1752—1811), Hofkirurg (DV VI, 211; PS I, 382). — L. 32. *hersoms*: om dette, af B. opfundne Ord, tilsvarende Gensoms se PS II, 338. — L. 11 f. n. *en Søn*: August Baggesen (1795—1865), Generalmajor, Udg. af Faderens Biografi. — L. 9 f. n. *en Søster*: Cathrine Sophie Baggesen (1767—1807), g. 1° 1793 m. Prokurator Peter Flindt (1746—1802); 2° 1802 m. Købmandsfuldmægtig Peter Skaarup Bang (Persh. Tidsskr. 6 R. II, 34. Efterl. Reventlowske Pap. VI, 568. H. Hjorth-Nielsen, Danske Prokuratorer, 1935, S. 100). — L. 9 f. n. *Giellerup*: Jacob Giellerup (1766—1802), fra 1805 Præst i Korsør og Taarnborg. —

II.

S. 97. L. 15. *Sosia*: Sosie, Dobbeltgænger, i Molières Amphitryon.

Grevinde *Amalie Isabella Johanne Christiane Münster*, f. *von Ompteda* (1767—1814); var 1805—09 Hofmesterinde hos Prinsesserne Juliane Sophie og Louise Charlotte og fra 1810 hos Kronprinsesse Caroline. — Originalmanuskriptet til Brevet ejes af Fru Grevinde Else Molte. — L. 22. *Unglücksfälle*: Baggesens Broder Hans Peter B. (1773—1815), Kopist i den vestindiske Gælds-Likvidations Kontor, var gift m. Maren Christiane Bruun (f. 1772), Datter af Politifuldmægtig Christian Bruun og Frederikke Louise Ibsen. Hans Hustru og Svigermoder blev begge dræbt ved Englændernes Bombardement, og han mistede alle sine Ejendele (B III, 153 og Reventlowske Pap. IX, 366). — L. 27. *Reinhold*: Karl Leonhard Reinhold (1758—1823), Prof. i Jena og Kiel, Filosof (J. Baggesens Briefwechsel mit K. L. Reinhold u. F. H. Jacobi I—II, 1831, Leipzig, og R. Keil, Aus klassischer Zeit (Wieland u. Reinhold), 2. Udg., Leipzig u. A. — L. 13 f. n. *Rosenkranz*: Statsminister Niels Rosenkrantz.

S. 98. L. 6 f. n. *Cotta*: B III, 9, 12, 20; Briefe an Cotta, ed. M. Fehling, (Stuttgart), 1925, 346—75.

S. 99. L. 7 f. n. *Parthenais*: Parthenais oder die Alpenreise (1802), i Poetische Werke I (Leipzig 1836).

III.

S. 100. *Christen Henriksen Pram* (1756—1821), Digter, bl. a. af Emilies

Kilde (1782) og Stærkodder (1785), dramatisk Forf. af Lagertha (1789), Fingal og Frode (1790). Trykt efter det originale Manuskript i Bakkehusets Arkiv, tidligere B 61 ff. — L. 9. *Frue Brun*: se bl. a. Louis Bobé, Frederikke Brun, f. Münter (1910), S. 37 ff., 237 ff., 285 ff., og hendes Mindedigt, oversat af C. J. Boye, i Kbhvns. flyvende Post 1827, Nr. 76.

S. 101. L. 8 f. n. Om Baggesens Forhold til Rahbek se bl. a. Kr. Arentzen, Baggesen og Oehlenschläger, IV, 46 f. — L. 1 f. n. *eet Hierte*: Sofie Ørsted.

S. 102. L. 5. *Sander*: Om Baggesens Forhold til Digteren Levin Christian Sander, se Kr. Arentzen, Baggesen og Oehlenschläger, I, 87 f., II, 75 f. — L. 29. *Plum*: Frederik Plum, Stiftsprovst og Sognepræst ved Vor Frue Kirke, boede 1803—11 paa Regensen (G. L. Grove, Slægten Plum, 1903, 58, 63). — L. 3 f. n. *Lafontainiske*: August Heinrich Julius Lafontaine (1758—1831), tysk Romanforfatter. — *Ifflandiske*: August Wilhelm Iffland (1759—1814), tysk Skuespiller og Forfatter.

S. 103. L. 4 f. n. *Mösting*: Johan Sigismund v. Mösting (1759—1843), Statsminister (B IV, 60).

S. 104. L. 3 f. n. *Corsøer Slot*: Poetiske Skrifter, 1805.

S. 105. L. 21. *Treschow*: Niels Treschow (1751—1833), norsk Statsraad. — *Sverdrup*: Georg Sverdrup (1770—1850), fra 1805 Prof. i Græsk. — L. 22. *en Tale*: Om B.s Tale 11. Dec. 1811 paa Universitetet i Kiels Vegne ved Festen i Anledning af Christiania Universitets Oprettelse, se B IV, 61.

S. 106. L. 1. *Ski, olski*: Omkvad i B.s Dansk Tranqvebars Viise (PS IV, 144). — L. 3. *Bülow*: Frantz Christopher v. Bülow (1769—1844), General (B IV, 60). — L. 4. *Thaarup*: Frederik Thaarup (1766—1845), Historiker og Statistiker, Amtmand paa Bornholm. — L. 28. *Monrad*: Peter Johan Monrad (1758—1834), Kancellideputeret (Kr. Arentzen, Baggesen og Oehlenschläger I (1870), 31. — L. 29. *Olufsen*: Oluf Christian Olufsen (1764—1827), Statsøkonom og Forf. af Gulddaasen; g. m. Mette Christine Rottbøll (DV III, 161). — L. 31. *Fru Kiærulf*: Jørgen Kiærulf (1757—1810), Prof. i Historie; g. m. Charlotte Amalie Fischer † 1820 (B III, 209). — L. 9 f. n. *Baggehund*: Om dette Udtryk se PS III, S. 301. — *Olsen*: Gottsche Hans Olsen (1760—1829), Forfatter og Theatercensur (DV III, 132—36, 159 f.). — *Bagger*: Peter Christian Bagger (1772—1810), Justitiarius i Politiretten (DV III, 159).

IV.

S. 107. *Magnus von Lützwow* (1770—1844), fra 1814 Kommandant i Korsør, Oberstltnt., gift 1800 m. *Kirstine Marie Leppert* (1781—1837), havde Datteren *Frederikke Christiane* (1803—81), g. m. Kapitain *Carl Gustav Schmidt* (1791—1832). — Brev og Digte aftrykt efter Originalmskrpt., skænket til Bakkehusets Haandskriftsamling af Kammerjunker T. E. Rosenørn. Jvfr. DV VI, 203, 206; Kr. Arentzen, Baggesen og Oehlenschläger, S. 4—8, (1877) VII.

V.

S. 110. Brevet antagelig stilet til Dr. phil. *Heinrich Brockhaus*, Chef for Firmaet F. A. Brockhaus i Leipzig (Oehlenschlägers Erindringer III (1850), S. 94). — Efter Originalmskr. i Bakkehusets Arkiv.

ADMIRAL SIMON HOOGLANTS SELVBIOGRAFI SAMT OPTEGNELSER OM FAMILIEN HOOGLANT

Ved *Jørgen Swane.*

Nedenstaaende Selvbiografi samt Slægtoptegnelserne har tilhørt den bekendte Conferensraad *Carl Hendrik Holten* (1775—1862), der var gift med *Elisabeth Alida Augusta Behagen* (1787—1874) Datter af Etatsraad *Ioost Johan Behagen* (1756—1824) og *Maria Agathe Augusta von Favin* (1765—1796), som var en Datterdatter af Admiral Hooglant.

Papirerne er velvilligst stillet til Raadighed af deres nuværende Ejer Politimester T. Martensen-Larsen.

Med Aaret 1768, hvori Simon Hooglant blev Schoutbynacht, slutter Selvbiografien. Han var efter den Tid, fra 1770 indtil 1772 Øverstkommanderende over den danske Middelhavseskadre, der blokerede Algier; den 24 September 1772 vendte Eskadren hjem, og den 30 s. M. udnævntes Hooglant til Viceadmiral. Ifølge en foreliggende Skrivelse af 22 September 1775 fra Admiralitets- og Commissariats-Collegiet tillagdes der ham dog først fra denne Dag Gage som Viceadmiral — 2500 Rdlr. 1773 Ridder af Danebrog. 1775—1786 Direktør i Asiatick Compagni, 1782 Admiral. Han døde 19 December 1789 i København.

Admiral Hooglant blev 1' Gang gift 24 Juni 1738 i Huysdine i Nord-Holland med sin Farbroder, Borgmester og Postmester Hooglants Datter *Maria*, født 18 Marts 1707 i Helder, død 22 Februar 1753 i København. 2' Gang gift 29 Januar 1758 i Christianssand med *Anna Christine Østerbye*, født 21 Juli 1740 i Christianssand, død 27 Februar 1765 i København, Datter af Kaptain *Johan Georg Østerbye* og Hustru *Karen*, død 3 Marts 1762 i Christianssand. Ved Datterens Indgaelse af Ægteskab skiftede Moderen med hende, hvorefter der tilfaldt Datteren 3685 Rdlr. 2 Mk. og 4 Sk., og Hooglant fik skænket en Obligation paa 3000 Rdlr.

Af 1' Ægteskab var der 3 Børn, 1 Søn og 2 Døtre.

Sønnen *Dirck Jacob Hooglant*, født 7 Januar 1740 i København, blev 1768 Premierlieutenant i Marinen, og fik s. A. Tilladelse til at reise udenlands for at habilitere sig. Han døde 6 Juli 1770 i Batavia ombord paa det hollandske Skib *Wilhelm den Femte*.

Af Døtrene blev den ældste *Allida Hooglant*, født 19 Juli 1743 i København, død 1817 i Christiania, den 19 September 1763 gift paa Basnæs med Oberst *Fridrick August von Favin*, født 1732 i Preussisk-Pommern, død 28 August 1788 i Pokrow som russisk Oberstlieutenant og Statholder.

Den yngste Datter *Agatha Hooglant*, født 5 Januar 1746 i København, død 11 November 1823 stds., var gift med Etatsraad *Peter v. Hemert*, født 1725, død 20 Maj 1810.

Af 2' Ægteskab var der 3 Sønner, der alle døde som spæde, nemlig: *Johan Georg*, født 30 Juli 1760, død 11 Marts 1761. *Johan Georg*, født 25 Maj 1763,

død i Juli s. A., og *Carl*, født 6 November 1764, død 9 Maj 1765. Alle fødte og døde i København.

De Selvbiografien vedføjede Slægtsoptegnelser er forfattet af Admiral Hooglants Farfader *Hendrick Hooglant*, født 4 April 1642 i Haag, død 9 Januar 1720 i København, gift 6 November 1667 i Lovsduyn (Holland) med *Maria Buus*, født 18 September 1639 i Scheveningen, død 27 September 1711 af Pest i København, Datter af *Dirck Buus* og *Maria Arents*, født 1608, død 8 Februar 1698 i Scheveningen, af hans Fader Købmand *Dirck Hooglant*, født 24 Januar 1672 i Haag, død 12 Februar 1738 i København, gift 19 Februar paa Kochooft med *Achgie Cornelia*, døbt 23 Februar 1677 i Nyborg, død 21 Januar 1745 i København, Datter af Skibsbygger *Simon Cornelissen*, samt endelig af Admiral Hooglant selv.

Admiral Hooglants Optegnelser er dels paa Hollandsk og dels paa Dansk, medens hans Farfaders og Faders alene er paa Hollandsk.

Henhører til Commandeur Capitaine *Simon Hooglant*.

1725, blev ind skrevet som vollant⁷.

1726, paa egen Bekostning med orlog skibet *Beschermeren* under Comando af Hr. Comd. Capt.¹ *Koning*, i Esquadre under Admiral *Bille*² og coniongert med een Engels Esquader paa Reeden af Revel.

1727, paa egen Bekostning med orlog skibet *Wenden* under Comando Hr. Comd. Capt. *Koning*.

1729, paa egen Bekostning med Fregatten *Højenhald* under Comando Hr. Capt. *Kiaerulff*³ til Bergen.

1730, med Fregatten *Pommeren* til beltet at over bringe Hans Majts Liig, K. Frederik den 4de, under Comando Hr. Comd. Capt. *Plojart*.⁴

1731, med orlog skibet *Svannen* i øster siøen under Comando Hr. Comd. Capt. *Viereg*.⁵

1732, med orlog skibet *Pr. Lovise* i øster siøen under Comando Hr. Comd. Capt. *Wodroff*.⁶

1733. blev jeg Second Lieutenant. med orlog skibet *Pr. Carlot Ammallia* som over førte Kong Christian den 6te paa denne Reisse hafde ieg dend naade at Hans Mayt. selv gratullerede mig til Second Lieut., under Comando Hr. Admiral *Rossenpalm*⁷ som Cheff af Esquaderen, og skibet Cheff Hr. Comd. Capt. *Plojart*.

1734, med orlog skibet *Oldenborg* kryste i Nord siøen paa Hamborgerne, og ieg blev over sat paa een priise, under Comando Hr. Comd. Capt. *Tønder*.⁸

1735, med orlog skibet *Pr. Carlote Amallia* at krydse paa Hamborgerne, under Comando første Kryds togt Hr. Comd. Capt. *Hoppe*⁹ og den anden Kryds togt samme aar under Comando Hr. Comd. Capt. *Rostgaard*.¹⁰

1737, fik tilladelse at reisse uden lants efter ansøgning, da ieg først reissede til Holland, men fant ingen lejlighed det aar at komme til siøs.

1738, da ieg efter ud staaende Examen fik order som første Lieutnant til orlog Skibet Goes paa 60 Canoner under Commando Hr. Capt. Johan Vreelant. ieg vervede i Amsterd. det benødigte mandskab, og laae ferdig med skibet, mens kom ikke til siøs det aar, fik ordre at legge ind igien.

1739, var ingen Eqvipering.

1740, gik som første Lieut. ombord paa orlog skibet Goes under Comando Hr. Capit. Sappius, krydsede 5 maaneder Norden for Hetland efter dend ostindeske flaade, som vi convoyerede til Holland, 27 seyllere sterk.

1740, i October fik igien order som første Lieut. paa orlog Skibet Nassau, 60 Cannoner, under Commando Hr. Capt. Wiggers som dend gang var meget syggelig og svag, hand døde paa ud Reissen under Sardinien, ieg hafde da ordere siden vi gik paa een lang Reisse om Capt. skulde komme noget til, da i hans stød skulde som Capt. Commander skibet og fuld førre hans ordere og instruction med at slutte een ny Tractat med Algiers og Tunis. i Decemb. gik sejl og kom ind i Plymouth, hvor vi ventede een tiid lang efter orlog skibet Delfz, som blev commandert af Capt. van Reeden som i dette aar skulde være Comandeur i den middellanske siøe, hand kom ikke til os der, vi fik ordere da at søge ham under Palermo, gik saa fra Plymouht og krydsede een tiid lang under Cap Fintrent, der fra gik til Sulle i sigte og holt det der krydsendes nogle dage, siden for Stædet og Tanger, løb ind i Almerie paa dend spanske Kyst, tog der vand og forfriskning siden folkket begynte igien at blive syg, der fra og holt det krydsendes under Ivica nogle Dage, løb saa til paa Reeden af Algiers, mens blev af Consullen berettet at Pesten regierte sterk der og daglig 1000 blev begravet, vi lettede strax anker og gik til siøs, holt det krydsendes nogle dage under Sicilien, der fra til Sardinien paa Reeden af Callierie, der fra til Napolis, der fra til Livorno, hvor vi forre fant Comandeur van Reeden, der kommende hafde mistet een deel af mandskabet, hvor i blant Capt. Wiggers døde, og fik Comandoen af sammes orlog Skiib, og ieg vervede andere igien, der fra gik til Tunis, hvor vi fornyede Tractaten med Beyen, der fra til Marsillie og convoyerede nogle Comptardie skibbe til Mallaga, der fra gik med 10 Comtardie skibbe til Lissabon, mens da kom op for strædet blev angrebet af 2de søe Røvere Sebekker under Suller flag, ieg var saa løkkelig og eroberte dend eene efter at hans stor mast var skud over bord, satte 2de Chalupper ud armeerret og tog dend eene, ieg gjorde strax jagt efter dend anden og jagede ham ind paa strand i Tanger, gjorde nogle skud paa Mullien og byen. der fra bragte dend taggene priise til Comandeuken, som laae krydsendes for Giberaltar, vi hafde 3 man lidet bleserte og paa søe Røverne 9 døde 4 bleserede. ieg fortsatte strax med Convoyen min videre

Reise til Lissabon, der kommende hafde af dend besmættelige sygdom mist 190 Mand. der fra gik til Holland, kom ind i Flisingen 1742 i Januarii Maaned. der kommende fik jeg ordere at komme hjem. — for denne tog forærte Staterne mig 1600 Gulden.

1743, med orlog skibet Pr. Charlota Amallia som Capit. Lieut. under Comando af Hr. Comd. Capt. Grev *Danneskiold*.¹¹

1744, var ieg sent paa vervning i Bremen, der efter fik ieg Comandoen paa Fregatten Hecla til Norge efter Master.

1745, comanderede ieg Fregatten Hecla, var i oster siøen for at Excercere Cadetterne, var i Riga, gjorde en togt til Elven og blev liggende for geluckstad, der fra hjem.

1746, comanderede ieg Fregt. Hecla og hafde dend gang Capers Commiss paa Sulle Tanger, Algiers og Tunis, gik fra Kiøbenh. i først i Februari til Cadix, Livorno, Marsellie, Sette, Malaga, Cadix og der fra til Kiøbenh., hvor ieg ankom d. 19 Juni 1747.

1747, comandered Fregatten Hecla dette aar uden vimpel, intil var Passert Cap. Fentrent, og over bragte Presenterne til Algiers og fornyede dend gamle Tractat med Beyen. paa denne togt hafde vi saa unde vejr, at maatte i dend spanske siøe kaste 6 Canoner over bord.

1748, comandered ieg Fregatten Fredensborg, som til hørte Kiøbmand Biørn, var befragtet af Hans Mayt., at ieg skulde over bringe Pressenterne til Algirs, udgik d. Novembr., mens formedelst hart stormende vejr af Westen med taage og tyk luft, som vi continuerlig hafde i 6 ugger, der hos gevaltige stormer af N.W.-Westen og S.W. saa at ingen sejl kunde førres. Blev da tvungen af et overhands vejr d. 21. Decembr. at sætte skibet til og strande 7 Mille Norden for Trundhiem paa Wallersunds Øer, Lieut. *Arenfeldt*¹² og 3 Mand satte livet til, ieg og Ræsten blev berget med livs farre.

1749, førte ieg Fregatten Frederichsborg, gik her fra i Aug. til Algiers med Pressenterne og at Gratullere dend nye Dey til hans Regiering, paa Hans Mayts vegne, — til og fra Algier førte ieg Konge flag og vimpel —, der fra gik ieg til Cadix og solgte bemelte skib for 52000 Stk. van agten.

1750, d. 20de November blev ieg Capitaine.

1750, comanderte ieg Fregatten Falster, og hafde under Comando Fregaten Doqven og 3de Transport skibbe med 300 mand Soldater, hvor med vi gik til Maroco, og kom til ankker for Saffia d..., hafde Oberstlieut. Longuville med mig som Ambassadeur. vi sluttede freeden med Printzen af Maroco, der fra gik vi samtlig til St. Crux, for at (at) opsætte et Contoir og at Etableere Negotien, der fra gik tillige med Fregatten Doqven til Algier, efter lod der 3 Comptardie skibbe under Comando af Lieut. C. F.

Kaas,¹³ d... kom ieg til Algier, efter at alle ting var bragt der i Rigtighed med Deyen, gik d... fra Algier med Fregatten Doquen til Tunis, tog Consul Hammecken med fra Allgier til Tunis, siden hand ikke var lidt af Deyen, og ind satte ham der som Consul, efter at have løkkelig sluttet een meget fordeelagtig freedes Tractat, der fra skulde ieg have gaaet til Tripolis liggeledes for at slutte een Freed's Tractat, mens fik een Expreſſe fra Obers Lieutenant Longuville, at ieg var nød vendig i Maroco formedelst de uroligheder i Maroco, hvor Printzen hafde arreſteret Ambaſſadeur Oberſtl. Longuville med de andre der værende Kiøbmænd. Reſolverte ſaa at ſende Consul Hammeken og Smit til Tripolli, ſelv gik til Giberaltar med begge Fregatterne, der fra gik til Cadix for at Futaliere og at ind tage vand efter at være fuldſtændig underrettet, hvad ſom var forrefalden i min fraværelſe i Maroco. ſaa gik fra Cadix d... til Saffia, der kommende blev mange u roligheder med Printzen, ſom lod mig vide, at have ſent et ſendebud til Kongen af Danmark, ſaa og een ſkrivelse fra Oberſtl. Longuville, ſom bad ieg vilde gaae bort til Printzens ſendebud kom tilbage igien. ieg Reſolverte at gaae til Cadix for at forvente dend ordre, ſom mod min ankomſt der ventelig vilde være der om mit videre forhold, i Cadix liggende kom Fregatten Christiansborg med ordre til mig tillige med Printzen af Marocos ſende bud, ſom ieg tog ſtrax ombord og der paa gik ſeyl igien til Saffi, der kommende kom ieg til accord med printzen af Maroco at ud leveres vaaris folk, mod at ieg ſkulde ud betalle ham ſtrax 18000 Stk. von agten, diſſe penge hafde ieg ikke med mig, og aarsens tiid alt var forløben ſaa at ieg ikke i dette aar kunde komme til Saffie igien, at denne og andre aarsager Reſolverte ieg at gaa til Kiøbenhavn hiem igien, gik ſaa førſt fra Saffie til Liſſabon for at faa dend fornødne Proviand og vand, der kommende fornam ieg at Blaa Hejer var kommet til Cadix, ſom hafde Comd. Capt. *Lutzow*¹⁴ med ſig og de fornødne vexeler, med dend ordre, at dersom Comd. Capt. *Lutzow* kom til mig i Saffie, da ſkulde ieg beholde Comandoen, og der ſom hand kom til mig i Cadix eller Liſſabon, da ſkulde hand have Comandoen, vi gjorde os da færdig og gik til Cadix, hvor vi blev liggende til April, da vi gik der i fra til Saffia, hvor ieg havde dend ullykke om midt dagen, da ieg var ombord paa Fregatten Christiansborg hos Comd. *Lutzow* d. 3 Junii omtrent Kl. 4 Eftermiddag, at der kom ild i Tømmermandens Kamer af hans u forſigtighed, ſom tog overhand paa Banierne i lougerne og for i bugen af ſkibet i rommet ſaa at alleting paa Banierne og i laſten i kort tiid ſtod i fuld brand, og i tiid af 3 timer kom ilden til krud kammeret, da ſkibet ſprang og fortærede dend til grunde i mod ald menniskelig hielp og formue, ſom dertil er brugt. Blev berget af mandſkabet 186 mand,

dront og omkommet 137 mand, hvor i blandt var Oberst Lieut. Dethard, Capt Dincklagen, Fendrik Renner, af søe Etaten Lieut. *Suhm*,¹⁵ Baron *Lillienchrone*,¹⁶ *Hirsneck*,¹⁷ Cadet Brun, denne u lykkelige hendelse skeede iost i dend tiid at voris fangene folk blev os leveret ombord fra Saffia. ieg gik ombord paa Fregatten Doquen, som bragte mig med mine folk til Kiøbenhavn, hvor vi ankom i Julli 1753.

1757, fik ordere at comandere orlogskibet NELLEBLADET i Esquaderen under Hr. Schoutbynacht *Rømeling*¹⁸ og conjongerte os med de Swenske Esquader under Hr. Schutbynacht Lagerbelke.

1758, var ieg at observere dend Russiske og Swenske Esquaderes forretagende ved Dragøe og Kiøge bugt, samme aar i Novembr. gik ud som observateur med Fregatten Christiansborg paa een Besjllings togt mellem bemelte Fregat og orlog skibet Ditmarchen, hvor Fregatten blev befunden for bvest.

1758, d. 21 Decbr. blev ieg Comd. Capitain.

1759, comanderte orlog skibet Stormarn i Esquaderen under Hr. Admiral *Fontenay*.¹⁹

1761, comanderte orlog skibet St. Croix i Esquader under Hr. Admiral Fontenay.

Efter at Escadren var indlagt, saa kom Efterretning om en Tildragelse imellem Com. Capt. *Fisker*²⁰ commanderende Orlog Skibet Grønland af 50 Can. paa Convoy til og fra Levanten, og en Engl. Orlogsmænd 74 Canoner, hvorved et af hans under Convoy havende Coffardie Skibe blev af Engl. Manden borttaget, hvorfor Fisker blev befalt at needlægge sin Commando, og Hooglandt beordret ufortøved at forføje sig over land til Marseille for igien efter de Instructioner og Ordres som Fisker havde, at antage sig Commando over orlogskibet Grønland. (I Marginen er tilføjet: 1761 d. 12 Novembr. fig ieg egen høie Kongl. ordre at reisse til Marselli og at afløse Comd. Capt. Fisker paa orlog skibet Grønland.) Han tiltraadde derpaa Rejsen d. 17 Nov. 1761.

1762, den 11te Febr. 1762 blev han befalet paa tilbage Reisen fra Middelhavet at anløbe Salie og der medtage Consul og Justitz R. Lucas med Familie og Equipage, og saa uden Ophold at forføje sig hiem saa snart muligt. Han kom da med Skibet Grønland lykkelig her paa Rehden den 25 Julli 1762. men Consulen, som ikke kunde blive færdig, kom ikke med.

Capit. Lt. *Laub*,²¹ som han paa Maltha tog ombord, kom hiem med ham, og blev imod min villie uvidende catollisk.

1763, d. 8 Julli fik ordere at besejle Galleyerne Moss, Frederichstad og Jægersborg.

1766, d. 20 Februari fik ordre, og gik ud for at besejle orlog skibbene Dannemarck og Pr. Frederich af 70 Cannoner, og var som Observateur ombord paa Dannemarck. d. fik ordre under

General Admiral Lieut. Gr. Dannekiold Samsøe anførsel, at førre dend højere fløy af Chalupper ved Prinsessens over førsel fra Elsignoer til Helsingborg.

d. 21 Junii blev ieg til Comandeur avansert og

1767, d. 2 Septbr. blev som Cheff for 3 Division søe folk.

1768, d. 14 Januarii fik ordre at comandere orlog skibet *Juliane Maria* til at overføre Hans Mayt. selv til Norge, til ligge med skibbene Stormaren, Oldenburg og Mars. d. 7 martz fik ordre at Hans Mayt. i aar ikke vilde gaae til Norge, alt saa blev skibene af taklet igien og fik ordre at holde inden bommen.

d. 17 Marts blev ieg Schoutbynacht.

Optegnelser af Hendrick Hooglant.

Ao. 1639 d. 18 Sept. is *martyie Buus* tot Scheveningen geb.

1642 d. 4 April is *hendrick Hooglant* geboren in den hage.

1667 d. 6 Novembr. syn *hendrick Hooglant* en *Maria Dircks* tot lovsduyns te Samen in den egten Stat bewestiget.

1668 d. 21 Februari is gebooren onse Soon *Andrias Hooglant* en d. 22 gedoopt in den hag in de groote Kerck.

1669 d. 28 october is gebooren onse Soon *Jacob Hooglant* d. 30 gedoopt in de groote Kerck in den hag.

1672 d. 24 Januari is gebooren onse Soon *Dirck Hooglant* op Sondag morgen en ten halff vier uren, den selven dag gedoopt in den hag.

1674 d. 15 Septbr. is gebooren onse dochter *Marija hooglant*.

1676 d. 29 october is gebooren *Daniel hooglant*.

1679 d. 11 april is myn moeder *Willimytje hendricks* in den heeren ontslapen, Synde 74 Jaren.

1681 d. 14 Septbr. is gebooren *willem hooglant*, in den hage gedoopt.

1681 d. 4 Novembr. is Daniel hooglant in den heeren ontslapen.

1698 d. 8 Februar is myn vrouw haer moeder tot Scheveningen *marijtie Arents* in den heere ontslapen. out Synde 90 Jare.

1711 d. 27 Sept. op Sondags middags is myn vrouw *Marija hooglant* tot Copenhagen in de Seer bedrouffde tyt der pestilential Syecte Salig in den heeren ontslapen, oude Synde 72 iaren 9 dagen.

hendrick hooglant.

1720 d. 9 Januari des middags ten 12 uhren is myn vader Salig in den heere ontslapen en is by moeder sal. in syn Eygen graff begravен, oude synde 78 jaren.

Dirch Hooglant.

Herefter følger kortfattede Optegnelser indtil 1746, der i udførligere Stand findes i de andre Optegnelser. Den eneste Afvigelse er, at Dirch Hooglants Hustru her kaldes Agatha Cornelia Simons Schilton.

Ifølge Nyborg Kirkebog havde den 23 Februar 1677 Mester Simon Cornelissen, Skibbygger, en Datter til Daaben kaldet Achgie Cornelia. Moderens Navn nævnes ikke.

Optegnelser af Købmand *Dirch Hooglant*.

Anno 1672 d. 24 Januarij ben ich *Dirch Hooglant* in Schravenhag Des sondaegs morgens omtrent Ien 4 uhre, en den selven Dag in de groote Kerch gedoopt.

Anno 1677 d. 18/28 February iz gebooren *Agatha Cornelia Simons* in Nieuborg in Funen des Sondags morgens ooch omtrent ien 4 Uhre an den selven Dag in de Hooft Kerch gedoopt.

Anno 1699 d. 19 February/1 Maers ben ich *Dirch Hooglant* met *Agatha Cornelia Simons* in den H. Egten Staet getreeden, dat godt wel Segenen Amen, en wy syn op Kochooft een meyl van Eckernforde door den Bredehaw van lutie gecopuliert.

Anno 1700 d. 24 January/3 February des woendagz morgens voor 2 uhren is gebooren onse Dogter *Maria Cristina Hooglant*, en daer op des Satardags morgens en de nieuwe Kerch gedoopt i Coppenhage.

Anno 1702 d. 19 September Des Dengsdags avontz omtrent ien 10 uhre iz geboore onse Soon *Simon Peetry Hooglant* en des vrydags d. 22 ditto in onse nieuwe Kerch gedoopt in Coppenhage.

Anno 1707 d. 10 January Des maendagz morgens voor Seeven uhre iz gebooren onse Soon Hendrich Hooglant en des Dengz-dagz morgens alhier in onse nieuwe Kerch gedoopt d. 11 Ditto.

Anno 1711 d. 27 September des Sonddaegz naermiddag 1½ uhr iz myn moeder *Marya Dirchz* Salig in den heere ontslapen en des maendagz den 28 Ditto op ons Kerch hof in haer Eygen graf begraven, en doen Reegeerde hier Een Swaere Pest.

Anno 1771 d. 12 October des maendagz avontz ten 10 uhre iz onse Soon *Simon Peetry Hooglant* met de Swaere besmettelijke Krancheyt 3 dage bevangen geweest hebbende Salig in den Heere ontslapen en des dengz-dag d. 13 ditto op ons Kerch hof in no. 36 begrave.

Anno 1712 d. 18 Juny des Satardag avontz omtrent ien half-neegen uhren iz gebooren onse Soon *Simon Hooglant*, en d. 21 Ditto in onse nieuwe Kerch alhier gedoopt.

Anno 1717 d. 3 February iz onse Dogter *Maria Christina Hooglant* met *Claas Bex* in den H. Egten Staet getreeden, dat godt welsegene amen.

Anno 1720 d. 9 January des Dingz Dagz naermiddag om-

trent Een uhr iz hier in Coppenhage in myn huys naer Eene 5 dagige Krancheyt in hoge ouderdom Salig in den heere ontslapen myn vader *Hendrich Hooglant* en dar op des maendagz naermiddag d. 19 ditto op ons Kerch Hof met viel Plegtigheeden in Syn Eygen graf begraven, doer was ich in Noorwegen til Commissie tot myn groote schade.

1726. Tusschen d. 19 & d. 20 February seynde woensdag morgen Ten 2 uhren iz myn Dogter haer man Claas Bex Salig in den Heere ontslapen naer Eene 8 Dagige Krancheyt en iz daer op d. 25 Ditto in seyn groozvaders graf in No. 2 begraven.

Naer dat in den Jaere 1728 d. 28 October onsse gereformeerde Kerch neevens nog 4 luyterse Kerchen en meer alz de halve Stat door Eene woeden brant was verbrant en daer naer door godes Seegen wes op gebout soo hebben wy godt sy gedacht op den 4 Maert 1731 onsse Eerste Predich weeder daer in gedaen door domine Vogelzang uyt Eerste Peetri 2 vers en gesonge d. 118 en d. 4 Psalm.

Fortsat med Admiral Hooglants Haand.

Ao. 1738 den 1 Februari is myn vader *Dirck Hooglant* in den Heeren ontslapen naer een lang duurige Kranckheyt. gl. 66 Aar.

Ao. 1738 den 24 Juny ben ick *Simon Hooglant* met *Maria Hooglant* synde nigt en Neeff in den H. E. Staet getreden, dat godt will geliven te segenen. Synde sammen getrauwte door de Heer Domini van Petten te Huysduyn in Noord Hollant, ½ uur van de Helder.

Ao. 1740 den 7 Januari is gebooren myn Soon *Dirck Jacobus Hooglant* en alhier in Coppenhagen d. 11 ditto gedopt, waer by was als getuygen myn broeder *Hendr. Hooglant* en *Gysbert van hemert* met meyn Suster *Maria Christina Bex Agatha Bex*.

Ao. 1743 den 19 Jullij is gebooren *Allida Hooglant* en Alhier in Coppenhagen in de gereformeerde Kerck gedopt d. 23 ditto, waer by als getuygen Captl. Holsten en de Heer Kølmer, en Nigte Willemine Werner & Griete Bex.

Ao. 1744 d. Maij is *Grethe Bex* met *Christian Klauman* in de H. E. staet getreden, dat godt wil geliven te Segnen, syn getrauwte in myn moeders huys door een luytersen domini Kølmer.

Ao. 1745 d. 13 (21 er overstreget) Januari is myn moeder *Agatha Cornelia Simons* in den Heeren ontslapen naer een lang duurige Siikte, en daer op d. 28 ditto by myn Sal vader inz graff gesetz. gl. 69 aar.

Med en tredie Haand er tilføjet.

1788 d. 28 August er *Fridrick August Adolf von Favin* ved Døden hen kaldet i Pokrow 49 Werst fra Moscow. Dansk Obriste og Stathalter i hendes Kejserslige Majestets Elisabet d. 2dens af Ruslands tienneste. han var fød 1732 i Preussisk Pomren gift med *Alida Hooglant* d. 19 September 1763.

1789 d. 19 December hen kaldede Herren efter 3 dages sygdom i hvilken sagte hensov Hans Excelence *Simon Hooglant* fød d. 18 Juni 1712. Wirkelig Admiral og Rider af Dannebrog.

Optegnelser af Admiral *Simon Hooglant*.

1738 d. 13 Februari døde min Sal. fader *Dirck Hooglant* og blev begravet d. 20 ditto paa Reformert Kirkes urte gaard i No. 6.

1738 d. 21 Juni trødte ieg *Simon Hooglant* udi ægte skab med *Maria Hooglant* min Faders broder datter fød paa Helder i Holland, og blev gift paa Huysduyne.

1740 d. 8 Januari blev født min søn *Dirck Jacob Hooglant*. d. 6 Julli Ao. 1770 er død paa Skibet Wilhelm de vyfde paa ud Reissen til ostindien.

1743 d. 19 Jullij blev født min Datter *Allida Hooglant*.

1745 d. 21 Janr. døde min Sal. Moder *Agatha Cornellia Hooglant*.

1746 d. 5 Januarij blev født min datter *Agatha Hooglant*.

1753 d. 22 Februarij døde min Sal. Konne *Maria Hooglant*. d. 18 Martij 1707 er min Sal. Konne *Maria Hooglant* fød paa Helder i nord hollant.

1758 d. 29 Januarij blev ieg *Simon Hooglant* anden gang gift med *Anna Christine Østerbye* i Christiansand Ombleg præstegaard. hund var fød i Christiansand 1740 d. 21 Julli om morgenen.

1760 d. 30 Julij blev fød om morgen Kl. 9½ min søn *Johan Georg Hooglant*.

1761 d. 11 Martij døde min søn *Johan Georg Hooglant*.

1762 d. 3 Martij døde min Kones moder *Karen Osterbye* i Christiansand.

1763 d. 25 maij blev fød min søn, og opkaldet efter den forige *Johan Georg*, som derpaa i Julij samme aar døde.

1763 d. 19 Septembr. blev min datter *Allida Hooglant* gift med Oberste *C. A. v. Favin*, paa godset Bassenes, som gud vel-signer.

1764 d. 6 Novembr. blev fød min Søn *Carl Hooglant*.

1765 d. 27 Februarij døde min Sal. Konne *Anna Christine Osterbye Hooglant* og blev begravet i mit Nye Kiøbte Begravelse i Friderichs Kirke paa Christianshavn.

1765 d. 9 Maij døde min søn *Carl Hooglanti*.

NOTER.

1. *Koningh, Christian*, 1677—1749, Viceadmiral.
2. *Bille, Michael*, 1680—1756, Admiral.
3. *Kierulff, Anders*, 1697—1755, Kommandørkaptain.
4. *Ployart, Conrad*, 1691—1744, Schoutbynacht.
5. *v. Vieregg, Caspar Levin*, 1687—1748, Schoutbynacht.
6. *Wodroff, Johan Conrad*, 1690—1747, Viceadmiral.
7. *Rosenpalm, Andreas*, 1679—1754, Admiral.
8. *Tønder, Michael Chr. Ludvig Ferdinand*, 1692—1755, Viceadmiral.
9. *Hoppe, Friderich*, 1690—1776, Generaladmirallieutenant.
10. *Rostgaard, Hans Jacob*, 1685—1756, Viceadmiral.
11. *Danneskiold-Samsøe, Ulrich Adolph*, 1723—1751, Schoutbynacht.
12. *Arenfeldt, Axel Andreas*, 1726—1748, Secondlieutenant.
13. *Kaas, Frederik Christian*, 1725—1803, Admiral.
14. *v. Lützwow, Adam Friderich*, 1702—1758, Kommandør.
15. *Suhm, Burchardt*, 1718—1753, Premierlieutenant.
16. *Lilliencronæ, Christian Carl*, 1726—1753, Secondlieutenant.
17. *Hirschnak, Morten*, 1729—1753, Secondlieutenant.
18. *Rømeling, Hans Henrik*, 1707—1775, Admiral.
19. *de Fontenay, Gaspard Frédéric le Sage*, 1693—1769, Admiral.
20. *Fisker, Henrik Lorentz*, 1720—1797, Admiral.
21. *Laub, Michael Georg*, 1731—1812, Kaptainlieutenant.

ERNST SCHIMMELMANNS REISE NACH
ENGLAND UND FRANKREICH
1766—1767

Von *Peter Hirschfeld*.

Die Kulturgeschichte sieht ihre Aufgabe darin, die von einem bestimmten, vergangenen Zeitabschnitt herausgebildeten Lebensformen möglichst in ihrer ganzen Mannigfaltigkeit festzustellen und zu schildern. Wenn dadurch die Grundbedingungen, auf denen das tägliche Leben damals beruhte, deutlich gemacht werden, fällt zugleich auch neues Licht auf die bekannten Persönlichkeiten einer Epoche. Unter diesem Gesichtspunkt ist keine alte Notiz ohne Bedeutung. Neben den Briefen als unmittelbarsten Quellen bringen oft gerade die anscheinend nüchternsten Archivalien wie Rechnungen und Anschreibehefte neue Aufschlüsse. Eine jede dort eingetragene Notiz oder Zahl bewahrt ja eine objektive Tatsache aus einem vergangenen Leben — freilich unabhängig von dem unersetzbaren Stimmungsgehalt alter Briefe. So verrät uns zum Beispiel ein auf der Reise geführtes Anschreibeheft, das getreulich jede Ausgabe für Essen, Wohnung, Kleidung, Sehenswürdigkeiten, Bücher, Besuche verzeichnet, zwar nur wenig über den jeweiligen seelischen Zustand des Reisenden, aber umso exakter hält es alles fest, was der Betreffende gesehen, getrieben, gekauft hat; woran er sich bildete und wie er sich zu seiner Umwelt stellte.

Solche Anschreibehefte über die Reise des jungen *Ernst Schimmelmann* vom 21. Juli 1766 bis zum 18. Dezember 1767 durch England, Frankreich, die Niederlande und Deutschland bewahrt das so reichhaltige Schlossarchiv zu Ahrensburg in Holstein.¹⁾ Ernsts begleitender Hofmeister, der aus Hamburg gebürtige *Lucas Friedrich Zägel* (1735—1785), später Schwager des Kammerherrn *August v. Hennings*, hat die Hefte mit jener erstaunlichen Akribie

¹⁾ Siehe L. Bobé, V. Thorlacius-Ussing und V. Sloman im *Tilskueren* 1933, p. 175; P. Hirschfeld im *Tilskueren* 1935, p. 341; H. Schadendorff in *Nordelbingen* 11, 1935, p. 184 und 12, 1936, p. 156. An weiterer Literatur nenne ich nur L. Bobé, *Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds*, Bd. IV (1900) und V (1902) mit der Biographie von Ernst Schimmelmann

geführt, die uns überall in der Rechnungsführung des Schatzmeisters *Heinrich Carl Schimmelmänn* (1724—82) und seiner Beamten begegnet, und die eine der Ursachen seines ausserordentlichen und dauerhaften Reichstums war. Die Ausgaben während des Aufenthalts in England vom 21. 7. 1766 bis zum 4. 7. 1767 füllen vier Hefte und betragen 1376 Pfund; in Frankreich gab man vom 4. 7. 1767 bis zum 23. 10. 1767 14 000 Livres aus, deren Verzeichnung ein weiteres Heft erforderte. Die restlichen Ausgaben in den österreichischen Niederlanden, in Holland und in Deutschland stehen in drei dünnen Heften. Einige hundert sorgfältig gebündelte Belege fügte *Zagel* den Abrechnungen bei, die er von England aus dem Vater *Schimmelmänn* einschickte. Im ganzen betragen die Reisekosten einschliesslich zahlreicher Anschaffungen von Kleidern und Büchern über 40 000 Mark Courant.

Ernst *Schimmelmänn* wurde als ältester Sohn des späteren dänischen Schatzmeisters *H. C. Schimmelmänn* am 4. 12. 1747 in Dresden geboren. Sein Vater — seit 1761 in dänischen Diensten — hatte 1759 das Gut *Ahrensburg* in *Holstein* gekauft, und hier wurde Ernst in der alten *Woldenhorner Kirche* 1763 konfirmiert. Zwei Jahre brachte er dann mit Studien in *Genf* und *Lausanne* zu; zunächst betreut von dem Hofmeister *de La Fare*, den später *Zagel* ablöste. Die hervorragenden Eigenschaften des begabten Jünglings traten damals schon deutlich hervor, aber auch an Schattenseiten fehlte es nicht. Ein Memorial, das *Bobé* zweifellos mit Recht *Zagel* zugeschrieben und ins Jahr 1766 gesetzt hat,²⁾ lobt Ernsts edles Herz, seinen Wissensdrang, seine Güte und Aufrichtigkeit, während Unbeständigkeit, Unordnung und eine kritische Einstellung gegenüber der Religion dem Erzieher noch Sorge machen. Darf man vermuten, dass sich der Vater *Schimmelmänn* gerade im Hinblick auf eine Erziehung zur Beständigkeit, Ordnung und Religiosität mehr gute Einflüsse von einem Aufenthalt im damaligen England versprach als in Frankreich? — So trat Ernst *Schimmelmänn* im Juli 1766 mit *Zagel* seine »Kavaliersreise« auf einem englischen Paketboot an, das sie für den Preis von einer *Guinea* pro Person am 21. 7. an der Ostküste Englands in *Harwich* absetzte. Der Ausgangspunkt der Reise war offenbar *Hamburg*, wo die Familie seit 1758 das alte *Gottorfer Palais* in der *Mühlenstrasse* besass, oder *Ahrensburg*, der gewohnte Sommeraufenthalt der *Schimmelmänn*s.

und unerschöpflichen Anmerkungen; ferner *Joh. Georg Rists* Lebenserinnerungen, Bd. I (1880) p. 103 ff.

Grossen Dank schulde ich Herrn Dipl. Ing. *Hans Schadendorff* und Herrn *Wilh. Albers* in *Ahrensburg* für die zur Bearbeitung überlassenen Archivalien und für zahlreiche Hinweise; ebenso dem »Gemeinschaftlichen Fonds der Schleswig-Holsteinischen adeligen Klöster und Güter« für seine 1936 gewährte Forschungsbeihilfe.

²⁾ *Reventlow-Papirer*, Bd. VII (1906) p. 454 f.

Vergegenwärtigen wir uns kurz die damalige Lage in Europa, wie sie sich den Reisenden darstellte! In Dänemark war am 14. 1. 1766 auf Friedrich V. der junge Christian VII. gefolgt, und die Erschütterungen der Struensee-Zeit standen bevor. Während Ernst Schimmelmänn in England war, schloss der ältere Bernstorff mit dem russischen Bevollmächtigten, *Caspar von Saldern*, den Tauschvertrag über den Kieler Landesteil ab, der die »Ruhe des Nordens« weiter befestigte. In England regierte seit 1760 König *Georg III.*; bis 1768 noch mit dem älteren *Pitt* als Minister. Im Frieden von Paris 1763 hatte die englische Weltmacht ihre besonders Frankreich gegenüber gemachten Fortschritte festgelegt; der mit der Unabhängigkeitserklärung der Vereinigten Staaten von Amerika verbundene Rückschlag erfolgte erst 1775.

Im Geistesleben wurden die Vorzeichen für die 1789 in der französischen Revolution bevorstehende Umwandlung der alten, europäischen Ordnung schon sichtbar: *Rousseau*, dessen *Contrat social* 1762 erschienen war, kam wenige Monate vor Ernst Schimmelmänn mit dem englischen Philosophen *David Hume* nach England und schrieb hier die ersten sechs Bücher seiner »Confessions«. Die 1761 veröffentlichte »Nouvelle Héloïse« hat der Schatzmeister 1775 auch für die Ahrensburger Bibliothek angeschafft. Einen großen Vertreter der französischen Aufklärung: *Diderot*, lernte Ernst 1767 persönlich in Paris kennen und urteilte noch fünfzig Jahre später über ihn, sein Atheismus sei eigentlich nur Theorie gewesen. — In der deutschen Literatur breitete der »Sturm und Drang« die klassische Epoche vor, deren enge Verbundenheit mit Dänemark gerade Ernst Schimmelmänn durch sein Eintreten für *Schiller* dokumentieren sollte. *Klopstock* lebte schon seit 1751 in Kopenhagen. Als Ernst in England war, studierte der um zwei Jahre jüngere *Goethe* in Leipzig. *Winckelmann* stand in seinem letzten Lebensjahr. *Lessing* begann 1767 als Dramaturg des Hamburger Theaters im Gegensatz zum französischen Geschmack auf *Shakespeare* hinzuweisen, dessen Königsdrama *Heinrich V.* Ernst in London sah. Überall regten sich in den Jahren der Reise neue geistige Kräfte sowohl aufbauender wie auflösender Art. Wie lebhaft der junge Schimmelmänn schon damals an den philosophischen und poetischen Produktionen seiner Zeit teilnahm, wird die Betrachtung seiner Bücherkäufe im letzten Abschnitt zeigen. — Zunächst sind jetzt Gang und Zweck der Reise zu untersuchen.

Über die Reisetchnik des 18. Jahrhunderts geben die Anschreibehäfte zahlreiche Aufschlüsse. Der Kajütenplatz im englischen Paketboot kostete für Schimmelmänn und Zägel je eine Guinea; der Deckplatz für den Bedienten *Jaques Travier*, der die ganze Reise mitmachte, die Hälfte. Alle Matrosen erhielten zusammen $\frac{1}{2}$ Guinea, die Aufwärter in der Kajüte sechs, die Schiffsjungen drei

Schilling Trinkgeld, an dem Ernst überhaupt nie sparte. Im Zollhaus verteilte er sogar 16 sh. Das erste Frühstück nahm man an Land ein und fuhr dann mit einer vierspännigen Postkutsche für 2 Pfund 2 sh. nach Colchester, wo das Mittagessen 9 sh. kostete. In dem kleinen Ort Witham in Essex stärkten sich die Reisenden durch Tee und Kaffee im Posthause. Der Besitzer, Mr. *Jeremiah Brown*, präsentierte ihnen als Rechnung ein allerliebstes Blatt Ge-

Abb. 1. Rechnung vom 21. 7. 1766.

brauchsgraphik, das Zigel unter den Belegen aufhob (Abb. 1). Die obere Blatthälfte nimmt eine gestochene Darstellung des heiligen Georg im Kampfe mit dem Lindwurm ein; unter dieser Scene erscheinen die Ausgaben, zusammen mit zwei Mitreisenden sowie den Kutschern und Bedienten 5 sh. 4 pence. Man zog aber getrennte Kasse vor, und Zigel notierte: »Hiervon geht ab für zwey Herrn, welche mit uns Thee getrunken: 2 sh. 2 p.« — Das Nachtquartier in Ingatestone kostete einschliesslich Abendessen mit den englischen Spezialitäten Beef und Hahn 16 sh.

Am 22. 7. ging es vierspännig nach London (Abb. 2), wo man aber nur vier Tage blieb. Weil das gewählte Wirtshaus am jenseitigen Ende der Stadt lag, musste an der Poststation ein Miet-

wagen genommen werden, dessen Lenker nicht ortskundig war, denn »ein Kerl, der uns den Weg durch die Stadt zeigte«, bekam 2 sh. Der erste Besuch am folgenden Tag galt zweckmässiger Weise dem Bankier Mr. *Cottin*, der die Geldzahlungen vermittelte. Nachmittags machte Ernst in der St. James Street Einkäufe: ausser einem Paar feiner Schuh- und Strumpfschnallen für 5 Pfund 14 sh. merkwürdigerweise »A fine pappier Machée Toothpicklare finely painted«, also ein Futteral für Zahnstocher, und ein Riechfläschchen für 12 sh. Diese Preise zeigen schon, dass in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts in England für alle besseren Hand-

Abb. 2. London um 1770. Stich.

werkserzeugnisse, für Hotelmahlzeiten und Kleider Preise etwa wie heute zu zahlen waren. Billiger waren Lebensmittel, Zimmerpreise, Löhne und Gegenstände des täglichen Gebrauchs. Das Zeitalter der Industrialisierung brachte auch hier die Angleichung des Besonderen an das Durchschnittliche.

Am 24. 7. kaufte Ernst auf der Pall Mall Bücher, am nächsten Tag Haarbeutel, Zahnbürsten, Zahnpulver und eine Seifenkugel. In einen neuen Hut liess Zagel »des Herrn Barons Nahmen mit Nägeln setzen«.

Am 26. 7. liess sich Ernst in einer Sänfte (Porte Chaise) zum russischen Gesandten tragen, um einen wohl mit den russisch-dänischen Tauschverhandlungen über Kiel im Zusammenhang stehenden Höflichkeitsbesuch zu machen. Am gleichen Tag kaufte er beim Schneider *Beerling* für fast 60 £ Kleider: für sich selber ein tägliches Kleid, eins mit Goldknöpfen und eins mit silbernen Tresen für 24 £; ferner für den Diener Jaques eine Livree und ein Hauskleid. — Die Wirtshausrechnung für fünf Tage betrug 6 £ und war französisch abgefasst.

Am 27. 7. morgens ging es über Farnham und Winchester für zwei Monate nach Southampton. Am ersten Morgen musste sich der junge Baron hier für 2¹/₂ sh. frisieren lassen, weil Jaques nicht mit der Extrapost gefahren war, sondern mit der gewöhnlichen Stage Coach erst später eintraf. Zahlreiche Zerstreuungen erwarteten die Reisenden; schon am 29. machten sie im Assemblée-Saal einen öffentlichen Ball mit, was für Schimmelmann 1 £, für Zigel die Hälfte kostete. Am 20. 8. fuhren beide nach Salesbury, wo sie zwei Pferderennen sahen, und nach Wilton. Einige Tage darauf wurde Ernst durch einen Brief seiner Mutter erfreut, der an den Bankier Cottin adressiert war. Der englische Bediente, der neben Jaques engagiert worden war, bekam für den August 1 £ 8 sh.

Ein Ausflug nach der Isle of Wight fiel in die Tage vom 3.—7. September. Vierspännig ging es bis Gosport, dann im Boot nach Portsmouth, wo man den ganzen Vormittag im Hafen umherfuhr und das Kriegsschiff Dorsetshire besichtigte. Die Überfahrt zur Insel kostete 7 sh. Schimmelmann besah die Felsnadeln an der Westspitze und Carisbrook Castle, wo Karl I. Stuart vor seiner Verurteilung gefangen gehalten wurde, und kehrte dann über Cowes nach Southampton zurück. Die französischen Verse, zu denen die Isle of Wight ihn begeisterte, sind charakteristisch für seine idealistische Weltanschauung. Alle Menschen auf dieser entzückenden Insel erscheinen Schimmelmann wie ein Freundeskreis ohne Rangunterschiede; aber noch nicht im Sinne von Rousseaus Radikalismus, sondern noch in der idyllischen Form eines arkadischen Schäferlebens auf Cythera:

»... Une paix éternelle y semble habiter.
On connaît peu ici tous ces grands de la terre.
Les titres de ces lieux ne sont qu'ami ou frère.
Ils sont nés tous égaux, bergers ou laboureurs.
L'orgueil trouble jamais leur tranquille bonheur.«

Am 14.9. wurde ein Ausflug nach Ramsay gemacht, wo die Rechnung der Erfrischungen wieder eine reizende, von W. Hasckoll gestochene Vignette zeigt (Abb. 3). Am Tage darauf veranstaltete Schimmelmann »ein so genanntes öffentliches Frühstück im Asemblée Saal à 153 Personen à 1 sh.« Ein sonderbarer Brauch, der wohl eine Art Abschiedsfeier für alle inzwischen gemachten Bekanntschaften darstellte.

Die Rückreise nach London wurde mit einem 170 Pfund schweren Koffer am 23.9. angetreten. In London erkältete sich Ernst und wurde mit Räucherpulver so erfolgreich behandelt, dass er schon am 27. 9. den Grafen *Bothmar* und den russischen Gesandten besuchen und am Tage darauf auf der Themse fahren konnte. — Damit schliesst »Nr. 1 der Reise-Rechnung des Herrn Ernst

Baron von Schimmelmänn in Engelland« mit einer Ausgabe von 211 £ 18 sh. 15½ p. ab. Zigel fügte in kleiner Schrift hinzu: »Ich habe für mich verwenden müssen: 33 £.«

Schon 3. 10. fuhren die Reisenden wieder nach Southampton, um bis zum 13. Januar 1767 dort zu bleiben. Am 20. 10. zahlte Zigel »an Mr. Martin für das See bad des Herrn Baron 10½ sh.« und »an den Guide, der ihn ins Bad führte« 5 sh. Am 29. 10.

Abb. 3. Rechnung vom 14. 9. 1766. Vignette von W. Haskoll.

kassierte der Pensionsinhaber Menkton 50 £ Pension für ein Vierteljahr ein. Eine grössere Reise führte vom 3.—15. 11. über Oxford, wo der Konsum an Porter bemerkenswert war, Blenheim, Gloucester, Monmouth nach Cardiff, in dessen Nähe Schimmelmänn in ein Kohlenbergwerk 36 Klafter tief zum Studium einfuhr. Über Bath kehrte man nach Southampton zurück. Um Weihnachten erkrankte Ernst schwerer und empfing vom 18.—26. 12. tägliche Visiten von Dr. Speeds, der jedesmal eine Guinea berechnete. Offenbar auf seinen Rat hin besorgte der junge Baron sich am 29. 12. sieben Nachtmützen. Die Krankheit verschlang noch 23 £ an Apothekerkosten und Vergütung an den Pensionsinhaber für Aderlässe, Klystiere und Pflege.

Dass Ernst Schimmelmänn seine Sprachkenntnisse methodisch durch ausgiebigen englischen Unterricht vervollständigte, zeigt das

erhebliche Honorar von 30 £, die sein Lehrer Mr. Scott am 12. 1. empfing. Am folgenden Tage reisten beide nach London, um hier endlich einen längeren Aufenthalt bis zum 2. Mai zu nehmen. Mit dem 21. 1. endete das zweite Anschreibebest über 378 £; Zigel verbrauchte 42 £.

In London wurden ausser Theater- und Konzertbesuch, Sprach- und Flötenunterricht die verschiedensten Besichtigungen vorgenommen. Im Februar sah man ein Hahnengefecht in Westminster, im April eine der drei Jahre vorher erfundenen und von den Arbeitern in dumpfer Ahnung des kommenden so heftig angefeindeten Webemaschinen in einer Wollmanufaktur. Im Mai unternahm man eine Reise nach Bristol, wo eine Messing-Fabrik, eine Nadel-Fabrik und zwei »Glashäuser« die Aufmerksamkeit erregten. Nach kurzem Aufenthalt in Southampton war man am 18. 5. wieder in London und schloss die dritte Rechnung mit 263 £ und 55 £ für Zigel ab.

Bei zunehmender Besserung des Wetters machte man zahlreiche Ausfahrten im gemieteten Wagen. In Wimbledon sahen die Reisenden eine Parade, in London eine Tapeten- und eine Seidenmanufaktur, in Chelsea das Findlingshospital, dem Händel eine Orgel geschenkt hatte. Schimmelmann legte sich noch einen rotseidenen Anzug und für 28 £ 8 sh. eine »goldne Horizontal Taschenuhr mit Glas« zu und kaufte für 35 £ Bücher. Am 29. 6. sahen sie das Parlament und gaben 2½ sh. »an den Mann, der uns nachher ins Unter-Parlament einliess, die Debatten daselbst mit anzuhören«. Dasselbe bekam am 2. Juli: »die Frau, welche uns in die Zimmer, die ins Ober-Parlament führen, einliess, um den König auf dem Thron zu sehen«. (Abb. 4). Diese Orientierung über die parlamentarischen Gebräuche fiel in die letzte Woche des Aufenthalts in London; zwei Tage später, am 4. 7. 1767, fuhr Schimmelmann mit Zigel und Jaques über den Kanal nach Calais.

Für die Weiterfahrt auf dem Festlande nach Paris bedienten sich die Reisenden nicht der Postchaisen sondern fanden es zweckmässiger, am 5. 7. in Calais eine »berline«, also eine viersitzige Reisekutsche zu mieten, mit der sie am 6. 7. über Béthune in Paris eintrafen und im Hotel de Saxe abstiegen. Vom 9. 7. an mieteten sie von »Charles, loueur de Carosse, rue Magazine« für monatlich 340 livres Wagen, Pferde und Kutscher, um für alle Fahrten unabhängig zu sein. Für vornehme Besucher war das unerlässlich und üblich. Bei weiteren Touren in die Umgebung gab es gegen Mehrzahlung zwei Pferde Vorspann; so vom 3.—10. 8. nach Compiègne und am 20. 10. nach Versailles und Marly.

Der ganze Reiz der im Gegensatz zur englischen so viel mannigfaltigeren französischen Küche mit ihrer Fülle leckerer Gemüse und Fleischgerichte spricht noch aus den von Zigel aufgehobenen

Rechnungsbelegen. Das Frühstück nahmen die Reisenden natürlich in einer der angenehmen Crémerien ein. Eine grosse Rolle spielten die Rechnungen der Wäscherin, deren Arbeit in England offenbar von der Pension ohne Sonderberechnung übernommen worden war.

Die Anschaffungen betrafen ausser einigen Anzügen beim »Marchand tailleur Monsieur Kel« verschiedene, elegante Ausstaf-

Abb. 4. Der englischen König im Oberhaus.
Stich von T. Lodge 1769.

fierungen; z. B. »une épée d'acier incrustée en or« für 240 livres und ein silbernes Jagdmesser für 42 livres; dazu Degengehenke. Ende August kaufte sich Ernst Schimmelmann zwei Floretts, Fechthandschuhe und Fechtschuhe und nahm täglich zwei Stunden Fechtunterricht bis zur Abreise Ende Oktober. Von Ende September an kam noch täglich eine Stunde Tanzunterricht dazu. — Mehrfach liess sich der junge Baron beim Zahnarzt die Zähne reinigen, was jedesmal nicht weniger als 12 livres kostete.

Besucht wurden ausser den Sehenswürdigkeiten eine Spiegelfabrik und eine Schnupftabakmanufaktur. Am 23. 10., dem letzten Tag in Paris, verteilte Ernst 90 livres Trinkgelder und schenkte ausserdem, wie Zagel schreibt, »nach Gewohnheit vieler fremder protestantischer, in Paris sich aufhaltender Cavaliers an die Armen der schwedischen Kirche einen Louis d'or«. — Dann kaufte man

noch vier Bouteillen Wein für die Reise und fuhr über Péronne-Cambrai-Valenciennes in die oesterreichischen Niederlande; diesmal aber weder mit der Post noch in einer gemieteten Kutsche, sondern in einer eigenen »diligence, peinte en gris, garni en velours jaune«, die am 19. 10. für 900 livres gekauft worden war. So brauchte man nur vier bis sechs Pferde auf den Poststationen zu nehmen. Bei Mons überschritten die Reisenden die Grenze; am 26. 10. besahen sie schon in Brüssel eine Tapetenmanufaktur; am 27. waren sie in Holland, wo sie sechs Wochen blieben und 1360 Gulden ausgaben. Von Utrecht bis Amsterdam wurde das Gepäck mit der »Treck Schuyte«, das heisst einem Schleppkahn, befördert; diese in den hochgelegenen Kanälen angenehme Beförderungsart benutzten auch die Reisenden selber bei einem Ausflug nach Haarlem. Ausser einigen Bällen waren es in Holland merkwürdigerweise die Strafanstalten, die am sehenswertesten zu sein schienen: ein Zuchthaus und ein Spinnhaus; ferner ein Tollhaus; ausserdem noch Mühlen und ein medizinischer Garten.

Am 13. 12. 1767 wurde die deutsche Grenze hinter Bentheim überschritten; die Weiterfahrt führte über Osnabrück-Nienburg, durch die Lüneburger Heide über Schneverdingen nach Harburg, wo man in einem Ewer, der auch für die Reisekutsche Platz bot, über die Elbe nach Hamburg übersetzte. Am 18. 12. 1767 war Ernst Schimmelmann wieder zu Hause.

Es ist unwahrscheinlich, dass die blossе Absolvierung der beliebten »Grossen Tour« junger Adliger dem stets praktisch denkenden Schatzmeister für seinen Sohn genügt hätte. Er wünschte vielmehr, durch diese kostspielige Reise die finanzwirtschaftliche Ausbildung seines einstigen Nachfolgers zu fördern. Deshalb wurde der Aufenthalt in England auf ein Jahr ausgedehnt gegenüber nur 3½ Monaten in Frankreich; darum offenbar der lange Aufenthalt an der Küste in Southampton und die Besichtigungen von Fabriken, Werften, Bergwerken und die Anschaffung zahlreicher nationalökonomischer Bücher — meistens nach dem Rat des Buchhalters an Cottins Bank. Genauerer Aufschluss gibt eine Erläuterung, die Zagel am 2. 7. 1767 seiner dritten Reiserechnung voranstellte. Darin heisst es: »Es folgt hierbey ein eigenhändiger Aufsatz des Herrn Barons von der Banque. Es hätte selbiger noch sehr erweitert werden können, da noch viele Materialien dazu vorhanden waren, allein die Zeit hat es nicht erlauben wollen. ... Es ist sehr zu verwundern, dass wir von der hiesigen Banque keine eigentliche Beschreibung haben aufreiben können, ohngeachtet sonst die Engelländer über alles schreiben; umso viel mehr Mühe hat der

Herr Baron gehabt, dieses zu sammeln und in Ordnung zu bringen, welches besonders bey den Banque Capitalien sich ereignet hat, wo wir in einigen Tagen durch alle zur Hand habenden Bücher doch keine mehrere Einsicht erlangen konnten, weil eines dem anderen nicht selten widersprach, und in allen Büchern durchgehends nichts vollkommenes hierin anzutreffen war. ... Der andere französische Aufsatz rührt von dem älteren Herrn Cottin her ...«. —

Den Umfang und zugleich die Schwierigkeit der im fremden Land betriebenen Bankstudien hat Zagel anschaulich geschildert, wenn auch Ernst' Aufsatz leider verloren ist. Auch Zagels vorbildlich genaue Rechnungsführung verfolgte wohl einen pädagogischen Nebenzweck. Ernst selbst beteiligte sich durch Ausschreiben von Quittungen z. B. bei Empfang seines Taschengelds von 5 Guineen; ja, über die Kosten eines Ausflugs nach Fontainebleau im Oktober 1767 lieferte er eine eigenhändige Aufstellung mit genauester Begründung der einzelnen Posten. Dass die Post etwa doppelte Taxe nehme, sei üblich bei Anwesenheit des Königs. Schwarze Strümpfe kosteten 11 livres; sie waren nötig, denn »man hatte gesagt in Paris, dass man weisse trug, ich konnte aber nur mit schwarzen bei Hofe erscheinen«. Hinter dem Posten von 2 livres für einen Ersatzriemen an der Kutsche schrieb Ernst: »Ich kann bezeugen, dass sich der alte unterm Wagen zerbrochen«. Fast scheint es, als ob sich der Sohn über die beim Vater beliebte, allzu pedantische Rechnungsführung lustig machen wollte, aber eine solche Ironie lag wohl noch nicht in der Natur des jungen Ernst, von dem sein Vater auf dem Totenbette zu Balthasar Münter, dem Pfarrer von St. Petri zu Kopenhagen, sagte: »Er ist ein guter Mensch und hat seinen Vater nie betrübt«.

Trotz des nationalökonomischen Zwecks der Reise wurde für Ernst Schimmelmans so stark den Künsten und Wissenschaften zuneigenden Sinn doch schliesslich alles das am bedeutendsten, was er an Kunstdenkmälern und Kunstdarbietungen in England und Frankreich sah oder hörte. Dass auch die Rechnungshefte das deutlich machen, gibt ihnen ihren farbigen Reiz und ihren besonderen Wert für unsere Kenntnis von Ernst Schimmelmans Werdegang. Die Besuche von Kirchen, Schlössern, Gärten, Galerien, von Ateliers, von Theatern und Konzerten; ferner die Anschaffungen von Büchern und Noten, schliesslich die Erteilung von Musik- und Tanzunterricht — alles findet sich in den Heften verzeichnet.

Am 20. 8. 1766 besichtigten die Reisenden von Southampton aus Lord Pembrokes Haus und Garten zu Wilton. Der Hausver-

walter zeigte ihnen das von Inigo Jones erbaute Gebäude; durch Ankauf einer gedruckten Beschreibung hatten sie sich vorbereitet. Auch die berühmten Denkmale der Steinzeit, die Stonehenge bei Salisbury, besahen sie an Hand einer »gedruckten Beschreibung des alten Tempels, genannt Stone Henge«; ebenso Schloss Windsor. In Oxford wurden verschiedene der schönen alten Colleges an der Universität besucht: Christ Church-College mit der reichen Bildergalerie, New College, All Souls College mit seiner Bibliothek, Mertons College; von Oxford aus sahen die Reisenden am 8. 11. 1766 Marlboroughs Schloss Blenheim und am Tage vorher eines der berühmtesten Beispiele für den modernen Parkstil, der damals in Deutschland eben erst bekannt wurde: den vom Landschaftsgärtner Lancelot Brown (1715—82) angelegten »englischen Garten« in Stowe. Ein weiterer berühmter Garten in Kew, vom Verfechter des chinesischen Gartenstils, Chambers, 1763 durch ein Stichwerk bekannt gemacht, wurde im Mai 1767 besichtigt; desgleichen der »vortreffliche Garten und Park des Herrn Hoare zu Sturton«. Im Frühling 1767 sah Ernst Schimmelmann ferner das britische Museum, den Tower (wo die Betrachtung der Reichsinsignien 4 sh. extra kostete), Westminster Abbey, mehrfach die St. Pauls Kathedrale, Schloss Hamptoncourt und Schloss Kensington. Eine Gemäldeausstellung in der Pall Mall wurde mit Hilfe von Katalogen studiert.

In Paris, wo die finanzwirtschaftlichen Studien zurücktraten, mehrten sich die Kunstexkursionen. Die Reihe der besichtigten Kunstdenkmäler lässt sich wieder an Hand der verausgabten Pourboires verfolgen: Die Kirchen Val-de-Grâce, Ste Geneviève, St Thomas d'Aquin; die alte Königskathedrale in St Denis mit ihrem Kirchenschatz; die Klosterkirchen der Augustiner, Kapuziner, Karmeliter und Cölestiner. Notre-Dame de Paris ist nicht genannt; wohl weil der Besuch keine Ausgaben verursachte. Dagegen erscheinen die bekanntesten Schlösser der Umgebung in den Heften: Versailles mit Grand Trianon, Fontainebleau, Chantilly, St Cloud, Meudon, Sceaux; ferner die heute verschwundenen Schlösser La Muette und Marly — der in der französischen Revolution zerstörte Lieblingssitz Ludwig XIV. In der Stadt sahen die Reisenden das Hôtel de Soubise (heute Archives Nationales) mit seinen herrlichen Rokoko-Innenräumen und natürlich mehrfach den Louvre mit der dort untergebrachten Akademie der bildenden Künste; schliesslich die Bildergalerie im palais Royal. Ausser den Kunstkabinetten der Herren *de Cagny*, *Tier*, *Callis* besichtigte Ernst Schimmelmann am 16. 10. 1767 das Grabmonument des Marschalls Moritz von Sachsen von *Jean Baptiste Pigalle*, dem damaligen Mode-Bildhauer — zweifellos im Atelier des Künstlers, denn das sehr theatrale Werk wurde erst 1770 fertig und in Strassburg aufgestellt.

Unter dem 21. 4. 1767 erscheinen im Londoner Anschreibehft die Posten von je 1 sh. »an den Bedienten der Mahlerin Miss Angelica und des Mahlers West«. Bei beiden damals im Mittelpunkt des gesellschaftlichen Interesses stehenden Künstlern machte Ernst Schimmelmann also Atelierbesuche. *Benjamin West* war seit 1763 der besondere Günstling des englischen Königs. Miss Angelica ist die damals fünfundzwanzigjährige *Angelica Kauffmann*, die Lord *Wentworth* ein Jahr zuvor aus Italien nach London gebracht hatte. 1764 hatte sie *Winckelmann* porträtiert. In London feierte ihre malerische Begabung und vielleicht noch mehr ihr weiblicher Zauber grosse Triumphe. Unter zahlreichen Heiratsanträgen fand sich auch der ihres Kollegen *Reynolds*, aber leider verband sich Angelica noch im gleichen Jahr, in dem Ernst ihre Bekanntschaft machte, mit einem Hochstapler, von dem sie 1768 wieder geschieden wurde. Ernst Schimmelmanns hier angeknüpfte Beziehung wurde vielleicht der Grund dafür, dass seine Lieblingsschwester *Julia* sich 1784 in Rom gerade von Angelica Kauffmann für ihren Bruder porträtieren liess. Aus dem Schimmelmannschen Palais in Kopenhagen gelangte das Bild dann nach Ernst' Tod nach Ahrensburg.³⁾

Dass die Reisenden fleissig die Theater besuchten, versteht sich von selbst; im August 1766 sassen sie in Southampton fast jeden zweiten Tag in der Komödie. Ende September waren sie zum ersten mal im Londoner Covent Garden Theatre, wo sie auch Shakespeares Heinrich V. sahen. Hier wie dann im Januar 1767 in der Londoner Oper kostete der Logenplatz 5 sh. In der Oper gab Zigel ausserdem »dem Box Keeper 2½ sh., um ihn willig zu machen, künftig Plätze für uns aufzuheben«. Der Andrang war also gross; ebenso im Februar im Drury Lane Theatre, als der grosse, damals fünfzigjährige Schauspieler *Garrick* auftrat, den *Helfrich Peter Sturz* ein Jahr später so eindringlich in seinen Reisebriefen geschildert hat.

In Paris bezahlten die Reisenden in der französischen wie in der italienischen Komödie 6 livres im I. und 3 livres im II. Rang; in der Oper 7½ livres. Im Opernhaus im Palais Royal fand auch eine Besichtigung der technischen Einrichtungen statt. Was gegeben wurde sagen die Eintragungen in den Heften leider nicht.

Von besonderem Interesse sind die drei Aufführungen von Händels Oratorien im Covent Garden Theatre, die Schimmelmann und Zigel in den Osterwochen 1767 hörten. Die Anschreibehfte beweisen damit, dass auch in der Zeit zwischen Händels Tod 1759 und dem ersten Händel-Fest 1784 seine Oratorien öffentlich aufgeführt wurden; freilich durchaus als Konzerte für Wohlhabende,

³⁾ Vgl. G. Pauli in Zeitschrift für Kunstgeschichte, IV (1935) p. 9 ff.

denn der Platz kostete $10\frac{1}{2}$ sh., also mehr als ein Opernplatz.⁴⁾ Die Reisenden hörten die »Deborah« am 11. März, den »Samson« am 18. März, den »Messias« (komponiert 1741), an dessen Ausführung an gleicher Stelle acht Jahre vorher der blinde *Händel* noch selbst teilgenommen hatte, am 8. April. — Die seit 1765 von *Johann Sebastian Bachs* begabtem Sohne *Christian* zusammen mit *Karl Friedrich Abel* in London veranstalteten »Bach-Abel-Konzerte« scheinen die Reisenden dagegen nicht besucht zu haben; nur in Oxford und Southampton wurde je ein Konzertbesuch registriert. Ernst Schimmelman nahm aber von Ende Januar 1767 an in London Flötenunterricht bei dem Italiener *Florio Grassi*, der üblicher Weise zur »Entrée« gleich zwei Guineen bekam. Er gab dann weiterhin zum gleichen Preis monatlich acht Stunden. Auch in Paris setzte Ernst die Flötenstunden fort; allerdings entpuppte sich der zuerst gewählte »Flötenmeister« als ein Missgriff, sodass er Ende August »abgeschafft« und durch einen anderen ersetzt werden musste. Dieser gab dann jeden Tag eine Flötenstunde zu je 4 livres. Eine neue Querflöte zum Preis von 4 Guineen hatte Ernst schon am 10. 2. 1767 in England erworben; ebenso Notenmaterial für Kammermusik, die ihm in London der Flötenlehrer Grassi empfahl und besorgte: am 11. 4. unter anderem Duette und Trios von Dottels sowie Trios und Solostücke von dem oben genannten Karl Friedrich Abel (1725—87). Die Noten, die am 1. 7. 1767 für 3 Guineen gekauft wurden, sind leider nicht im einzelnen aufgeführt. Über die Notenerwerbung in Paris am 6. 10. 1767 schickte Bordet dagegen eine genaue Aufstellung. Neben verschiedenen unbekannteren Komponisten erscheinen vor allem die damals etwa fünfzigjährigen Generationsgenossen der Söhne Bachs: Sonaten von *Wagenseil* (1715—77), Trios von *Stamitz* (1717—57), Quartette von *Toeschi* (1724—88); ferner Sonaten von *Locatelli* (1693—1764). — Ernst Schimmelman betrieb wie seine Schwestern *Caroline* und *Julia* die Musik mit Ausdauer; auch später, z. Z. im Frühling 1770 in Kopenhagen bei *J. G. Tauer*, hat er täglichen Unterricht auf der Querflöte genommen.

Ein sehr anschauliches Bild von den vielseitigen Bildungs- und Geschmacksrichtungen des zwanzigjährigen Ernst Schimmelman geben schliesslich noch die Bücherankäufe in England und Frankreich. Kompendien über das Bankwesen stehen hier neben philosophischen Essays des 17. Jahrhunderts; die Klassiker *Racine* und *Corneille* neben den Moderomanen von *Goldsmith*. Bei seinen ersten Ankäufen drei Tage nach der Ankunft in London bevorzugte

⁴⁾ Vgl. Müller-Blattau, Georg Friedrich Händel, Potsdam o. J., p. 151, 152, wo angenommen wird, dass die Oratorien in Konzertform erst 1784 wieder aufgeführt worden seien.

Ernst noch die Antike und besorgte sich Xenophons Berichte — wohl als Ausklang seiner Genfer Studien. Sehr bald folgen aber Darstellungen der englischen Geschichte, so Howells *History of England*; dazu später die 1763 veröffentlichte englische Geschichte des Philosophen *David Hume* und die im gleichen Jahr erschienene *history of England* aus der Feder der eifrigen *Catharina Cambridge-Macaulay*. Unter den philosophischen und pädagogischen Büchern sind ausser Humes *Essays* die am Ende des 17. Jahrhunderts veröffentlichten Hauptwerke von *John Locke*, die Schriften des Freidenkers *Bolingbroke* und *Benjamin Franklins* »Sophokles« zu nennen; unter der poetischen Literatur *Popes* und *H. Grays* Werke und vor allen der vier Jahre vorher erschienene und schnell berühmt gewordene »Ossian«, die geschickten Nachahmungen alter Bardenlieder durch den Schotten *Macpherson*, sowie Goldsmiths 1766 veröffentlichter Roman »The Vicar of Wakefield« — im Herbst 1770 das Lieblingsbuch des jungen Goethe bei seinen Besuchen im Sesenheimer Pfarrhaus bei Strassburg. Eine Biographie über *Milton* und »remarks on Rousseau«, ergänzen das Bild der Erwerbungen, unter denen auch ein Exemplar des *Common Prayer book* nicht fehlt.

Während ein Teil der Bücher in London sofort bezahlt wurde, stellte die Buchhandlung Will. Cook am 1. 7. 1767 für die seit April gelieferten Bücher eine Gesamtrechnung aus. Es waren 47 Werke für 34 £ 15 sh. 6 p. Die wertvollsten Erwerbungen waren *Jonathan Swifts* Erzählungen in 21 Bänden für 3 £ 3 sh.; »England Illustrated« für 2 £ 16 sh. und die von dem gelehrten *D. Samuel Johnson* 1765 besorgte, neueste Shakespeare-Ausgabe in 8 Bänden für 2 £ 8 sh. Wir dürfen danach vermuten, dass Ernst damals eine Reihe von Shakespeare-Aufführungen gesehen hat, auch wenn die Anschreibehefte es nicht verraten. — Die von *Adison* geleitete und viel gelesene Zeitschrift *Spectator* kostete pro Band nur 2 sh. Unter dem Rest der Bücher befanden sich geschichtliche Darstellungen des Parlaments, der Stadt London, der Seefahrt; ein Führer durch das britische Museum und eine Einführung in die Malerei; Briefsammlungen und Gedichte.

In Paris kaufte Ernst ausser einer ganzen Reihe von Reiseführern und beschreibenden Verzeichnissen vor allem die grossen Dramatiker des 17. Jahrhunderts wie *Racine* und *Corneille*; *Molière* fehlt dagegen. Selbstverständlich wurden auch die bekannten Enzyklopädisten *d'Alembert* und *Diderot* berücksichtigt; von *Diderot*, den Ernst kennen gelernt hatte, schaffte er die *pensées philosophiques* von 1746 und zwei Dramen an. *Montesquieu* und *Voltaire* sind durch sechs- und dreizehn-bändige Gesamtausgaben ihrer Werke vertreten. *Ovids* *Metamorphosen* wurden in einer sehr kostbaren Ausgabe für 36 livres erworben.

Zum Heimtransport dieser auf rund 300 Bände angewachsenen Bibliothek musste zum Schluss in Paris eine Holzkiste mit dem nötigen Heu zur sorgfältigen Verpackung für 6 livres besorgt werden. Ihre Beförderung machte vor allem bei dem Wechsel von Land- und Wasserweg in Holland erhebliche Unkosten. Aber Ernst Schimmelmänn brachte hier ausser seinen unschätzbaren Erfahrungen auch eine Reiseerinnerung mit nach Hause, die nicht nur in seinen Augen von dauerndem Wert sein mochte.

Ein halbes Jahr nach Ernst Schimmelmännns Rückkehr rüstete sich auch sein Vater zu einer ähnlichen Reise und zwar als Mitglied des stattlichen Gefolges von 56 Personen, in deren Begleitung der junge König Christian VII. am 4. Juni 1768 von Traventhal aus seine halbjährige Fahrt durch Deutschland, Holland, England und Frankreich antrat. Ahrensburg bildete vom 4. bis zum 6. Juni die erste Station; hier wurde Schimmelmänn als Gastgeber zum dänischen Schatzmeister ernannt. Während dann die Reisegesellschaft nach Hannover und Hanau weiterfuhr, blieb Schimmelmänn zunächst zurück, approbierte am 13. Juni noch in Ahrensburg die Entwürfe seines Architekten *Carl Gottlob Horn* für sein neues und reichstes Schloss zu Wandsbek und reiste dann erst dem Könige nach.

Die Frage liegt nun nahe, ob Ernst Schimmelmänn und Zägel vielleicht an der Vorbereitung der königlichen Reiseroute mitgearbeitet haben, aber das ist bei den ganz anderen Zwecken ihrer Studienfahrt doch höchstens in beschränktem Masse anzunehmen. Dass die königliche Gesellschaft zum Teil die gleichen Städte wie Utrecht, Amsterdam, Brüssel, Calais berührte, liegt an der Gebräuchlichkeit dieser Route; ebenso waren Oxford, Stowe, Windsor so selbstverständliche Reiseziele von London aus wie Versailles, Fontainebleau, Chantilly, St. Cloud für den Besucher von Paris. Es wäre aber eine lockende Aufgabe, einen Vergleich zu ziehen zwischen den Wanderjahren von Ernst Schimmelmänn und der grossen Staatsaktion der Königsreise, wie sie im Reisejournal von 1768 niedergelegt ist und sich etwa im Tagebuch von *Ove Høegh-Guldberg* oder in Helfrich Peter Sturz' Reisebriefen wieder spiegelt.⁵⁾

⁵⁾ Reisejournal im Staatsarchiv, Kopenhagen. Ferner: Kong Christian VII udenlandske Rejse i Aaret 1768 (herausgegeben von Christian Olsen 1837); Helfrich Peter Sturz, Briefe im Jahre 1768 auf einer Reise im Gefolge des Königs von Dänemark geschrieben (in: Schriften, Bd. I, Carlsruhe 1784, p. 3 ff.). — Für freundliche Hilfe bei diesen Feststellungen danke ich Herrn Genealog Albert Fabritius in Kopenhagen. — Fünfzehn Briefe von Ernst 1766/67 aus England für A. von Hennings (Nachlass Hennings Nr. 73 in der Hamburger Staats- und Universitätsbibliothek, der ich verbindlichst danke) betreffen nur einzelne der aus den Rechnungsheften hervorgehenden Tatsachen.

SINDSSYGDOM I FYRSTESLÆGTER

Af *Søren Hansen*.

Den nyere arvebiologi har stillet de ikke sjældne tilfælde af sindssygdom i de gamle fyrsteslægter i nyt lys. Det var indtil omkring ved sidste århundredskifte almindeligt at opfatte både dem og de mange lettere psykiske abnormiteter som udslag af en degenerationsproces, hvorved slægten efterhånden gik legemligt og åndeligt til grunde. Denne lære, der oprindeligt skyldes den iøvrigt fortjenstfulde franske sindssygelæge *B. A. Morel*, er nu forladt, dels fordi psykiaterne nu har bedre forståelse af sindssygdommens arvegang, hvor indviklet den end ofte er, dels og vel navnlig fordi man nu ser anderledes på selve slægtsbegrebet. Det, man sædvanligvis kalder en slægt, er jo i virkeligheden et konglomerat af talrige slægter. Helt rene ublandede slægter kan kun fremkomme ved gennemført rendyrkning af laverestående dyr og planter, der nedstammer fra et enkelt individ, medens de fleste højerestående ligesom mennesket, har talrige stamfædre, hvis efterkommere har indgået kønslig forbindelse med efterkommere af ganske andre stamfædre. Ingen fyrsteslægt er derfor andet og mere end et mere eller mindre tilfældigt udsnit af en helhed, hvis oprindelse taber sig i en grå oldtid, og hvis afgrænsning til siderne og fremefter er ligeså udflydende som Harald Hårfagers og Gorm den gamles efterslægter. I et sådant udsnit kan der nu og da påvises en tilbagegang, som med nogen ret kan kaldes degeneration, når man blot ikke derved forstår en naturnødvendig biologisk proces. I andre udsnit kan der påvises en fremgang, en regeneration af kortere eller længere varighed. Begge disse fænomener er for en stor del arveligt betingede, forsåvidt som de beroer på overførelse af uheldige eller heldige egenskaber fra det ene slægtled til det andet, ved arv i dette ords biologiske betydning. Forholdet er ikke det, at denne eller hin fyrsteslægt har haft en almindelig sygelig konstitution, der har ytret sig på forskellig måde, men de har haft latente arvelige anlæg til forskellige enkeltenskaber, der nu og da har manifesteret sig som sindssygdom eller andre sygelige tilstande og defekter. Gennemgående har medlemmerne af disse slægter været så sunde som folk er flest. En del af dem har gjort sig

bemærkede ved mindre heldig adfærd, andre ved fremragende egenskaber, men hovedsummen af dem, hvortil også må regnes det talrige illegetime afkom, har historien intet at melde om.

Den gruppe af fyrsteslægter, der skal omhandles i det følgende, har alle et fælles ophav i den sindssyge Hertug *Vilhelm den yngre*, kaldet den fromme af *Brunsvig-Lüneburg*, der var gift med kong *Christian den tredies* datter *Dorothea*, og blandt hvis efterkommere der er optrådt en række tilfælde af vel konstateret karakteristisk sindssygdom, og det er dem vi skal holde os til, medens der kun lejlighedsvis vil være anledning til at gå nærmere ind på de lettere psykiske abnormiteter i slægterne. De sindssygdomsformer, der er tale om, er den manio-depressive psykose (den såkaldte stemningssygdom) og *dementia-præcox* (Ungdomssløvsind) der repræsenterer de to største grupper af de mange forskellige sindssygdomme der forekommer. Ved siden af disse har alle de øvrige så vel talmæssigt som socialt langt mindre betydning og der er her kun anledning til at nævne den såkaldte *paranoia* (forrykthed) som indtager en særstilling, fordi den optræder som så nøje knyttet til den gruppe, hvortil *dementia præcox* hører, at den vanskeligt kan opfattes som en selvstændig sygdom. Af de øvrige sindssygdomme optræder den senile demens, der skyldes åreforkalkning, jævnligt som afsluttende komplikation, men er iøvrigt uden interesse i den her foreliggende sammenhæng, og det samme kan siges om andre sindssygdomme såsom den generelle paresse, der skyldes syfilis, visse former af kronisk alkoholisme o. fl. a.

Begge de store hovedgrupper er udtalt arvelige. Begge beroer de på en flerhed af anlægsfaktorer, som i forskellig kombination betinger de forskellige former, men de er uafhængige af hinanden. De kan tilfældigt optræde i samme slægt, men der er ingen arveligheds­mæssig forbindelse imellem dem, ligesom de også i rent klinisk henseende er højst forskellige. De nedarves sædvanligvis begge recessivt, hvilket vil sige, at de kun manifesterer sig, når de arvelige anlæg til dem foreligger hos begge forældre og mødes med tilsvarende anlæg ved befrugtningen, men ellers forbliver anlægene i kønscellerne, hvor de kan holde sig latente gennem en praktisk talt ubegrænset række af slægtled, uden at gøre sig gældende, hvoraf følger, at disse sygdomme ofte optræder tilsyneladende ganske spontant uden at der vides noget om, at der tidligere har været lignende sygdom i slægten.

Den sindssygdom, hvoraf hertug Wilhelm led, var ganske utvivlsomt en manio-depressiv psykose. *Strohmayer*, som på indgående måde har beskæftiget sig med arvelighedsforholdene i hans descendes med særligt hensyn til de to sindssyge bayerske konger *Otto den første* og *Ludvig den anden*, mener ganske vist, at det måske var »eine in protrahierte demenz übergehende melankolie

des rückbildungsalters«, men hans kilde (deutsche allgemeine biographie) taler hverken om melankoli eller demens, men om »ein schweres Gemüthsleiden«, som indtrådte, da hertugen var 46 år gammel, og som hindrede ham i at beskæftige sig med regeringsanliggender, og det tilføjes at »Er beschäftigtste sich auch in gesunden tagen gern mit theologischen fragen und hat sich über sie mit leuten wie *Martin Chemnitz* und *Polycarp Leiser*, die er zu dem zweck häufig aus Braunschweig holen liess, gern unterhalten«. Die glaubenseinheit der lutherischen kirche, suchte er nach kräften zu fördern, und er blieb der concordanzformel treu, als sie manche von ihr abwandten«. Heraf fremgår det med fornøden tydelighed at hertugens intelligens var uskadt og at sygdommen var intermitterende. Når det siges, at den brød ud, da han var 46 år, betyder det vel blot, at den tog overhånd efter flere eller færre lettere anfald, og det kan ialfald ikke tages som bevis for tidlig senilitet. *Thackeray* siger, at »sometimes in his latter years the good duke had glimpses of mental light, when he would bid his musicians play the psalm-tunes which he loved«. Efter denne summariske karakteristik kan der ikke stilles nogen sikker psychiatrisk diagnose, men den afkræfter ikke den, der med al ønskelig tydelighed fremgår af de foran citerede udtalelser. *Thackeray* har rimeligvis sin viden fra en enkelt kilde, der kun omtaler hertugens sindstilstand i hans sidste leveår.

Der foreligger ingen sikre oplysninger om tilfælde af udtalt sindssygdom af nogen art hos hertug *Wilhelms* forfædre og heller ikke i hans nærmeste efterslægt, men han havde 15 børn, og det må antages, at adskillige af dem har arvet et latent anlæg til manio-depressiv psykose og ført det videre, indtil det slog ud i sjette filialgeneration hos *Georg III af England*. Han kan have arvet det i lige mandslinie gennem sin fader *Frederik Ludvig*, prins af Wales, men der må have været et tilsvarende anlæg hos moderen en *Augusta* af Sachsen Gotha, hvis afstamning taber sig i mylderet af datidens tyske småfyrster. Også *Georg III's* sindssygdom var en typisk manio-depressiv psykose med gentagne svære anfald, der begyndte da han var 27 år, men allerede som barn var han sær, dvask og doven, sov gerne hele dagen, kunde være stædig, men var ellers godmodig og munter. Hans Intelligens var ikke stor, men holdt sig i det hele uskadt indtil han i ni år før sin død blev helt afsindig, måske på grund af en i hans høje alder tilstødende senil demens. Det var ikke på grund af svigtende åndsevner i hans lyse perioder, at han ikke havde heldet med sig som regent. Det var en naturlig følge af de store indrepolitiske vanskeligheder han mødte, og hans forfejlede reaktionære politik var i de tider i og for sig forståelig nok.

Georg III's sønner, kongerne *Georg IV* og *William IV*, var

ikke sindssyge. Deres uheldige egenskaber og adfærd er velkendt, og det skal ikke her forsøges at udrede hvad der skyldtes arveligt anlæg og hvad der var en følge af dårlig opdragelse i den usunde luft ved hoffet og hele tidsånden. Heller ikke i hans øvrige descendens kendes der tilfælde af sindssygdom, der er så godt oplyste, at det tillader en bestemt diagnose, men de to tilfælde af udtalt manio-depressiv psykose hos hertug Wilhelm den yngre og hos Georg III er også tilstrækkelig til at belyse en vigtig del af den arvelige disposition i det hannoveranske dynasti.

Ved siden af den var der imidlertid også et arveligt anlæg til blindhed af ikke nærmere kendt årsag, idet såvel hertug Wilhelm, som Georg III og hans sønnessøn *Georg V* af Hannover blev helt blinde. Større betydning har det dog at der også må have været et arveligt anlæg til dementia præcox, der slog ud ved prins Frederiks datter Louises ægteskab med *Frederik V*, idet deres søn *Christian VII* fik sygdommen i udtalt form. Det tyder på, at der også i den oldenborgske kongeslægt har været et latent anlæg til den, og det kan være kommet ind i slægten ved hertug Wilhelms sønnedatter *Sophie Amalies* ægteskab med *Frederik III*. Det maa dog for fuldstændigheds skyld siges, at dette anlæg ikke behøvede at have været en arv fra hertug Wilhelm. Det kunde ligeså godt stamme fra hertuginde *Dorotheas* slægt, og da hun var en datter af *Christian III*, var der ret nært slægtskab mellem Sophie Amalie og Frederik III, idet deres bedsteforældre var sødskende. Hvis anlægget forelå fra den side, kunde der have været grund til at tro at det var slået ud hos *Christian V* eller hos en af hans sødskende. At det ikke skete, er vel ikke noget afgørende bevis for, at også anlægget til dementia præcox stammer fra hertugens slægt, men det taler dog stærkt for det. Muligheden af at Frederik V kan have arvet det fra sin moder eller sin farmoder kan ikke udelukkes, men herom kan intet oplyses.

Om Sophie Amalie siger *I. A. Fredericia*, at »hun tog i arv fra sin fader, der var en af tredivårskrigens ejendommeligste skikkelser, en urolig og intrigant energi og fra hele sin Slægt et eksentrisk lidenskabeligt temperament forenet med higen efter efter fornøjelser og magt«. For hendes eget vedkommende kan denne karakteristik vel være rigtig nok, men slægten som sådan var hverken eksentrisk eller lidenskabelig. Hendes fader Hertug *Georg af Brunsvig-Lüneburg* indlagde sig under tredivårskrigen en vis berømmelse ved den lethed, hvormed han skiftede politisk overbevisning og snart kæmpede på svensk, snart på kejserlig side, ikke netop som andre af datidens drabelige krigskarle for vindings skyld, men vel nærmest for at tilfredsstille en trang til at optræde som stor feltherre.

Også hans efterkommere på Danmarks og Englands troner

var ret ubetydelige personligheder, og ingen af dem har hævet sig over den jævne middelmådighed eller gjort sig bemærkede ved fremragende egenskaber af nogen art. Hverken *Christian V*, *Frederik IV*, *Christian VI* eller *Frederik V* havde stammoderens temperament, og hos ingen af dem har det latente anlæg, de bar på, røbet sig i deres adfærd, med mindre man vil opfatte *Frederik V*'s hang til drik og seksuelle udskjelser som andet end udslag af en slap karakter, og betegne ham som konstitutionel psykopat. Han yndede at undskylde sig med, at han havde »ein hitziger kopf«, men det havde han kun, når han havde drukket mere end sædvanligt.

Det var tidligere en almindelig antagelse at *Christian VII*'s sindssygdом var en følge af hans faders drikkældighed, men det er ikke rigtigt. Det er ikke udelukket om end vanskeligt at bevise, at svær alkoholisme kan have en skadelig virkning på kønscellerne, men hvis det er tilfældet, er det ganske usandsynligt at de desuagtet kan frembringe et levedygtigt foster, uden svære, umiddelbart iøjnefaldende legemlige eller sjælelige defekter. Den virkelige grund lå i det nedarvede latente anlæg hos begge forældrene. Det var det der, som det så hyppigt sker, førte til den karakteristiske opløsning af hele sjælelivet i pubertetsårene, der hurtigt udviklede sig til fuldstændig og uhelbredelig afsindighed.

Christian VII søster *Sophie Magdalene* ægtede kong *Gustav III* af Sverige, der ligesom hun kan have haft et latent anlæg til sindssygdом, idet hans moder var en datterdatter af *Georg I*. Det har tidligere været almindeligt at betegne deres søn *Gustav IV Adolf* som sindssyg og nægtes kan det ikke at et og andet i hans adfærd kunde tyde på at han virkelig var det, men efter at nyere svenske historikere har stillet hans politiske dispositioner i nyt lys, må opfattelsen af hans sindstilstand revideres. *Gustav IV Adolf* må ses og bedømmes på baggrund af forholdene i Sverige i hans ulykkelige regeringstid. Herom siger *Sam Clason*: »Olyckorna komme först och främst därför att i vårt land på den tiden rådda den allra mest bedröfliga upplösning af alla statliga begrepp, af disciplin, ordning, sammenhållning, förmåga aff samverka för et gemensamt mål och det trots att man hade att utstå en kamp mot rikets sönderstyckning«. Heri var kongen uden skyld. Han var efter alt at dømme en rettænkende hæderlig mand, som gjorde sit bedste, men han var ingen betydelig personlighed og forstod ikke at vinde sit folks tillid og hengivenhed. Derfor lagde man hele ansvaret for rigets vanrøgt på hans svage skuldre, og den stigende uvilje mod ham førte til, at man med rette eller urette opfattede enkelte af hans ord og handlinger som udslag af sindssygdом. At han, som så mange andre kaldte *Napoleon* antikrist og kejser *Alexander* erkeengelen *St. Michael*, blev udlagt som vidnesbyrd om, at han førte

sin efter nutidens dom fuldt forsvarlige udenrigspolitik efter Johannes åbenbaring, og der kan heller ikke være tvivl om, at hans stærke tro på sin guddommelige mission i en opløst og forvirret tid havde en noget sygelig karakter. *Runebergs* skildring af den episode som Henrik Ibsen senere kaldte »Kong Gustafs lek på Stockholms slot med Karl d. tolvtes sværd« er rimeligvis digt fra ende til anden, selv om den måske nok støtter sig til en eller anden sladderhistorie. Den er et naturligt udslag af den bitterhed man endnu efter fyrretyve års forløb nærrede mod kongen og hans uduelige militære rådgiveres dispositioner, der førte til tabet af Finland, men den kan ikke tages alvorligt som vidnesbyrd om kongens sindssygdом. Havde han været så forrykt måtte det også have givet sig andre udslag af samme eller lignende art.

Kongens sindssygdом må efter moderne psykiatrisk sprogbrug kunne betegnes som en konstitutionel psykopati, hvorved man forstår at den havde sin årsag i et arveligt anlæg og havde en væsentlig lettere karakter end egentlig sindssygdом. At den ikke som hos morbroderen slog ud som dementia præcox, kan forklares ved at gå ud fra, at det man kalder anlæg er et kompleks af flere forskellige faktorer, som ikke er fast forbundne, men adskilles eller samles ved æggets befrugtning. Når alle eller dog de fleste af disse faktorer foreligger i det befrugtede æg, fremkommer der udtalt dementia præcox i forskellig form efter den måde hvorpå de kombineres. Foreligger der kun en enkelt eller nogle få faktorer, udvikler der sig en konstitutionel psykopati. Tilfældet har sin særlige interesse fordi det belyser degenerationsproblemet. Der er her ikke tale om et fremadskridende sjæleligt forfald i slægten, men tværtimod om en begyndende regeneration, en afsvækkelse af det arvelige anlæg. Der er andre tilfælde af lignende art i de her omhandlede fyrsteslægter. Bedst kendt og mest omtalt er vel nok ekskejser *Wilhelms* sygelige sindstilstand, der ligeledes kan være arveligt betinget, idet han såvel på fædrene som på mødrene side nedstammer fra Georg I, men også Frederik VII må kunne betegnes som konstitutionel psykopat, da han var en sønnesøns søn af Frederik V i dennes andet ægteskab med Dronning *Juliane Marie*. Forsåvidt er det sandsynligt nok, at det arvelige anlæg til Frederik VII's psykopati på fædrene side kan føres tilbage til samme udspring som anlægget til Christian VII's dementia præcox og det må antages, at der må have været et tilsvarende anlæg hos hans moder prinsesse *Fredrikke Charlotte* af Mecklenburg Schwerin. Hvorfra dette stammer kan det dog ikke lønne sig at efterforske, ligesom det heller ikke er nødvendigt at opholde sig ved den måske noget tvivlsomme pateritet. Det må selvfølgelig ved undersøgelser altid haves i erindring, at sætningen »pater est quem nuptius demonstrant« kun har juridisk, ikke biologisk gyldighed, men den extramatrimonie-

ternitet er så godt som altid så vanskelig at bevise, at man er nødt til at se bort fra den, når arvebiologiske grunde ikke tyder på at den foreligger.

Løvrigt er det påfaldende så godt et rygte kvinderne i disse fyrsteslægter har haft. Der er naturligvis undtagelser, men gennemgående har det været ærbare, ofte velbegavede og dygtige personligheder, der var uden skyld i de mange ægteskabelige skibbrud. At der i de ukendte sidelinier også har været adskillige sindssyge kvinder kan der ikke være tvivl om. Sindssygdommens arvegang er ikke, som forskellige legemlige sygdomme, kønsbunden. At der kun ganske undtagelsesvis optræder sindssyge kvinder i de egentligt snævert begrænsede fyrsteslægter er ganske naturligt. *Johanne den vanvittige*, *Filip den smukkes* dronning, der led af en svær manio-depressiv psykose, har næppe anden forbindelse med den her omhandlede slægtsgruppe end at hendes datter *Elisabeth* var gift med *Christian II*, skønt det vel ikke er helt udelukket at hertug Wilhelm ad en eller anden vej kan være beslægtet med hende og have arvet sin manio-depressive psykose fra hende.

De to sindssyge bayerske konger brødrene Ludvig II og Otto I nedstammer fra hertug Wilhelm af Brunsvig Lüneburg gennem deres moder prinsesse Marie af Preussen, der var en sønnesøns sønne-datter af Georg I's datter Sophie Dorothea. De ligger således i ottende filialgeneration og har 256 kognastiske aner, hvoraf kun nogle få er faldne bort ved konsangvine ægteskaber. Det vilde derfor være noget anstrengt at søge oprindelsen for brødrenes sindssygdom hos en stamfader, der havde en ganske anden sindssygdom, selv om det rent theoretisk set vilde være fuldt forsvarligt, men der er også andre forklaringer, og den mest sandsynlige er vel nok den, at sygdommen er opstået, fordi brødrenes forældre var ret nær beslægtede, idet to af deres oldeforældre var sødskende, søn og datter af pfalzgreve *Christian III* af Birkenfeld og *Karoline* af Nassau-Saarbrücken. Hvis blot den ene af disse to ægtefæller har haft et latent anlæg til sindssygdom kan det være ført ned gennem slægten helt uden om det hannoveranske dynasti, indtil det endelig slog ud som udtalt sindssygdom. At de har haft et sådant latent anlæg forlyder der ganske vist ikke noget om, men derfor kan der godt have været tilfælde af sindssygdom i ældre slægtled og muligheden af at det hænger således sammen, kan ikke afvises da sindssygdomme som den der her er tale om ikke er særlig sjældne.

Hvorledes det nu end forholder sig med oprindelse må man fra arvebiologisk synspunkt gå ud fra som givet, at begge disse to sygdomstilfælde opstod ved recessiv arv. Der var ingen psykiske anomalier af nogen art i de nærmest forudgående slægtled og det er i det hele taget urigtigt at tale om degenerationen i den gamle fyrsteslægt *Wittelsbach*, hvorfra de sidste bayerske konger kan udlede deres

herkomst. Dens »Blod« er i den lange tid den har været kendt som slægt, så stærkt blandet med andre slægters at den er uden al biologisk interesse, slægten har hersket i lige mandslinje over tusinde år, og der synes ikke tidligere at være forefaldet noget tilfælde af sindssygdom i den, men helt udelukket er det vel næppe.

Ludvig, den ældste af brødrene viste sig allerede tidlig sær, indsluttet og mistænksom, kun optaget af sig selv og sin levende kunstneriske interesse. Det udviklede sig, efter at han 20 år gammel var bleven konge, til en hensynsløs ødselhed for at kunne udfolde den fantastiske eventyrlige pragt der i årenes løb antog sådanne former at det blev nødvendigt at detronisere ham som uheldeligt sindssyg. Men der var trods alt system i det hele også i hans selvmord få dage efter, at han var blevet afsat og indespærret. At hans livlæge dr. *Gudden* ved samme lejlighed druknede, kan have været et ulykkestilfælde under et vanskeligt redningsforsøg, men da han havde været med til at udtale sig om kongens mentale tilstand og for så vidt havde en væsentlig del af ansvaret for hvad der var sket, er det ikke usandsynligt at kongen med klart overlæg har trukket ham ned med sig. Det vilde have været en desperat, men ikke nogen afsindig handling, og meget taler for at det er gået således til — ikke mindst de tydelige spor af fingerindtryk på dr. *Guddens* hals.

Der kan ikke være tvivl om at den psykiatriske diagnose her må være kronisk paranoia, men tilfældet er enestående for så vidt som kun visse faraoner og romerske kejsere har udvist en lignende adfærd og de havde magt til at gennemføre den med fuld konsekvens, uden som kong Ludvig at pådrage sig en privatgæld på mange millioner.

Tilfældet har sin ganske særlige interesse der, at det viser i hvor høj grad en sådan paranoias form er bestemt af ydre omstændigheder. Hvis kong Ludvig var kommen til verden med de samme nedarvede anlæg blot et halvt hundrede år senere, måtte hans mentale tilstand nødvendigvis have udviklet sig på ganske anden måde, måske til banal kværulethedsforrykthed, måske til noget helt andet. Det vil her føre for vidt at diskutere det meget vanskelige spørgsmål om, hvorvidt der her er tale om en egentlig sygdom eller kun om en ejendommelig medfødt sjælelig anomali, der fører til sygdommen. Vort kendskab til hele sjælelivet er endnu for ringe til, at dette og mange andre spørgsmål kan besvares på blot nogenlunde tilfredsstillende måde, men det må dog være tilladt at gå ud fra som overvejende sandsynligt, at det arvelige anlæg, der slog ud hos kong Ludvig, ikke har været væsentligt afvigende fra det, der slog ud hos broderen Otto som typisk dementia præcox. Det har indeholdt en væsentlig del af de samme elementer, og det har haft samme oprindelse uden at der iøvrigt kan siges

noget om, hvorfor den mærkeligt eksplosive optræden af nedarvet sindssygdhed fik så forskellig form hos de to brødre.

Kong Ottos sindssygdhed begyndte som vel karakteriseret ungdomssløvsind og udviklede sig på sædvanlig måde til håbløs uheldbredelig afsindighed. Han døde i en alder af 65 år efter at have henslæbt over halvdelen af sit liv omtrent i samme tilstand som Christian VII. Tilfældet er i modsætning til broderens så klart, at det ikke kræver nærmere omtale.

Når sindssygdhed som det synes hyppigere forekommer i fyrsteslægter end i det øvrige samfund, er det ikke fordi fyrstelige personer i det hele har en skrøbeligere sjælelig konstitution, men fordi de så tit gifter sig med slægtninge, hvorved latente ensartede anlæg let bringes sammen og slår ud i sindssygdhed. Det er åbenbart sket adskilligt oftere end i de få i det foregående omtalte tilfælde, da disse slægter som tidligere fremhævet kun er et udsnit af den langt mere omfattende helhed, hvoraf den største del er forsvunden uden at have sat sig blivende spor i historien. Af de mange børn, der fødtes, døde de fleste ganske vist tidligt, men adskillige af dem levede dog længe nok til at kunne føre slægterne videre. Selv om der hos flere eller færre af deres efterkommere måtte kunne påvises udtalt sindssygdhed af en eller anden form, vil det dog næppe i væsentlig grad ændre totalbilledet, fordi hovedlinierne ligger fast. Der er flere ikke helt klare partier i det, og navnlig trænger forholdet mellem den egentlige dementia præcox og den paranoide form til nærmere undersøgelse, ligesom ogsaa de talrige psykopatiens stilling endnu er usikker, men det materiale som familieforskningen vil kunne finde i fyrsteslægternes siderlinier egner sig ikke til belysning af disse spørgsmål, dertil udkræves der et indgående studium af sindssygehospitalernes langt større levende materiale. Hovedlinierne ligger imidlertid fast. Vi ved, at sindssygdommens arvegang følger de samme elementære love som alle andre arvelige egenskaber, og vi ved, at de beroer på anlæg-faktorer, som ved forskellig kombination ved forskellig sygdomsform, men som hører til to forskellige systemer, der repræsenteres af den typiske dementia præcox og den typiske manio-depressive psykose, der kan optræde jævnsides i slægterne, men ikke er forskellige udslag af en almindelig sygelig konstitution. Og vi ved endelig, at de enkelte anlæg-faktorer praktisk talt er uforanderlige, hvoraf følger, at de sygdomstilfælde, der optræder i slægten, har form og styrke efter den måde, hvorpå faktorerne kombineres ved befrugtningen. Det afhænger af rene tilfældigheder og medfører hverken tilbagegang eller fremgang i slægternes sjælelige konstitution, selv om det for en overfladisk betragtning af et kortere tidsrum og en lille del af slægten, nu og da kan se således ud. Ydre forhold og omstændigheder kan bevirke at medfødte ned-

arvede anlæg bryder frem eller holdes nede, men det har ingen indflydelse på selve slægtsarven, som holder sig uforandret indtil dens enkelte elementer omgrupperes eller forsvinder når de, der har båret den, dør, uden at efterlade sig afkom.

SMAA MEDDELELSER.

P. S. KRØYERS FØDSELSDAG.

Da Artiklen om P. S. Krøyer i »Dansk biografisk Haandleksikon« 1922 skulde trykkes, skaffede jeg mig hans Daabsattest fra Domkirkeembedet i Stavanger. Den var ganske vist udateret, men ellers in optima forma, og den anførte tydeligt nok 23. Juni 1851 som Fødselsdagen. Denne Datum indsatte jeg da i Leksikonartiklen, og Dr. Karl Madsen fastholdt den med den af mig skaffede Attest som Hjemmel i »Skagens Malere« (1929) mod Krøyers egen Opgivelse, 23. Juli. Da jeg i Anledning af Artiklen i »Dansk biografisk Leksikon« vendte tilbage til Sagen, fik jeg fra Statsarkivet i Bergen at vide, at Klokkerens derværende Duplikateksemplar af Kirkebogen har 23. Juli. En Forespørgsel hos Domprovsten i Stavanger gav til Resultat, at Attesten fra 1922 er gal — der staar 23. Juli i Kirkebogen. Der er saaledes Overensstemmelse mellem Krøyers Moder og de officielle Kilder, og der foreligger ingen Grund til Tvivl. Hvorfra Sigurd Müller i sin Artikel i *Bricka* har faaet 24. Juni, faar staa hen, men det er jo ogsaa ligegyldigt.

Poul Engelstoft.

ANMELDELSER.

SLÆGTEN MØRCK.

Provst J. J. Rubak, Vrejlev pr. Vraa, har paa eget Forlag udgivet en »*Stamtavle vedrørende Slægten Mørck og indgiftede og beslægtede Familier*« (Hjørring 1937); men da Stamtavlen bærer Paategning »Trykt som Manuskrift«, udelukker det, at nærværende Tidsskrift kan bringe nogen egentlig Recension af den, og man skal kun — efter Forfatterens Anmodning — henlede Tidsskriftets Læseres Opmærksomhed paa dette Arbejde, der omhandler 312 af Slægtens Medlemmer og 139 i den indgiftede Personer.

Der har i Tidens Løb i Nordjylland været flere Slægter Mørk (Mørch, Mørck), som har været ret bemærkelsesværdige, og som herfra ogsaa har forgrenet sig til Norge; der kan i saa Henseende peges paa Selvejerbonde-Slægterne Mørk fra Saltumgaard og Bjørum (Hvetbo og Kjær Herreder), der kan føres tilbage til Middelalderen, og som var stærkt indgiftet i Slægten Kjærulf, der ligeledes havde Hjemstavn i Vendsyssel og ligesom Mørk'erne ofte var gift ind i Lavadelen; om den af Provst Rubak nu behandlede Slægt

har Samhør med denne Slægt Mørk, skal lades usagt; den her foreliggende Stamtavle gaar kun tilbage til *Peder Pedersen Mørck*, f. 1670, d. 1752, der var Degn paa Jegindø i Limfjorden, og hvis Søn *Christian Pedersen Mørck*, f. 1714, d. 1777, var Degn i Flade ved Frederikshavn og havde 10 Børn. Af hans Efterkommere kan nævnes Branddirektør Julius Vilh. Mørck i Sæby, Proprietær Christian Mørck til Bajensgaard ved Sæby, Dyrslæge Fred. Vilh. Mørck i Hjørring og Dyrslæge, Folketingsmand Emil Georg Apollinaris Mørck i Dronninglund. Stamtavlen indeholder en Del Billeder.

C. Klitgaard.

AXEL STEENBUCH, MIN SLÆGT FRA EGERIS.

Trykt som Manuskript.

Slægtebogen er udgivet af Fru Anna Kirstine Steenbuch, hvis afdøde Ægtefælle, Overretssagfører Axel Steenbuch (død 1935), i mange Aar havde beskæftiget sig med sin Familiehistorie og i dette Øjemed ladet foretage Undersøgelser i Rigsarkivet og Landsarkiverne, som yderligere borger for Arbejdets Paalidelighed. Familiens ældste kendte Stamfader er *Laurus Laursen* (1688), Selvejer i Egeris under Lundenæs, hvis Søn var *Augustinus Larsen Eggeriis*, der 1728 tog Borgerskab som Brændevinsbrænder i København († 1762), Fader til Sognepræst i Uggerslev *Hans Steenbuch Eggeriis* († 1810), opkaldt efter Prof. theol. *Hans Steenbuch*, hvis Navn Eggeriis-Slægten sidenefter har ført, saaledes Sønnen Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Odense *Augustinus Herman Steenbuch* († 1845), gift med en Søster til Historikeren *E. C. Werlauff*. Deres Søn, Sognepræst ved St. Hans Kirke i Odense, *Theodor Steenbuch* († 1891), var Fader til Forfatteren.

Bogen fremtræder i et ulasteligt Udstyr saavel i Henseende til Tryk og Papir som navnlig ved de udmærket udførte Gengivelser af Portrætter og Lokalteter. Udgivelsen af Bogen er en smuk Pietetshandling mod den afdøde, ogsaa som Dramatiker og Digter endnu ikke glemte Forfatters Minde.

L. B.

DR. K. CARØE:

DEN DANSKE LÆGESTAND I—V.

- I. Doktorer og Licentiater 1479—1788.
- II. Kirurger 1738—1785.
- III. Den danske Lægestand 1786—1838.
- IV. Den danske Lægestand.
Supplementsbind til 7 Udg. (Læger, der har taget Eksamen efter 30. Januar 1838 og er døde inden 1. Januar 1901).
- V. Supplementsbind til I—IV.
I—V Kr. 8,—. Enkelte Bind Kr. 2,—.

HENRY BRUUN:

DANMARKS AMTSFORVALTERE 1660—1848

Kr. 3,25.

FRITZ JÜRGENSEN WEST:

DE KONGELIGE AMTMÆND I HERTUGDØMMET

SLESVIG 1660—1864

Kr. 2,—.

INDHOLDSFORTEGNELSE

TIL PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFTS

FØRSTE 50 BIND

1.—9. Række II (1880—1929)

Kr. 2,—.

samt

FORTEGNELSE OVER

LITTERÆRE ARBEJDER AF LOUIS BOBÉ

Udarbejdet af ØJVIND ANDREASEN, cand. mag.

Kr. 2,—.

Henvendelse sker til Ejnar Munksgaards Forlag, Nørregade 6,
København K., Tlf. Central 6970.

To Bøger, som enhver Personalhistoriker vil have Glæde af at læse — og eje:

Tormod Jørgensen:

Anthon Frederik Tscherning

496 Sider.

12 Plancher

Kr. 15,—.

»Med Rette har Tscherning nu faaet sin store Biografi: En smukkere Skikkelse findes ikke i dansk Politik. Ingen har nogensinde, før eller tidligere, været bedre rustet til at tage Del i det offentlige Liv.... Naar man gaar de Tscherning'ske Ideer igennem — saaledes som *Tormod Jørgensen* gør det i et udmærket resumerende Afsnit i sin Bog — studser man Gang paa Gang over, hvor moderne en Aand han var.... Han var en blændende Taler, fuld af Ideer, med Evne til at forme sine Tanker, saa de virkede som Slagord.... Endvidere var han af alle, Venner og Fjender, respekteret som den uangribeligste af alle, en Aristides, fuldkommen uselvsk og uegennyttig, en Mand, der aldrig søgte noget for sig selv og i hele sin Færd kun havde det offentliges Vel for Øje.... Han har fortjent en smuk Biografi, og den har han nu faaet.«

»Politikena.«

O. von Munthe af Morgenstjerne:

Feltmarskal Michael Numsen og hans Tid

136 Sider.

11 Plancher i Lystryk.

Kr. 5,50.

Beskrivelsen af Michael Numsens Omgivelser, lige fra han som femtenaarig Dreng blev Kornet og til hans Død som veltjent Feltmarskal, Geheimeraad og Kommandant i København, omfatter mange interessante Skildringer af Hovedstadslivet i første Halvdel af det 18. Aarhundrede. For Nutidsmennesker er det baade morsomt og overraskende at høre om det elegante Selskabsliv, der blev levet i Palæerne i Vingaardsstræde, hvor Storkansler, Greve Holstein-Holsteinborg, og Enkegrevinde Danneskiold-Samsøe gav Tonen an og blandt deres Gæster fortrinsvis saa de højerestaaende Søofficerer, der boede i Dybengade og Hummergade.

Ak, hvor forandret! udbryder man midt i et Afsnit af Bogen — og i et andet: Ganske som i Dag! Derved er den blevet læseværdig, ogsaa for andre end passionerede Læsere af Personalhistorie, og den er udstyret med smukke Eilleder efter sjældne gamle Malerier og Stik.

»Nationaltidende«.

Faas i alle Boglader.

EJNAR MUNKSGAARDS FORLAG

Nørregade 6 - København K. - Telefon Central 6970